

**KORUMA BAĞLAMINDA ADIYAMAN İLİ
MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI
MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE
GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE
PROJE ÖNERİLERİ**

Mehmet FİLİK

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE**

**KORUMA BAĞLAMINDA ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA,
MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE
GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE PROJE ÖNERİLERİ**

Mehmet FİLİK

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE**

**KARABÜK
Ağustos 2021**

Mehmet FİLİK tarafından hazırlanan “KORUMA BAĞLAMINDA ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE PROJE ÖNERİLERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE

.....

Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 10/08/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜLEN (YYÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Mehmet FİLİK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**KORUMA BAĞLAMINDA ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA,
MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE
GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE PROJE ÖNERİLERİ**

Mehmet FİLİK

**Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE
Ağustos 2021, 191 sayfa**

Tarihin en eski yerleşimlerinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Adıyaman kentinde pek çok kültür ve medeniyet hüküm sürmüştür. Emeviler Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne kadar Hısn-ı Mansur (Hısnımansur) ismiyle bilinen Adıyaman, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1954 yılında Malatya'nın ilçesi statüsünden çıkarılarak il olmuştur. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Nemrut Dağı Milli Parkı başta olmak üzere Kommagene Krallığı Dönemi'ne ait pek çok tarihi ve kültürel alan Adıyaman il sınırları içerisinde yer almaktadır. Günümüze kadar kent merkezi başta olmak üzere kırsal kesimlere kadar Türk, Kürt, Ermeni, Süryani gibi pek çok etnik kökene sahip millet birlikte yaşamışlardır.

Sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkenler kent dokusunun oluşmasında oldukça büyük etkiye sahiptir. Bu çalışmada Adıyaman'ın Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde başlatılan kentsel dönüşüm uygulamasının Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel kent dokusunun korunmasına etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen kentsel dönüşümün amaçları, yöntemleri ve eksiklikleri belirlenerek yapılan analizlere göre restorasyon ve sürdürülebilirlik önerisinde bulunulmuştur.

Yapılan literatür taramasında Adıyaman ilindeki kentsel dönüşüm uygulamasının geleneksel dokuya etkisi ile restorasyon ve sürdürülebilirlik konularına dair kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında Adıyaman'da kentsel dönüşüm uygulaması planlanan bölgedeki geleneksel yapı örneklerinin akademik olarak kayıt altına alınmaması, buradaki özgün mimari eserlerin ve geleneksel kent dokusunun tamamen yok olmasına neden olabileceğinden dolayı kültürel mirasın korunması ve belgelenmesi adına bu tez çalışması ayrı bir öneme sahiptir.

Projede yöntem olarak kentsel dönüşüm, geleneksel konut mimarisi, geleneksel kent dokusu, koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik kavramları irdelenerek Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel kent dokusunun korunma sorunlarına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca kentsel dönüşüm projesi bölgesinde Adıyaman geleneksel kent dokusunu yansıtacak örnekler belirlenerek kayıt altına alınmıştır. Belirlenen örnekler üzerinden; mekân özellikleri, plan şeması ve sokak dokusu irdelenmiştir. Son olarak geleneksel kent dokusunun korunmasına ilişkin sürdürülebilirlik ve restorasyon ilkelerine uygun olarak Adıyaman tarihi kent merkezine yönelik *Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı* önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler : Adıyaman, Mara Mahallesi, Musalla Mahallesi, Ulucami Mahallesi, Adıyaman geleneksel konutları, kentsel dönüşüm, koruma ve geliştirme yönetim planı.

Bilim Kodu : 80106

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

STRATEGY AND PROJECT SUGGESTIONS FOR THE URBAN TRANSFORMATION AND DEVELOPMENT PROJECT AREA IN ADİYAMAN PROVINCE CENTRAL DISTRICT, MARA, MUSALLA AND ULUCAMI QUARTERS IN CONSEQUENCE OF PRESERVATION

Mehmet FİLİK

**Karabük University
Institute of Graduate Programs
Department of Architecture**

Thesis Advisor:

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE

August 2021, 191 pages

Many cultures and civilizations prevailed in Adıyaman, which is located in the Southeastern Anatolia Region, where the oldest settlements in history are located. After the foundation of the Turkish Republic, Adıyaman, known as Hisn-ı Mansur (Hisnimansur) from the Umayyad period to the Ottoman period, was removed from the status of Malatya and became a province in 1954. Many historical and cultural sites belonging to the Commagene Kingdom period, especially Mount Nemrut National Park, which takes place in UNESCO World Heritage List, are located within the provincial borders of Adıyaman. Until today, many ethnic origins such as Turks, Kurds, Armenians and Syriacs have lived together, especially in the city center and in the rural areas.

Socio-cultural, economic and environmental factors have a great impact on the formation of the urban fabric. In this study, the effects of the urban transformation application initiated in the Mara, Musalla and Ulucami, where are the quarters of Adiyaman, on the preservation of the traditional urban fabric in the historical city center of Adiyaman were examined. In this context, the aims, methods and deficiencies of the urban transformation carried out were determined and restoration and sustainability suggestions were made according to the analyzes made.

In the literature review, no comprehensive study was found on the effects of the urban transformation application in Adiyaman on the traditional fabric and the restoration and sustainability issues. In addition, this thesis study has a special importance in terms of protecting and documenting the cultural heritage, since the traditional building examples in the region where urban transformation is planned in Adiyaman are not academically recorded, which may cause the complete destruction of the original architectural works and traditional urban fabric here.

In the project, as a method of the concepts of urban transformation, traditional house architecture, traditional urban fabric, preservation, restoration and sustainability were examined and a literature review was conducted on the problems of preserving the traditional urban fabric in the historical city center of Adiyaman. In addition, examples that will reflect the traditional urban fabric of Adiyaman in the urban transformation project area have been determined and recorded. Through the determined examples; spatial characteristics, plan scheme and street texture were examined. Finally, a Preservation and Development Management Plan has been proposed for the historical city center of Adiyaman in accordance with the sustainability and restoration principles regarding the preservation of the traditional urban fabric.

Key Word : Adiyaman, Mara Quarter, Musalla Quarter, Ulucami Quarter, traditional houses of Adiyaman, urban transformation, preservation and development management plan.

Science Code : 80106

TEŞEKKÜR

Bu tez alıŐmasının planlanmasında, araŐtırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalıŐmamı bilimsel temeller ışığında Őekillendiren sayın hocam Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE'ye, çalıŐmamı değerlendirme nezaketi gösteren saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜLEN'e ve bana her zaman destek olan tüm dostlarıma, aileme ve emeği geçen herkese teŐekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
ÇİZELGELER DİZİNİ	xx
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xxi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEMİ	1
BÖLÜM 2	3
TARİHİ KENTLERDEKİ GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN KORUMA SORUNLARI.....	3
2.1. GELENEKSEL KENT DOKULARININ BOZULMA NEDENLERİ.....	3
2.1.1. Doğa Kaynaklı Koruma Sorunları	4
2.1.2. Tarihi Doku Bütünlüğünün Bozulmasından Kaynaklanan Koruma Sorunları	5
2.1.3. Sosyo-Ekonomik Kaynaklı Koruma Sorunları.....	6
2.1.4. İnsan Kaynaklı Koruma Sorunları	7
2.1.4.1. Geleneksel Yapım Tekniğinde Hatalı Uygulamalar	7
2.1.4.2. Yapının Özgünlüğünü Bozan Onarımlar ve Ekler.....	8
2.1.4.3. Bakımsızlık ve Terk.....	10
2.2. TARİHİ KENT DOKULARINDA KORUMANIN ÖNEMİ	11
2.3. TARİHİ KENT DOKULARINDA RESTORASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	11

2.4. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMASINA ETKİLERİ.....	12
BÖLÜM 3	14
KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	14
3.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMA NEDENLERİ	15
3.2. KENTSEL DÖNÜŞÜM YAKLAŞIMLARI.....	16
3.2.1. Kentsel Dönüşümde Korumacı Yaklaşımlar	16
3.2.1.1. Özgün Niteliğine Göre Onarma	17
Sağlamlaştırma.....	17
Eklentilerden Arındırma.....	17
Bütünleştirme	18
3.2.1.2. Günümüz Koşullarına Göre Onarma	18
Yenileme	19
Sağlıklandırma	19
3.2.1.3. Aslına Uygun İşlev Vererek Yeniden Canlandırma	19
Yeniden Yapma.....	20
Taşıyarak Yaşatma	20
3.2.1.4. Günün Koşullarına Uygun İşlev Vererek Yeniden Canlandırma ...	20
Yeniden Planlayarak Yapma.....	21
Yeniden Oluşturma	21
3.2.2. Kentsel Dönüşümde Korumacı Olmayan Yaklaşımlar.....	21
3.3. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMA ÖRNEKLERİ	23
3.3.1. Dünyada Kentsel Dönüşüm Uygulama Örnekleri	23
3.3.1.1. Almanya - Kreuzberg Kentsel Yenileme Projesi.....	23
3.3.1.2. İngiltere - Elephant and Castle Kentsel Dönüşüm Projesi.....	27
3.3.1.3. Lübnan - Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi.....	28
3.3.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulama Örnekleri.....	29
3.3.2.1. İstanbul - Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi	30

3.3.2.2. Konya - Kulesite ve Çevresi (Eski Otogar) Kentsel Dönüşüm Projesi	31
3.3.2.3. Diyarbakır - Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi	33
BÖLÜM 4	36
TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME	36
4.1. CUMHURİYET ÖNCESİNDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME.....	45
4.1.1. Tarih Öncesi Dönem.....	45
4.1.2. Osmanlı Öncesi Dönem.....	56
4.1.3. Osmanlı Dönemi.....	61
4.2. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME.....	69
4.2.1. 1923-1950 Arası Dönem.....	74
4.2.2. 1950-1980 Arası Dönem.....	78
4.2.3. 1980-2000 Arası Dönem.....	82
4.2.4. 2000-2021 Arası Dönem.....	88
4.3. BÖLÜMÜN SONUÇLARI.....	92
BÖLÜM 5	95
ADIYAMAN TARİHİ KENT MERKEZİ VE GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN KORUMA SORUNLARI.....	95
5.1. ADIYAMAN KENTİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI	96
5.1.1. Nemrut Dağı Tümülsü Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri.....	97
5.1.2. Perre Antik Kenti Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri.....	100
5.1.3. Adıyaman Tarihi Ticari Merkezi (Eski Çarşı) Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri	101
5.2. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMİ MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİNİN GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN KORUNMASINA ETKİLERİ	110
5.2.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesinin Kapsamı	140

5.2.2. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanında Geleneksel Konut Mimarisinin Koruma Sorunları	147
BÖLÜM 6	154
ADİYAMAN TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA VE GELİŞTİRME YÖNETİM PLANI ÖNERİSİ	154
6.1. ADİYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANININ SAHİP OLDUĞU POTANSİYELLER.....	155
6.2. ADİYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANININ GZFT (GÜÇLÜ YANLAR, ZAYIF YANLAR, FIRSATLAR VE TEHDİTLER) ANALİZİ	156
6.3. ADİYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN VİZYON, HEDEF VE YÖNTEM ÖNERİLERİ	158
6.4. ADİYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE PROJE ÖNERİLERİ	159
6.4.1. Strateji 1: Tarihi ve Kültürel Değerlerin Araştırılarak Tespit Edilmesi, Restorasyonu ve Korunması.....	159
6.4.2. Strateji 2: Tarihi Kent Merkezinin Sağıklandırılması, Sunumu ve Yeniden Canlandırılması.....	163
6.4.3. Strateji 3: Adıyaman Kent Merkezinde Ulaşılabilirlik, Tanıtım ve Yönlendirmenin Geliştirilmesi	164
6.4.4. Strateji 4: Adıyaman Kent Merkezinde Tarihi ve Kültürel Turizmin Gelişmesi İçin Gerekli İşbirlikleri ve Eğitimlerin Yapılması	165
6.4.5. Strateji 5: Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisinin Katılımcı Bir Yaklaşımla Organizasyonu ve Takibi	166

	<u>Sayfa</u>
BÖLÜM 7	168
SONUÇLAR	168
KAYNAKLAR	170
EK AÇIKLAMALAR A. ADIYAMAN MERKEZ İLÇESİ 1975 YILI NAZIM İMAR PLANI	178
EK AÇIKLAMALAR B. ADIYAMAN TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ	180
EK AÇIKLAMALAR C. ADIYAMAN (MERKEZ) KORUMA AMAÇLI NAZIM İMAR PLANI	183
EK AÇIKLAMALAR D. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMİ MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANINDAKİ KULLANICILARIN TERCİH VE BEKLENTİLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN YAPILAN ANKET ÖRNEĞİ	186
EK AÇIKLAMALAR E. KNKGP (KOMMAGENE NEMRUT KORUMA GELİŞTİRME PROGRAMI) KAPSAMINDA HAZIRLANAN STRATEJİ VE PROJELER	189
ÖZGEÇMİŞ	191

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Yağmur suları etkisiyle sıva kabarması sonucu oluşan hasara örnek.	5
Şekil 2.2. Ankara İncesu’da bir gecekondü mahallesi (İnternet-1).....	7
Şekil 2.3. Çatının su geçiriminin önlenememesi sonucu kullanılamaz hale gelen oda.	8
Şekil 2.4. Yapının özgünlüğünü bozan çimento esaslı sıva ve pencere örneği.....	9
Şekil 2.5. Bakımsızlık ve terk sonucu oluşan hasara örnek.	10
Şekil 3.1. Kreuzberg’de mülk sahibi ve kullanıcıların “kendi kendine yardım” çalışmaları (Hämer, 1987).....	26
Şekil 3.2. Kreuzberg’de rehabilitasyon öncesi ve sonrası blokların iç avluları (Dahl, 1985).....	26
Şekil 3.3. Elephant and Castle kentsel dönüşüm sürecinin güncel durumunu gösteren online harita (İnternet-2).	28
Şekil 3.4. Beyrut’ta kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası (İnternet-3).....	29
Şekil 3.5. Sulukule’de kentsel dönüşüm öncesi (İnternet-4).....	31
Şekil 3.6. Sulukule’de kentsel dönüşüm sonrası (İnternet-5).	31
Şekil 3.7. Kulesite ve çevresi fiziksel veriler ve proje (Serdaroğlu Sağ, 2011).....	32
Şekil 3.8. Yukarıda Kasım 2015, aşağıda Temmuz 2017 yılında Suriçi’ne ait uydu görüntüleri (Google Earth bilgisayar programından düzenlenmiştir, 2021).....	34
Şekil 4.1. Adıyaman ilinin Türkiye haritasındaki konumu (İnternet-7).....	37
Şekil 4.2. Adıyaman’ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki konumu (İnternet-8)...	38
Şekil 4.3. Adıyaman ilinin fiziki haritası (Cebe’den düzenleme, 2016).....	38
Şekil 4.4. Ainsworth’un 1840’ta hazırladığı Adıyaman ilinin bulunduğu harita (Ainsworth’tan düzenleme, 1842).....	40
Şekil 4.5. Adıyaman’ın Güneydoğu Anadolu bölgesindeki konumu (KNKGP’den düzenleme, 2008).	43
Şekil 4.6. Adıyaman’ın Güneydoğu Anadolu bölgesindeki konumu (KNKGP’den düzenleme, 2008).	44
Şekil 4.7. Palanlı Mağarasındaki dağ keçisi figürü (İnternet-11).	45
Şekil 4.8. Samsat Höyük’te bulunan Hitit Dönemi’ne ait blok parçası (Hawkins, 2000).....	46
Şekil 4.9. Samsat’ta bulunan Asurlulara ait silindir mühür (Özgüç, 2009).	46
Şekil 4.10. Kommagene Krallığı (Dörner’den düzenleme, 1999).	48

Şekil 4.11. Osman Hamdi Bey Nemrut Dağı Batı Terası'ndaki Apollon-Mitra-Helios-Hermes başı üzerinde (İnternet-12).	49
Şekil 4.12. Osman Hamdi Bey ve ekibinin Nemrut Dağı'na giderken bölgede izledikleri yol (Toprak'tan düzenleme, 2018).	49
Şekil 4.13. Nemrut Dağı doğu terası.	50
Şekil 4.14. Karakuş Tepesi sütun üzerindeki kartal.	50
Şekil 4.15. Cendere (Septimius Severus) Köprüsü.	51
Şekil 4.16. Yakın geçmişte Pirin (Perre) Antik (Roma) Çeşmesi (İnternet-15).	52
Şekil 4.17. Günümüzde Pirin (Perre) Antik (Roma) Çeşmesi.	52
Şekil 4.18. Perre Antik Kenti ve Nekropolü (Kaya Mezarları).	53
Şekil 4.19. İndere Demirkale Roma Yerleşmesinde mağaralara çıkan merdivenler.	54
Şekil 4.20. İndere Demirkale Roma Yerleşmesi'ne ait çeşitli yaşam izleri.	55
Şekil 4.21. Tabula Peutingeriana – Segmentum XI (Peutinger Haritası – Bölüm 11) (İnternet-17).	56
Şekil 4.22. Peutinger Haritası'nda Carbanum'un (Adıyaman) konumu (İnternet-17).	56
Şekil 4.23. Adıyaman Kalesi “Hısnımansur Kalesi” (Görmez Eren, 2019).	57
Şekil 4.24. Eski Kahta'daki Yeni Kale (İnternet-18).	58
Şekil 4.25. Günümüzde Adıyaman Ulu Camii.	59
Şekil 4.26. Adıyaman Ulu Camii iç mekânı.	60
Şekil 4.27. Adıyaman Ulu Camii kuzey kapısı restorasyon öncesi ve sonrası.	60
Şekil 4.28. 1519-1563 yılları arasında Hısnımansur ve çevresi (Taştemir'den düzenleme, 1999).	62
Şekil 4.29. 1519-1563 yılları arasında Hısnımansur kazası (Taştemir'den düzenleme, 1999).	63
Şekil 4.30. 1960 yılında İbrahim Bey Camii (Eskisaray Camii) (Binzet, 2013).	64
Şekil 4.31. Günümüzde Eskisaray Camii.	64
Şekil 4.32. Adıyaman'ın Osmanlı Dönemi'nde bağlı olduğu Mamuret-ul-Aziz Vilayeti (İnternet-19).	66
Şekil 4.33. Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917'de hazırlanmış bir haritadan Adıyaman ve çevresi (Toprak'tan düzenleme, 2018).	67
Şekil 4.34. İstanbul Levent (1957) ve Ataköy'de (1964) toplu konut uygulamaları (Topçuoğlu, 2017).	72
Şekil 4.35. Dikmen Vadisi, 1989 yılı ve kentsel dönüşüm sonrası durumu (Bal, 2017).	73
Şekil 4.36. 1935 yılı şehirler haritası (Anonim 1'den düzenleme, 1935).	75

Şekil 4.37. Adıyaman'a ait 1945 yılı nazım imar planı (Sağır'dan düzenleme, 1999).	76
Şekil 4.38. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Adıyaman kent merkezi.	77
Şekil 4.39. 1970'lerde (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve 2021'de Atatürk Bulvarı ve Adıyaman İl Halk Kütüphanesi.	79
Şekil 4.40. 1970'lerde (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Atatürk Caddesi ve Yenipınar Camii.	80
Şekil 4.41. Günümüzde Yenipınar Camii.	81
Şekil 4.42. Yenipınar Camii içi.	81
Şekil 4.43. 1980'lerde Adıyaman şehir merkezi planı (Sucu'dan düzenleme, 1985).83	
Şekil 4.44. 1980'ler Adıyaman ve yakın çevresi (Sucu'dan düzenleme, 1985).	84
Şekil 4.45. 1980'lerde (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve 2021'de Sümer Meydanı... 85	
Şekil 4.46. 1992 (İnternet-20) ve günümüzde TPAO Adıyaman Bölge Müdürlüğü Yönetim Binası.	86
Şekil 4.47. TPAO Adıyaman Bölge Müdürlüğü yerleşim planı.	87
Şekil 4.48. Musalla Mahallesi TOKİ konutları.	88
Şekil 4.49. Esentepe Mahallesi TOKİ konutları.	89
Şekil 4.50. Bahçecik Mahallesi TOKİ konutları.	89
Şekil 4.51. 1996 yılına ait Adıyaman uygulama imar planı (Adıyaman Belediyesi arşivinden düzenleme).	91
Şekil 4.52. 1998 yılına ait Adıyaman nazım imar planı (Adıyaman Belediyesi arşivinden düzenleme).	91
Şekil 4.53. 2013 yılına ait Adıyaman nazım imar planı (Görmez Eren'den düzenleme, 2019).	92
Şekil 4.54. Adıyaman kenti gelişim haritası.	94
Şekil 5.1. Zemine iyi oturtulmamış ve bazı yerlerde eserlere dokunan zincirli bariyerler (Şahin Güçhan, 2017).	98
Şekil 5.2. Bir bütünlük oluşturmayan ve özensiz şekilde alana yerleştirilmiş bilgilendirme ve uyarı levhaları (Şahin Güçhan, 2017).	99
Şekil 5.3. Nemrut Dağı Tümülüsü doğu terasında günümüzde bariyer ve uyarı uygulamaları.	99
Şekil 5.4. Restorasyon öncesi ve sonrası Değirmen Evi (Keleş Evi).	102
Şekil 5.5. 2003 yılında Adıyaman Kalesi.	104
Şekil 5.6. 2020 yılında Adıyaman Kalesi.	105
Şekil 5.7. Tuz Hanı restorasyon öncesi (Erbil'in arşivi) ve sonrası.	107
Şekil 5.8. Eski Çarşı'daki mekânların özgün kullanımları.	108

Şekil 5.9. Geçmişte (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Kab Camii ile Eski Çarşı.	109
Şekil 5.10. Adıyaman kent merkezi mahalle haritası.....	111
Şekil 5.11. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (Temel'in arşivi) ve 2020 yılında Adıyaman Kalesi ve çevresi.....	113
Şekil 5.12. Günümüze ulaşamayan bir kabaltı evi ve sokak dokusu (Erbil'in arşivi).	114
Şekil 5.13. Günümüze ulaşamayan bir Adıyaman sokağı (Görmez Eren, 2019). .	115
Şekil 5.14. Günümüze ulaşamayan Adıyaman sokakları (Erbil'in arşivi).....	115
Şekil 5.15. Mara Mahallesi'nde gölgeden fayda sağlayan dar bir sokak.....	116
Şekil 5.16. Musalla Mahallesi'nde bir sokak.....	116
Şekil 5.17. Mara Mahallesi'nde bir sokak.....	117
Şekil 5.18. Mara Mahallesi'nde bir sokak, arkada TOKİ konutları görülmektedir.	117
Şekil 5.19. Adıyaman'da toprak damda loğlama yapımı (Adıyaman Belediyesi arşivi).....	118
Şekil 5.20. Mara Mahallesi'nde dar avlulu geleneksel konut örneği.....	119
Şekil 5.21. Mara Mahallesi'nde geleneksel avlulu evlere bir örnek.....	119
Şekil 5.22. Solda Ulucami Mahallesi'nde, sağda Musalla Mahallesi'nde bahçe giriş kapıları.....	120
Şekil 5.23. Mehmet Türkân Evi zemin kat planı (Erdim, 1976).....	121
Şekil 5.24. Mehmet Türkân Evi üst kat planı (Erdim, 1976).....	121
Şekil 5.25. Mehmet Türkân Evi kesiti (Erdim, 1976).....	122
Şekil 5.26. Örenli Mahallesi'nde A-Odası zemin mozaiği (Erarslan ve Karaca, 2008).	123
Şekil 5.27. Örenli Mahallesi'nde B-Odası ve zemin mozağından görünüm (Erarslan ve Karaca, 2008).	123
Şekil 5.28. Perre Antik Kenti'nde bir konut planı şeması (Erarslan ve Karaca, 2008).	124
Şekil 5.29. Mara Mahallesi'nde (531 ada, 8. parselde) yer alan Dursun Hanım Evi plan şeması.....	124
Şekil 5.30. Bit-hilani plan şeması (Zarzecki-Peleg'den düzenleme, 2006).	125
Şekil 5.31. Mara Mahallesi'nde (531 ada, 7. parselde) yer alan Bakır Evi plan şeması.....	126
Şekil 5.32. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi solda revak (portik) kısmını ayakta tutan ahşap sütun, sağda avlunun bir kısmı.	127

Şekil 5.33. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi hayat mekânında yer alan banyo ve odunluk (solda), mutfak tezgâhı, odaların girişleri ve pencereler (sağda).....	127
Şekil 5.34. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi solda mutfak, sağda ambar.	128
Şekil 5.35. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi baş odası.	128
Şekil 5.36. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi maskan (arka oda).	129
Şekil 5.37. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi avludaki oda (solda), depo (sağda).....	129
Şekil 5.38. Mara Mahallesi'nde sokak çeperi oluşturan Bakır Evi dış duvarları.....	130
Şekil 5.39. Musalla Mahallesi'nde (518 ada, 16. parselde) yer alan bir geleneksel konutta hayat mekânı.	131
Şekil 5.40. Musalla Mahallesi'nde (518 ada, 16. parselde) yer alan bir geleneksel konut plan şeması.	131
Şekil 5.41. Musalla Mahallesi'nde (508 ada, 12. parselde) yer alan bir geleneksel konutta hayat mekânı.	132
Şekil 5.42. Musalla Mahallesi'nde (508 ada, 12. parselde) yer alan bir geleneksel konut plan şeması.	132
Şekil 5.43. Pirin'de (Örenli Mahallesi) yer alan Abuzer Karaca Evi hayat mekânı.	133
Şekil 5.44. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi'ndeki; sağda Pirin'deki Karaca Evi'nde yer alan ocak.....	134
Şekil 5.45. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi'ndeki; sağda Ulucami Mahallesi'nde yer alan Şerife Teyze Evi'ndeki yüklük.	135
Şekil 5.46. Mara Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlardan solda Bakır Evi; sağda Hayriye Hanım Evi'nde raf olarak kullanılan nişler.	135
Şekil 5.47. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Türkan Hanım Evi'nde; sağda Pirin'de kemerli konutta kapaklı dolap.....	136
Şekil 5.48. Pirin'de (Örenli Mahallesi) yer alan kemerli konut.	136
Şekil 5.49. Pirin'deki kemerli konutta ocak ve yüklük.	137
Şekil 5.50. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı yakın çevre analizi.	139
Şekil 5.51. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanı ve Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Onama Alanı.	141
Şekil 5.52. Katılımcıların cinsiyet bilgisiyle ilgili anket sonuçları.	143
Şekil 5.53. Katılımcıların yaş aralığı ilgili anket sonuçları.	143
Şekil 5.54. Katılımcıların iş durumları ile ilgili anket sonuçları.	143
Şekil 5.55. Katılımcıların eğitim durumları ile ilgili anket sonuçları.	144
Şekil 5.56. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızı ile ilgili anket sonuçları.	144

Şekil 5.57. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızının yaşam alanında onarım yapmaya etkileri ile ilgili anket sonuçları.	144
Şekil 5.58. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızının yaşam koşullarına etkileri ile ilgili anket sonuçları.	145
Şekil 5.59. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında teklif edilen bedel ile ilgili anket sonuçları.	145
Şekil 5.60. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında teklif edilen bedelin yeniden ev sahibi olmaya yetmesi ile ilgili anket sonuçları.	146
Şekil 5. 61. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılması istenen müdahale biçimi ile ilgili anket sonuçları.	146
Şekil 5.62. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı doku analizi.	148
Şekil 5.63. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı korunmuşluk durumu analizi.	149
Şekil 5. 64. Geçmişte (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Kapcami Mahallesi ve Ulu Camii.	150
Şekil 5.65. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi 1. Etap (Mara Mahallesi) için hazırlanan bir tasarımın üç boyutlu model görseli (İnternet-24).	152
Şekil 6.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanı ve Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Onama Alanı odağında Adıyaman tarihi kent merkezi yapılı çevre sentezi.	162
Şekil 6.2. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanında korunması önerilen yapılar.	163
Şekil Ek A.1. Adıyaman Merkez İlçesi 1975 Yılı Nazım İmar Planı (Adıyaman Belediyesi Arşivinden düzenleme).	184
Şekil Ek C.1. Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 1/1000 ölçek (Adıyaman Belediyesi Arşivi).	184
Şekil Ek C.2. Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 1/5000 ölçek (Adıyaman Belediyesi Arşivi).	185

ÇİZELGELER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 4.1. Adıyaman'ın tarihi kronolojisi.....	42
Çizelge 4.2. Hısnımansur kaza merkezi hane ve nüfus cetveli	68
Çizelge 4.3. 1927 ve 1935 yıllarına ait Adıyaman nüfus sayımı	74
Çizelge 4.4. Adıyaman doğumluların 1955,1960 ve 1965 yıllarına göre yedi büyük kente göçleri.....	78
Çizelge 4.5. Yıllara göre Adıyaman nüfusu ve nüfus artış hızı	90
Çizelge Ek B.1. Adıyaman Tescilli Kültür Varlıkları Listesi	181
Çizelge Ek D.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi anket çalışması.....	188
Çizelge Ek E.1. Nemrut Dağı Tümülüsü kapsamında tarihi/kültürel/doğal koruma ve bakım strateji alanı proje ve hedefleri.....	190

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

GZFT	: Güçlü yanlar, Zayıf yanlar, Fırsatlar ve Tehditler
Km	: Kilometre
KNKGP	: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı
KNYP	: Kommagene Nemrut Yönetim Planı
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
Yy	: Yüzyıl

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEMİ

Kentsel dönüşüm etkisiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan geleneksel kent dokusuna sunulan sürdürülebilirlik ve restorasyon önerileri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sınırları Adıyaman ili Merkez ilçesi Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanı odağında gelişerek Adıyaman il sınırlarına kadar genişlemiştir. Bu çalışmada çözülmek istenen sorun, geleneksel yöntemlerle inşa edilen konutların kentsel dönüşüm kapsamında özgünlüklerini kaybetme veya yıkılarak tamamen yok olmasıdır.

Çalışma yöntemi olarak kentsel dönüşüm, geleneksel konut mimarisi, tarihi dokularda koruma sorunları, restorasyon ve sürdürülebilirlik kavramları irdelenmiştir. Geleneksel Adıyaman konutlarına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanı sıra Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanı ve yakın çevresi yakından gözlemlenmiştir. Bu alandan Adıyaman geleneksel kent dokusunu yansıtacak örnekler belirlenmiştir. Belirlenen örnekler belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Bu örnekler üzerinden; mekân özellikleri, plan şeması ve sokak dokusu incelenmiştir. Ayrıca farklı cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumuna sahip mahalle sakinlerinden oluşan 40 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel konutlarla benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak için kent merkezinden uzakta yer alan örnek geleneksel konutlarla kıyaslamalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar kapsamında elde edilen veriler incelenerek bunlardan elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Daha sonra bu çalışmada çözülmek istenen probleme yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Literatür taramasında Adıyaman'ın tarihi, konumu, kültürel özellikleri başta olmak üzere pek çok konuda araştırma bulunmaktadır. Toprak (2018) "1835 Tarihli Nüfus Sayımına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hısnımansur (Adıyaman)" adlı araştırmasında Adıyaman'ın kısa tarihçesinden, seyyahların Adıyaman izlenimlerinden, nüfus kayıt ve sayımlarından, icra edilen mesleklerden, sosyal hayat ve toplumsal hiyerarşiden bahsetmektedir.

Rüzgar (2016) "Adıyaman İli ve Yakın Çevresinin Turizme Yönelik Rekreatif Peyzaj Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma" isimli yüksek lisans tezinde adından da anlaşılacağı gibi Adıyaman ili ve yakın çevresinde turizm ve rekreasyon potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir çalışma olmasının yanında sadece bir paragrafta "Kent'in eski bölgesinde sivil mimari kerpiç veya taş duvarla yapılmış evler şeklindedir." cümlesi geçmektedir.

Ukav (2012) "Adıyaman'ın Kırsal Turizm Potansiyeli" çalışmasında Adıyaman il sınırları içerisinde yer alan 81 adet arkeolojik sit alanı, 4 adet doğal sit alanı ve doğal varlıkların bir kısmına yer verilmiştir. Bunlar; Nemrut Dağı Milli Parkı, Arsemia, Cendere Köprüsü, Karakuş Tepesi, Kâhta Kalesi, Doğanlı Çınar Tabiat Parkı, Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı ve Oturakçı Pazarı'yla Geleneksel El Sanatları hakkındaki bilgilerdir.

Erdim (1979) "Adıyaman'dan Bir Kerpiç Ev" konu başlıklı çalışma Adıyaman'ın geleneksel evleriyle alakalı bir çalışma olmasının yanı sıra sadece "M. Türkan Evi" ile ilgili konum, mimari mekân, yapı malzemesi ve yapısal özelliklerini anlatmakla sınırlı kalmıştır.

Editörlüğünü Yıldırım'ın yaptığı (2015) "Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü" kitabında Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep ve Adıyaman illerinin tarihi ve kültürel değerleri, arkeolojik değerleri, turistik mekânları, yazar ve şairleri, folkloru ve yemek kültürü gibi çeşitli konulara değinilmiştir.

Hanol (2018) "Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde Açık Ve Yarı Açık Mekânların İklimle Bağlı Olarak İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinde

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki geleneksel evlerin tasarım yöntemleri ve yapım geleneği açısından sıcak kuru iklim etkisi ile oluşturulan açık ve yarı açık mekân çözümlenmeleri incelenmiştir.

Literatür araştırmaları arasında Adıyaman'da kentsel dönüşüm konusuna, kentsel dönüşümün geleneksel kent dokusunun korunmasına etkileri ve bu çerçevede restorasyon ve sürdürülebilirlik konularına dair kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hem literatürdeki bu boşluğun doldurulması hem de bu çalışma öncülünde tarihi kent dokularında yapılacak kentsel dönüşüm projelerinde geleneksel konut mimarisinin korunmasına yönelik kararlar alınması ve bu konuda farkındalık oluşturması adına bu çalışma akademik anlamda oldukça önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla kentsel dönüşümün oluşturduğu koruma sorunlarının ortadan kaldırılması için çözüm önerileri getirmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Adıyaman tarihi kent merkezinde uygulanacak olan "Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi"nin bu alanı ve yakın çevresini nasıl etkileyeceğini ve bu alandaki mevcut tarihi-kültürel değere sahip varlıkların korunmasına yönelik yapılan çalışmaların yeterli olup olmadığını anlamak için, ilk olarak tarihi kentlerdeki geleneksel kent dokusunda koruma sorunları incelenecektir.

BÖLÜM 2

TARİHİ KENTLERDEKİ GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN KORUMA SORUNLARI

Koruma; her neslin bir önceki nesilden edindiği kültürel değerlere yenilerini katarak bu değerleri gelecek nesillere aktarması gereken bir sorumluluktur. Türkiye’de geleneksel kent dokusunun korunmasında “Koruma Amaçlı İmar Planları” öncelikli işleve sahiptir. Fakat bu plan uygulamaya geçirilirken bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Yönetmelik hükümlerinin anlaşılabilirliği yetersiz ve bağlayıcı olmadığından uygulayıcıların “yorumlaması”na imkân vermektedir. Daha da önemlisi toplumun korumanın gerekliliğine ve faydalarına olan inancın olmaması, koruma bilinci, duyarlılığı ve bilgi noksanlığı ile hareket etmesi neticesinde; tarihi kentlerin neredeyse yağmalanmasına, geçmişle olan bağlarının kopma noktasına gelmesine neden olmaktadır. Koruma uygulamalarının başarılı olması, kullanıcıların katılımını ve desteğini almasına bağlıdır.

Kısacası koruyamayan, korumanın yöntemlerini bilmeyen toplum, sahip oldukları yapıları terk ederek kentin farklı alanlarında hayat sürmeyi tercih etmektedirler. Özellikle nüfus yoğunluğu fazla olan tarihi kentlerde nüfus artış hızı ve ekonomik büyüme hızının yüksek olması nedeniyle oluşan ulaşım, otopark, yüksek yapılaşma, terk edilerek korunaksız bırakma ve harabeleşme gibi problemler ortaya çıkmaktadır (Eyüboğlu Erşen ve Vatansever, 2007).

2.1. GELENEKSEL KENT DOKULARININ BOZULMA NEDENLERİ

Pek çok kültür varlığında olduğu gibi geleneksel kent dokularında da bozulmalar, alınması gereken önlemlerin ve düzenlemelerin gecikmesi, problemlerin çözümüne yönelik uygulamaların günümüz koşullarına entegre edilememesi gibi çeşitli koruma

sorunlarından kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar kent, mahalle, sokak ve yapı ölçeğinde olabileceği gibi yapı elemanı ölçeğinde de meydana gelebilmektedir. Doğa kaynaklı, tarihi doku bütünlüğünün bozulmasından kaynaklanan, sosyo-ekonomik kaynaklı ve insan kaynaklı olmak üzere dört farklı koruma sorunu vardır.

2.1.1. Doğa Kaynaklı Koruma Sorunları

Doğanın çeşitli etkileriyle uzun yıllar yıpranan yapılara zamanında gerekli bakım yapılmazsa yapıların ciddi hasar alması kaçınılmazdır.

Yaz günlerinde aşırı sığa maruz kalan malzemeler genişir, kış günlerinde ise don soğuş etkisinde kalması nedeniyle ısı farkı ve donma çözünme gibi fiziksel değişimler yapı malzemelerine zarar verir. Bir başka etken olarak su, yapı malzemelerinin içediği boşluklarda dolaşarak hasara neden olmaktadır. Nem, zeminden yükselerek taşıyıcı malzemeyi ıslatıp taşıyıcı sisteme gelen yükü artırır. Dahası buharlaşan su, duvar yüzeyinde bıraktığı tuz vb. nedeniyle çiçeklenmeye, duvarda fiziksel ve kimyasal yapı bozulmalarına neden olmaktadır. Bir diğer doğa kaynaklı soruna örnek ise yağmur sularını hızla binadan uzaklaştırması gereken çatı kaplaması veya olukların bozulmasıdır. Bu durum yosun ve otların oluşmasına zemin hazırlar. Bozuk kısımlarda otlar yetişir, bu da ahşap çatı ve döşemelerinde mantar oluşumuna sebep olur. Yağmur sularının bir diğer etkisi de duvar yüzeyinden akarken oluşturduğu aşındırmadır. Şekil 2.1’de yağmur suyu uzaklaştırılmadığı cephede sıva kabarması görölmesine neden olmuştur. Yağmur suları gibi doğal etmenler kolay aşınan yapı malzemeleriyle yapılan kültürel varlıklara zarar verebilir (Ahunbay, 2009).

Şekil 2.1. Yağmur suları etkisiyle sıva kabarması sonucu oluşan hasara örnek.

Rüzgârın taşıyarak getirdiği tohumların zamanla bakımsız binalarda bitki ve ağaçlar geliştirmesi, rüzgârla gelen deniz tuzu ve kumların yüzeyi aşındırması, deniz dalgalarının kıyılarda aşınma ve yıpranmaya sebep olması, yine dalgaların rıhtım altındaki zemini oyarak bina temellerini zayıflatması, yer altı su ve nehirlerinin de benzer şekilde temel altındaki toprağı sürüklemesi ve bu nedenle bina temellerini zayıflatması, kuşların, böceklerin ve fare gibi hayvanların da yapılara zarar veren etkileri doğa kaynaklı sorunlara örnek olarak verilebilir (Ahunbay, 2009).

2.1.2. Tarihi Doku Bütünlüğünün Bozulmasından Kaynaklanan Koruma Sorunları

Tarihi doku bütünlüğünün bozulmasında başlıca faktörler hızlı, çarpık kentleşme ve göç problemidir. Bu etkenler bölgenin, toplumun gereksinimlerini karşılayamayacak hale gelmesine, kullanıcıların yaşadıkları yerleri terk etmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra geçmişteki işlevini bugün sürdüremeyen yapıların günümüz yaşam

koşullarına ayak uyduramamasından dolayı fiziki ve ekonomik yaşam sürelerinin azalmasına neden olmaktadır.

Tarihi çevreye uyum endişesi olmadan, yerleşme karakterine dikkat etmeden yoğun yapılaşma arzusu, gittikçe artan trafik yüküne çözüm sunabilmek için yeni yolların açılmak istenmesi, tarihi dokudaki elektrik, telefon, su, kanalizasyon gibi alt yapı yetersizliği eski yapıların terk edilme veya yıkılmak istenmesiyle sonuçlanmaktadır (Duralı Kanat, 2007).

2.1.3. Sosyo-Ekonomik Kaynaklı Koruma Sorunları

Sosyo-ekonomik sorunlar, tarihi dokuların atıl kalmasına, kullanılamaz hale gelmesine ve köhneleşmesine neden olmaktadır. Bunun temelinde ise toplumun genel yapısının değişmesi, kullanıcıları el değiştirmesi, yapıların günün koşullarına ayak uyduramaması, tarihi kimlikten ziyade ekonomik kaygıların gözetilmesi, toplumun koruma hakkında bilgi yetersizliği veya umursamazlığı gibi birçok faktör yer almaktadır.

Her türlü uygulamanın kaynağını parasal ve maddi veriler oluşturduğu için kültür varlıkları ve tarihi dokuların korunmasında da ekonomi çok önemlidir. Bu yüzden herhangi bir ekonomik sorun bütün tarihi çevre ve dokuyu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Koruma faaliyetlerine sağlanan finansal verilerin yetersizliği, tarihi doku bütünlüğünü etkileyerek bölgede niteliksiz yapıların artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, alanında uzman olmayan ve koruma bilinci oturmamış kişiler tarihi dokuya fazla kaynak aktarılması durumunda, sırf para kazanmak ve bu finansal kaynaktan gelir sağlamak uğruna tarihi çevrenin zarar görmesine sebep olabilmektedir (Kılıç, 2015).

Sosyo-ekonomik kaynaklı hızlı kent nüfus artışı ve göçler nedeniyle başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin pek çok kentinde gecekondulaşma ve buna bağlı olarak çarpık yapılaşma görülmektedir. Plansız ve denetimsiz olarak, gelişigüzel, altyapısız ve estetik kaygısı gözetmeyen bu tür yapılaşmalar mevcut kent dokusunun

tahribine, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin yok olmasına neden olabilmektedir. Şekil 2.2’de Ankara’da bir gecekondu mahallesi örneği verilmiştir.

Şekil 2.2. Ankara İncesu’da bir gecekondu mahallesi (İnternet-1).

2.1.4. İnsan Kaynaklı Koruma Sorunları

İnsan kaynaklı koruma sorunlarını; hatalı uygulanan geleneksel yapım tekniği, yapının özgünlüğünü bozan onarımlar, ekler, bakımsızlık ve terk olarak sıralayabiliriz.

2.1.4.1. Geleneksel Yapım Tekniğinde Hatalı Uygulamalar

Geleneksel yapım tekniğinde hatalı uygulamalar bazı tasarım sorunlarına neden olmaktadır. Düşey yüklerin eşit biçimde dağıtılmaması, deprem yüklerine maruz kalan taşıyıcı sisteme hasar verebilmektedir. Duvar örgüsünün hatalı uygulanması derzlerde açılmalara neden olabilmektedir. Ayrıca duvar kalınlıklarının yetersiz olması da çatıdan gelen yüklerle beraber yapının depreme karşı dayanıklılığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çatının su geçirimsizliği adına yapılması gereken geleneksel yöntemlerin de hatalı uygulanması sonucunda yapının su alması kaçınılmazdır. Şekil 2.3’te çatının su geçirimsizliğinin sağlanması adına yapılan geleneksel yöntemlerin

hatalı uygulanması sonucunda yapının su alarak kullanılamaz hale gelmesine örnek gösterilmiştir.

Şekil 2.3. Çatının su geçiriminin önlenememesi sonucu kullanılamaz hale gelen oda.

2.1.4.2. Yapının Özgünlüğünü Bozan Onarımlar ve Ekler

Kullanım süreleri boyunca yapıların değişime uğramaları kaçınılmazdır. Ancak yapının özgün pencere ve kapı boşluklarının kapatılması, bu boşlukların ölçülerinin değiştirilmesi, özgün doğrama malzemesi yerine PVC kullanılması, iç tavan “tartma”larının kontrplak, MDF vb. ile kapatılması, yüklük gibi nişlerin kullanılmadığı için kapatılması, özgün bacaların yıkılması nedeniyle yerine baca

tuğlalarıyla tekrar örülmesi, duvar çatlaklarını kapatmak için özgün malzeme yerine çimento esaslı harçla sıva yapılması, duvarın yıkılan kısımlarına tuğla, briket veya gaz beton ile yama yapılması, gibi niteliksiz onarım ve ekler geleneksel yapının özgünlüğünü bozan uygulamalardır. Geleneksel yapılara sonradan eklenen, özellikle betonarme gibi geleneksel yapım tekniğinden uzak ve yapının özgünlüğüne aykırı yapılan banyo, tuvalet, mutfak gibi birimler de mevcut dokuyu bozmaktadır (Vatansever, 2019). Şekil 2.4'te verilen örnekte konutun geleneksel yapım tekniğine aykırı çimento esaslı sıvanın yanı sıra geleneksel dokuya uygun olmayan pencerelerin eklendiği görülmektedir.

Şekil 2.4. Yapının özgünlüğünü bozan çimento esaslı sıva ve pencere örneği.

2.1.4.3. Bakımsızlık ve Terk

Terk edilmiş ve bakımsız bırakılmış yapılar zaman içerisinde harabeye dönüşmektedirler. Özellikle kırsal kesimdeki geleneksel yapılarda görülen bu durumun temel sebebi değişen yaşam koşullarından dolayı köyden kente yapılan göçler olmuştur. Geleneksel yapılar taş, ahşap ve kerpiç gibi doğal yapı malzemeleri ile inşa edildikleri için ve günümüzde bu yapı malzemeleri eskiye nazaran kolay bulunmadığından, bulunsa bile artık geleneksel yapım tekniklerini bilen ustaların yetişmemesinden dolayı geleneksel bir yapıyı geleneksel yöntemlerle onarmak ve bakımını yapmak oldukça zorlaşmıştır. Şekil 2.5'teki örnekte geleneksel yapım teknikleriyle yapılmış bir konutun bakımsız bırakılıp terk edilmesi sonucunda duvar ve döşeme gibi yapı elemanlarının tahrip olduğu görülmektedir.

Şekil 2.5. Bakımsızlık ve terk sonucu oluşan hasara örnek.

2.2. TARİHİ KENT DOKULARINDA KORUMANIN ÖNEMİ

Fiziksel çevreyle insan arasında son derece dinamik ve canlı bir ilişki vardır. Bu yönüyle insan çevresiyle beraberdir, çevresinin içindedir ve onun ürünüdür. Bunun yanı sıra insan çevresini değiştiren, onun karşısında olan ama diğer yandan çevresiyle beraber yaşamak mecburiyetinde olan bir varlıktır. İnsanın çevresiyle bütünleşmesi ve aynı zamanda bu çevreyi değiştirmeye çalışması esasında çelişkili bir ilişki doğurmaktadır. Fakat bu ilişki doğadaki diğer canlılar gibi adaptasyon, refleks vb. sistemlerle değil, değiştirme, denetleme, düzenleme ve sıfırdan oluşturmayla ortaya konan insana özgü kültürel bir ilişkidir. Bu çelişkili ikilemi insan, yaşamın sürekliliği ile tarihsel sürekliliğin iç içe olması dolayısıyla tarihi dokuları günümüze kadar koruyarak, onlarla beraber yaşayarak ve onları yaşamın gereklilikleri doğrultusunda değiştirerek çözümlenmek zorundadır (Batur, 1975).

2.3. TARİHİ KENT DOKULARINDA RESTORASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

1976 yılında Nairobi’de yapılan UNESCO toplantısında alınan, “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler” başlıklı karara göre, “Her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbiriyle kaynaşmasına bağlı olan yapılar, mekânsal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmelidir. Bütün geçerli öğeleri, insan etkileri de dâhil olmak üzere ne kadar yakın olurlarsa olsunlar, bütüne oranla göz ardı edilemeyecek olan bir anlam taşırlar.” (Ahunbay, 2009).

Bu yaklaşıma göre fiziksel ve sosyal çevre gereksinimlerine uygun biçimde tarihi doku bütünlüğünü korumaya öncelik vererek, yapıyı niteliksiz eklerden arındırarak ve yapının mevcut özgün özelliklerini koruma kaygısıyla, özgün plan şemasını değiştirmeden, özgün mimari elemanları koruyarak, yapıda özgün inşa tekniğine uygun onarımlar yaparak restorasyon uygulaması yapılması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletlerin 1987 yılında, yayınladığı Brundtland Raporu olarak da bilinen, Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda sürdürülebilirlik kavramı, bugünün

gereksinimlerini gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılamak olarak tanımlanmıştır (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017).

Tarihi dokularda sürdürülebilirlik ise, doğal kaynaklar, insan kaynakları, ekonomik kaynaklar ve tarihi ve kültürel değerlerden oluşan tüm değerlerin uzun vadede insan ve toplum refahını gözeterek uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Finansal açıdan gelişmemiş ülke ve bölgelerin ekonomik imkânlarını geliştirmeyi ve onları güçlendirmeyi sağlamanın yanı sıra, ekolojik sistemlere farkındalığı artırarak doğal kaynak tüketimini de azaltmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımla sürdürülebilirlik çalışmaları ile bir yandan doğal ve kentsel çevre koruması sağlanırken diğer yandan somut olmayan tarihi ve kültürel değerlerin korunması sağlanarak sosyal hayata dair sürdürülebilirlik ile bir denge oluşturulabilir.

Kuban'a göre (2000) tarihi dokularda koruma, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde, tarihi dokuyu aktif bir şekilde kullanmayı ve çevredeki değişikliklere planlı müdahalelerle günümüz yaşam koşullarına uygun hale getirilmesini sağlayarak gerçekleştirilmelidir.

2.4. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TARİHİ KENT DOKULARININ KORUNMASINA ETKİLERİ

Özgün niteliklerini kaybeden tarihi kent dokularında ve fiziksel, çevresel, ekonomik ve sosyal yönden çöküntüye uğramış alanlarda şehrin yaşatılması ve gelişimi için kentsel dönüşüm çalışmaları yapmak adeta bir zorunluluktur. Ancak bu çalışmalar yapılırken mevcut potansiyeli değerlendirmek, eskiyen kent parçalarını kente kazandırmak, onlara yeni işlevler yükleyerek canlandırmak, rehabilite etmek ve sağlıklılandırmak hem kent içi hem de ülke için ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda büyük fayda sağlayacaktır.

Tarihi kent dokularının korunmasında en önemli araç doğru planlama ve bu planlamaya uyulmasını sağlamaktır. Günümüzde yanlış planlama, denetleme mekanizmasının aksaklığı, rant elde etme amacıyla "yıkıp yenisini yapma" anlayışının sebep olduğu tahribatlarla ne yazık ki pek çok geleneksel ve tarihi doku yok

olmaktadır. Yapılan tahripler sadece yapı ölçeğinde olmayıp, oradaki sosyal ve kültürel yaşamı da yok etmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin hazırlık aşamasında öncelikle geleneksel dokunun tarihi, fiziksel ve sosyal analizleri yapılmalı, geçmişle bugün arasındaki kentsel, yapısal ve sosyo-kültürel değişimler incelenmeli ve kent kimliğinin korunması adına çok yönlü değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu sayede tarihi kent dokusu ulusal ve uluslararası cazibeye kavuşacak, yerel halk bundan fayda sağlayacak ve geçmişin izleri silinmeyecektir.

Kentsel dönüşüm kavramının tanımı, kentsel dönüşümün uygulama nedenleri ve kentsel dönüşüm uygulama yaklaşımları bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

BÖLÜM 3

KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel dönüşüm kavramının çeşitli şekillerde tanımı mevcuttur. Bayraktar (2006) kentsel dönüşümü, “Zamanla niteliğini kaybeden, fiziksel ve çevresel yönlerden bozulmuş ve köhneleşmiş, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanmışlıkla karşı karşıya olan kentsel alanların belli sosyal ve ekonomik programlarla yenilenerek/dönüştürülerek kente kazandırılması” olarak tanımlamaktadır.

Bir başka tanıma göre kentsel dönüşüm, kentlerin sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla değişime uğrayan bir bölgenin sosyal, fiziksel, ekonomik ve çevresel koşullarına kökten bir çözüm sağlamak için yapılan kapsamlı faaliyetlerdir (Thomas, 2003).

Balamir’e (2005) göre ise kentsel dönüşüm, “Çeşitli nedenlerle zaman içinde eskimiş, yıpranmış ya da kimi durumlarda terkedilmiş ya da aşırı nüfus artışının getirdiği gecekondulaşmayla ve çarpık yapılaşmayla oluşan kentsel dokunun, günün koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi, yeniden canlandırılması ya da tamamen yeniden yapılanması ile tekrar kent bütününe kazandırılması olarak ifade edilebilir.”

Yapılan tanımlar doğrultusunda kentsel dönüşümün, kent ve içerisinde yaşayan toplumun ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel nedenlerle yaşadığı problemlerin ortadan kaldırılması veya daha iyi bir duruma dönüştürülmesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

3.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMA NEDENLERİ

Kentsel dönüşüm kavramı çeşitli şekillerde yorumlandığı gibi kentsel dönüşümün uygulama nedenleri de farklı biçimlerde sıralanabilir. İlk olarak Galdini (2005) kentsel dönüşüm uygulama nedenlerini ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel olmak üzere dört farklı şekilde sıralamıştır:

- Ekonomik nedenler: yatırımcıları çekmek, istihdam yaratmak, kentsel ekonomiyi yenilemek;
- Sosyal nedenler: kentsel konut arzını artırmak ve yerel altyapıyı geliştirmek;
- Çevresel nedenler: toplumun ve her sosyal grubun değerlerini ve tercihlerini dikkate alarak yaşam koşullarını iyileştirmek, kirlilikle mücadele etmek;
- Kültürel nedenler: mimari mirası (tarihi çekirdek) ve kentsel turizmi geliştirmek veya akademik kurumları ve araştırmaları çekmek (Galdini, 2005).

Yıldırım (2006) göre kentsel dönüşüm uygulama nedenleri arasında:

- Kent merkezlerinin gelirlerinin artırılması ve kentlerin ekonomik rekabet edebilirliğinin sağlanması ile kentsel rahat ve yaşam kalitesinin artırılması,
- Toplumsal ve fiziki sorunlar arasında ilişki kurularak sosyal dışlanmanın azaltılması, katılımcı ve çok paydaşlı demokratik bir kentsel politikanın şekillendirilmesi,
- Çevrenin korunumu ve geliştirilmesi amacıyla kentsel alanların etkin kullanımı ve yayılmanın önlenmesi,
- Dönüşüm alanlarının kent bütünü ile uyumlu olması ve kentin sürekli değişim ihtiyacına cevap vermesi bulunmaktadır.

Biler (2019) kentsel dönüşüm kavramının temel olarak beş amaca hizmet ettiğini söylemiştir:

- Kentsel dönüşüm, kente ait çevresel koşullarla toplumsal sorunlar arasında doğrudan bir ilişki kurmayı hedeflemektedir. Kentsel alanların çöküntü alanı haline getiren en önemli nedenlerden biri toplumsal çöküş veya bozulmalardır.

Kentsel dönüşüm, bu çökme ve bozulmalar için gereken çözüm arayışını da beraberinde getirmiştir.

- Kentsel dokuyu oluşturan birçok bileşenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Yani kentsel dönüşüm; kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda; oluşan yeni sosyal, ekonomik ve çevresel koşullara göre, kent bileşenlerinin yeniden planlanmasıdır.
- Kent huzuru ve yaşam kalitesinin artırılmasını hedefleyen ekonomik olarak başarılı bir kalkınma modeli oluşturulmasıdır.
- Kent bölgelerinin çevresel ve sosyal çöküntü alanlarında ekonomik canlılık sağlanarak; bu sayede kentsel huzur ve yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır.
- Son olarak kentsel alanları en etkin şekilde kullanmaya ve kentsel alana gereksiz yayılımdan uzaklaştırmaya yönelik planlamalar yapılmasıdır. Böylece sürdürülebilir bir kentsel gelişme hedefi ile kentin daha önce kullanılmış ve unutulmaya yüz tutmuş bölgelerinin yeniden canlandırılıp kent ölçeğinde büyüme ve yayılmanın da hatlarının belirlenmesi hedeflenmektedir.

3.2. KENTSEL DÖNÜŞÜM YAKLAŞIMLARI

Kentsel dönüşüm konusundaki birçok akademik kaynakta genel olarak kentsel dönüşümün yöntem veya metotlarından bahsedilmektedir. Literatür taramasında bu şekilde ayrılan başlığa rastlanmasa da bu çalışmada kentsel dönüşüm; korumacı olan ve korumacı olmayan yaklaşım olmak üzere iki ana kategoride ele alınmıştır.

3.2.1. Kentsel Dönüşümde Korumacı Yaklaşımlar

Tarihi dokuların korunması ve bu değerlerin sürdürülebilirlik çerçevesinde gelecek nesillere aktarılması için ilk olarak korumacı yaklaşım benimsenmektedir. Korumacı yaklaşımın en temel özelliği korunacak değer olduğu gibi saklanmasıdır. Ancak fiziksel ve çevresel koşullar gibi etkenler dolayısıyla kültürel değer durumu olduğu gibi korunmaya elverişli değilse, yani harabe, yıkık veya işlevselliğini yitirmesine sebep olacak bir takım durumlar söz konusu ise korunacak değeri onarma, düzeltme ve güçlendirme amacıyla özgün niteliğine kavuşacak şekilde onarılmasına öncelik

verilmelidir. Eğer özgün işleviyle çağın ve toplumun gerekliliklerini karşılamıyorsa o günün koşullarına uygun işlev kazandırmak daha doğru bir yöntem olabilir. Bu sayede niteliğini kaybeden veya kaybetmek üzere olan kültürel değeri yeniden canlandırmak başka bir deyişle yaşatmak mümkün olmaktadır. Bu çerçevede korumacı yaklaşımları alt başlıklar halinde irdeleyebiliriz.

3.2.1.1. Özgün Niteliğine Göre Onarma

Korumacı yaklaşımda öncelikle bir kültürel değerin saklanma-korunma gerekliliğine karar verilir; daha sonra çeşitli yöntemler kullanılarak en özgün haliyle yaşamasının yolları aranır (Özköse, 1987).

Bu aşamada özgün niteliklerine göre onarılmasına karar verilirse; sağlamlaştırma, eklentilerinden arındırma-açığa çıkarma ve bütünleştirme olmak üzere üç farklı yöntemle başvurulabilir.

Sağlamlaştırma

Kültürel varlığın fiziksel yapısına eklentiler yaparak bu değere dayanıklılık ve yapısal bütünlüğünde süreklilik sağlanmasıdır. Günümüzde kullanılan teknoloji olanakları ve yapı malzemeleri bu yöntemin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Dikkat edilmesi gereken husus kültürel değerin özgün bölümleriyle, yeni eklentiler arasında denge kurulmasıdır (Özköse, 1987).

Venedik Tüzüğü'nün 10. maddesinde belirtildiği gibi, "Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir".

Eklentilerden Arındırma

Kültürel yapı ilk yapıldığı günden itibaren çeşitli müdahalelere maruz kalabilir. Bu nedenle oluşan estetik ve fiziksel olumsuzlukların giderilmesi adına yapının

özgünlüğünü bozan ve sonradan yapılan eklentilerden arındırılması işlemidir (Görmez Eren, 2019).

Ahunbay'a göre (2009) eklentilerden arındırma yöntemi, "Anıtların ve kentsel sitlerin genel etkisini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılması" olarak tanımlanmaktadır.

Bütünleştirme

Ahunbay (2009) bütünleştirmeyi, "Bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel, ya da çağdaş malzeme kullanarak tamamlama işlemi..." olarak tanımlamaktadır.

Bir bütünün aslına uygun olarak eksik bölümlerinin tamamlanmasıdır. Kent ölçeğinden en küçük yapı ölçeğine kadar geniş bir alanı kapsar. Bu yöntemde sonradan yapılan eklentilerle asıl öğeler arasındaki ayırım ve uyum dengesine dikkat etmek gerekir. Yapılacak uygulamada iyi bir analiz-sentez dengesi gerekmektedir. (Özköse, 1987).

3.2.1.2. Günümüz Koşullarına Göre Onarma

Venedik Tüzüğü'nün 2. maddesine göre, "Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır".

Tarihi değere ve eşsiz görünümüne sahip olsa da işlevini yitirmiş, çağın gerisinde kalmış yapılara veya alanlara ekonomik işlevi kazandırmak, onları topluma entegre etmek, kendi doğal güzelliklerine, çevresine ve çağın gereklerine uygun konfor şartlarını sağlamaları için kullanılan yöntemdir. Bu yöntem yenileme ve sağlıklandırma olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmaktadır (Özköse, 1987).

Yenileme

Bir kültürel değerin doğal olaylar veya insan etkisiyle zamanla yok olan ya da yüzey kaybına uğrayan yapı elemanlarının, yapı bileşenlerinin veya yapının özgünlüğüne aykırı değişikliklerin özgün malzemesine uygun şekilde yenilenmesidir (Öz, 2014). Kentsel ölçekten yapısal ölçüğe kadar herhangi bir alandaki bölümlerin, belirli kısımlarına tamamen yeni bir nitelik kazandırılarak korunmasıdır. Özköse (1987), “Kent dokusunda mahallenin, mahalle dokusunda herhangi bir yapının, yapıda belirli katların ya da önyüzün (cephenin) mimari nitelikleri açısından yenilenmeleri gibi” örneğini vermektedir.

Sağlıklandırma

Tarihi veya kültürel varlığın sahip olduğu işlevlerin ve alt yapısının günümüz konfor koşullarına uygun hale getirilmesidir. Yapı adaları veya yapıları etkileyen hava kirliliği, çevre gürültüsü ve güneş almama gibi çevresel sorunları ortadan kaldırmayı amaçlar. Ayrıca ek yapıları kaldırma ve yapı adalarından faydalanma yöntemi de sağlıklandırma yöntemlerindedir. Kentsel boyutta düzenlenen alt yapı, ulaşım ağı gibi üst düzey planlama hedeflerine uyum sağlamak amacıyla yapısal sağlıklandırma yapılması gerekebilmektedir (Özköse, 1987).

3.2.1.3. Aslına Uygun İşlev Vererek Yeniden Canlandırma

Canlandırma sözcüğü; ruh verme, yaşatma, hayat verme gibi anlamlara sahiptir. Bu yaklaşımın amacı niteliğini kaybeden veya kaybetmeye yüz tutan kentsel alanların, yapı veya yapı bileşenlerinin özgün niteliğiyle yeniden yaşatılması yani canlandırılmasıdır.

Şahin’e (2003) göre kentsel yeniden canlandırma, eski canlılığını kaybeden kentsel alanların hususiyle tarihi dokuya sahip şehir merkezlerine yeniden hayat verilmesi için alınması gereken önlemlerdir.

Bu yaklaşımın yeniden yapma ve taşıyarak yaşatma olmak üzere iki farklı uygulama şekli vardır.

Yeniden Yapma

Tamamıyla yıkılan, yok olan veya harabeye dönen bir kültür varlığının sahip olunan belgelere göre yeniden yapılması sadece özel şartlarda kabul edilebilir. Ortaya çıkan yeni yapı, önceki kültür varlığının tarihsel dokusuna, özgün malzemesine ve işçiliğine sahip olamayacağı için kültürel yapının kütleli ve mekânsal bir kopyasıdır. Bu nedenle önceki yapının yerini alamaz, tarihi değer taşıyamaz ve kültürel varlığı yalnızca biçimsel olarak canlandırabilir (Ahunbay, 2009).

Taşıyarak Yaşatma

Venedik Tüzüğü'nün 7. maddesinde, “Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün, ya da bir parçasının başka yere taşınmasına- anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal, ya da uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında- izin verilmemelidir.”

Doğal veya yapay çeşitli çevresel etkenlerden dolayı bir kültürel değer bulunduğu yerde korunması zorlaşabilir veya tamamen imkânsız hale gelebilir. Bu nedenle kültür varlığının yaşamını sürdürmek adına uygun bir yer belirlenerek taşınabilir (Ahunbay, 2009).

3.2.1.4. Günün Koşullarına Uygun İşlev Vererek Yeniden Canlandırma

Ahunbay'a (2009) göre, “Zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı istekler nedeniyle birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte, ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır. Hamam, kervansaray, tekke, manastır gibi tarihi yapı türleri ancak özel durumlarda özgün işlevini sürdürdüklerinden, bu yapı türlerinin farklı amaçlarla kullanılmaları zorunlu olmaktadır. Konut, otel gibi işlevleri günümüzde de geçerli olan binalar ise bugün yapılan benzerlerinin konfor koşullarını sunmaktan uzak olduklarından, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalmakta,

güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaktadır. Yeniden işlevlendirme eski binaların yıkımdan kurtarılması için bir araçtır” şeklinde tanımlamaktadır.

Yeniden Planlayarak Yapma

Ölçü, oran, malzeme ve renk gibi etkenlerin belirlenerek ve denetlenerek çevresel özelliklerin korunması işlemidir. Korunması gereken alana yapılacak yeni yapıların, eskileriyle görsel olarak uyum sağlaması amaçlanmaktadır. Boş alanlarda ise çevresel özelliklere uymayan niteliksiz yapıların yıkılarak yerine çağdaş yapım teknik ve tasarımlarla tarihi çevreye uygun ölçü, oran, malzeme ve renk gibi unsurlarla yeni yapılar yapılır. Bu sayede tarihi dokudaki kentsel görünüm değeri korunarak süreklilik sağlanmaktadır (Özköse, 1987).

Yeniden Oluşturma

Özden (2001) yeniden oluşturmayı, bozulan, çöküntüye uğrayan ya da köhneleşmiş bölgelerde yeni bir dokunun oluşturulması veya mevcut dokuda iyileştirilme yaparak geri kazandırılması olarak tanımlamaktadır.

Kentsel yeniden oluşturma, kentsel yeniden canlandırma kavramıyla benzerlik göstermektedir. Ancak yeniden oluşturma, üst ölçekte yapılan çalışmalar ile alt ölçekte gerçekleştirilen uygulamaları bütüncül hale getirmektedir. Kısacası kentin sorunlarına çözüm ararken aynı zamanda bölgedeki yaşam koşullarını da iyileştirmeyi hedeflemektedir (Çubukçuoğlu, 2013).

3.2.2. Kentsel Dönüşümde Korumacı Olmayan Yaklaşımlar

Kültürel değerlerin çeşitli yöntemler kullanılarak yaşatılmasını en temel amaç olarak gören korumacı yaklaşımın aksine, tarihi dokudaki kültürel varlığı koruma amacı gütmeyen yıkarak, yok ederek tamamen farklı işlev vererek veya sadece arsasından yararlanmak amacıyla yeni bir tasarım ortaya koymayı hedefleyen yaklaşımı, korumacı olmayan yaklaşım olarak tanımlayabilmekteyiz.

Kentsel dönüşüm süreçleri her zaman mimarlık ve şehircilik bilim alanlarının ilke ve yöntemlerine göre değil, ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve çevresel etkenlerin yönlendirmesine göre de gerçekleşebilmektedir. Kentsel dönüşüm projesi örnekleri üzerinden özellikle kullanıcı gereksinimleri ve kent kimliği ile uygunluk açısından günümüzde yaşanan tartışmalar da “kentsel dönüşüm” kavramını iki farklı şekilde değerlendirmeye yol açmaktadır.

- Kentsel dönüşümün gayrimenkul odaklı olarak sadece fiziksel mekân düzenlemesi şeklinde düşünülmesi,
- Yapılan fiziksel mekân düzenlemesinin de hem mimari hem de kent kimliğinden referans alınmadan oluşturulması ve ortaya çıkan yeni mekânın kent dokusuna ve mekânına aykırı olması (Görgülü, 2009).

Kentsel dönüşümün korumacı olmayan yaklaşımla uygulanması neticesinde bir süreç olarak değerlendirilmesi gereken kentsel dönüşüm uygulamaları, sadece “yıkıp yerine tamamen yeni tasarım yapma” olarak tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşıma göre gerçekleştirilen uygulamalar tarihi dokuya aykırı bir şekilde bütüncül planlama ilkelerini göz ardı ederek kenti parça parça dönüştürmekte veya noktasal çözümler sunmaktadırlar. Türkiye’de günümüzde devam etmekte olan kentsel dönüşüm uygulamaları, birçok açıdan eleştirilere hedef olmaktadır. Uygulamaların yanı sıra, uygulayanlar da bu eleştirilerden hissesini almaktadır (Özden, 2008).

Özden’e göre (2008), “Kentsel dönüşüm uygulamalarının toplumsal tepkilerin bu derece hedefi haline gelmesinin gerisinde, dönüşümün aktörlerinin kentsel dönüşüme bakış açıları ve pratikteki tutumları yatıyor.” Bu bağlamda merkezi idarenin güç ve otoritesi ve baskısı, yerel yönetimlerin uzlaşmaya değil ikna etmeye dayalı katılım yöntemi, kent kimliğiyle tutarlı olmayan ve kamusal faydadan ziyade özel sermaye gruplarına hizmet eden uygulamalar kentsel dönüşüm projelerinin korumacı olmayan yaklaşımla gerçekleştirilmesine neden olmaktadır.

Bir sonraki kısımda dünyada ve Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulama örnekleri incelenecektir.

3.3. KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Özellikle Avrupa ve Amerika kıtalarında 2. Dünya Savaşı sonrasında tarihi ve kültürel değerlere sahip kentlerde oluşan tahribatlara yönelik çözüm arayışına gidilmiştir. 1980'lere kadar bu arayış ve çalışmalar sürdürülerek kentsel dönüşüm kapsamında bazı ilkeler ve yöntemler benimsenmiştir. Bu süreçte birçok kentsel dönüşüm uygulamasında halkın katılımcı olduğu ortaklık stratejileri gerçekleştirilmiştir.

Dünyadaki gelişmelerin aksine Türkiye'de gerçekleştirilen veya planlanan kentsel dönüşüm projelerinde halkın katılımı sınırlı bir şekilde sağlanmaktadır. Kara, 2007 yılındaki çalışmasında kentsel dönüşüm uygulamalarında dünyadaki örneklerde projenin başından sonuna kadar halkın katılımının aktif bir şekilde sağlandığını belirtmiştir.

3.3.1. Dünyada Kentsel Dönüşüm Uygulama Örnekleri

Dünyada kentsel dönüşüm ile alakalı gelişmeleri ve uygulama biçimlerini daha iyi anlamak adına İngiltere'de uygulanan Almanya'da Kreuzberg kentsel yenileme projesi, Elephant & Castle kentsel dönüşüm projesi, Lübnan'da Solidere kentsel dönüşüm projesi ve Brezilya'da Rio de Janeiro'da gecekonduların sağlıklılaştırma programı incelenecektir.

3.3.1.1. Almanya - Kreuzberg Kentsel Yenileme Projesi

Kreuzberg, 19. yy.da Berlin'in dışında kalan bir banliyö olarak bilinmektedir. Bu alanda tarım ve zanaatla uğraşan kesim yaşamaya başlamıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda esnaf atölyelerinin yerini fabrikalar, büyük ve küçük ölçekli imalat sanayileri almıştır. Nüfus artış hızı yüksek olan Kreuzberg'in 1803'te 13.000 olan nüfusu altmış yıl sonra (1863) yaklaşık 120.000'e yükselmiştir. 1825'ten itibaren Berlin sokaklarında planlamaya gidilmiştir. 1853 yılında çıkarılan yasa ile konutların dört veya beş katlı, apartman daireleri olarak inşa edilmesi kararları alınmıştır (Hoffmann-Axthelm, 1984).

2. Dünya Savaşı sırasında Kreuzberg, Almanya'nın askeri sanayisinde önemli bir bölge olarak değerlendirildiği için savaşın vereceği hasarlardan büyük ölçüde korunmuştur. Ancak Berlin'in Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması Kreuzberg'in yapısında önemli değişikliklere sebep olmuştur. 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesiyle 2. Dünya Savaşı başlangıcında 330.000 nüfusu olan Kreuzberg'te 1970'e gelince nüfus 90.000 kişiye kadar düşmüştür. 1960'ların sonundan itibaren yabancı işçiler ve aileleri, özellikle Türk işçiler Kreuzberg'e taşınmışlardır. Yıkım tehdidi altındaki ve çoğu zaman korkunç koşullarda olan evlerde kalan Türklerin oranı 1970'lerin ortalarından itibaren Kreuzberg'in bazı bölgelerinde yaklaşık yüzde 40'a yükselmiştir. Türk aileleri kısa sürede kendi Türk dükkânlarını, restoranlarını ve küçük ölçekli imalat faaliyetlerini başlatmışlardır (Hass-Klau, 1986).

Batı Berlin'de "Kentsel Yenileme" kapsamında ilk kentsel dönüşüm projesi 1963'te dönemin Batı Berlin Belediye Başkanı Willy Brandt tarafından duyurulmuştur. Bu projede Eski konut stokunun neredeyse tamamının yıkılması ve bölgenin yeniden inşası planlanmıştır. Buna göre mevcut konut stokunun sadece yüzde 30'u iyileştirilmeye değer görülmüştür. Esasen projede Berlin'in geleneksel yerleşim bölgelerinin eteğinde yeni toplu konutların inşası amaçlanmıştır. Halkın katılımını içermeyen yöntemlerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesine ilk tepkiler ev sahiplerinden gelmiştir. 1972 yılında ilk proje henüz tamamlanmamışken ikinci kentsel dönüşüm projesi ilan edilmiştir. Bu arada Federal Cumhuriyet, kentsel dönüşüm için yasal bir zemin hazırlamış ve ilk kez mahalle sakinlerinin sürece dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu düzenleme pratikte, genellikle yerel yönetimlerden mahalle sakinlerine gönderilen mektuplardan başka bir şey ifade etmemiştir (Hass-Klau, 1986).

1970'lerin ortalarından itibaren kentsel dönüşüm, Berlin'in yerel yönetim siyasetinde önemli bir faktör haline gelmiştir. 1980'e geldiğinde Berlin'de her 8 vatandaşın 1'i kentsel dönüşüm projelerine dâhil olmuştur. Kentsel dönüşümde iyileştirme oranı ilk projede yüzde 30 iken ikincide yüzde 60'a yükselmiş olsa da "yıkım" hâlâ kentsel çevreyi "iyileştirme" için tercih edilen bir yöntemdir. 1976'dan itibaren alan çapındaki yıkımdan küçük ölçekli yıkıma geçilen Berlin'de şehir plancılarından oluşan bir grup kentsel yenileme için etkili yeni standartlar geliştirmişlerdir. Bu sayede Eski konut

alanlarının yıkılmasının yerini büyük ölçüde sokak ortamının rehabilitasyonu ve iyileştirmesi almıştır. Bu süreçte yerel halkın katılımı, koruyucu olan kentsel dönüşüm projelerinde etkili olmuştur (Hass-Klau, 1986).

Berlin yönetimin kent planlamasına yönelik oluşturduğu ilkeler doğrultusunda ucuz kiralık apartman dairelerini yıkmaya (veya makineler onları yıkana kadar onları el değmeden boş bırakma) şeklindeki kentsel yenileme uygulaması etkili olunca 1972’de 2.200 kiralık daire boşken 1981’de bu sayının 20.000’e yükselmesi ve buna rağmen 80.000 kişinin kalacak konut arıyor olması çeşitli protestolara ve eylemlere yol açmıştır. Bu sırada boş dairelere yasadışı olarak yerleşenlerin polis zoruyla çıkarılması siyasi ortamı daha da kötüleştirerek şiddetli eylemlere sebep olmuştur. Bunun üzerine kent yönetimi boş apartmanların iyileştirilmesi için “kendi kendine yardım” olarak nitelendirilen bir acil yardım programıyla konutları ve apartmanları iyileştirmek isteyenleri destekleyeceklerini açıklamışlardır. Bu kapsamda özel konut derneklerine ve firmalara kentsel yenileme projeleri yapma izni verilmiştir. “Kreuzberg için Stratejiler” isimli yarışma gerçekleştirilerek Kreuzberg’in eski konut alanlarının nasıl canlandırılacağına dair yüz yirmi dokuz fikir sunulmuştur. Yerel yönetim, mahalle sakinlerinin çoğunluğunun kendi bölgeleri için istek ve önerilerine yönelik hareket etmeye çalışmışlardır. Konut sakinlerinin haklarını savunmaya yardımcı olup onların bölgeden taşınmamalarını sağlamak amacıyla Kreuzberg’in geleceğine karar veren ve çoğunluğu yerel halktan oluşan proje komisyonu ve eylem komiteleri oluşturulmuştur. Ardından Berlin Parlamentosu eski konutlarda “kendi kendine yardım” programı için bütçe ayırarak mülk sahibi ve kullanıcılara finansal destek vereceğini açıklamıştır (Hass-Klau, 1986). Şekil 3.1’de Kreuzberg’de mülk sahibi ve kullanıcıların “kendi kendine yardım” çalışmalarına ait görsel yer almaktadır. Şekil 3.2’de ise Kreuzberg’de rehabilitasyon öncesi ve sonrası blokların iç avluları görülmektedir.

Şekil 3.1. Kreuzberg’de mülk sahibi ve kullanıcıların “kendi kendine yardım” çalışmaları (Hämer, 1987).

Şekil 3.2. Kreuzberg'de rehabilitasyon öncesi ve sonrası blokların iç avluları (Dahl, 1985).

Sonuç olarak Kreuzberg bölgesi, bürokratlara ve korumacı olmayan kentsel dönüşüme karşı mücadelede başarılı olduğu için oldukça önemli bir örnektir. Buradaki asıl mücadele eski yapıları korumak isteyen ve istemeyen gruplar arasındaki savaş olmuştur. Yerel halkın kentsel yenilemede karar mekanizmasında ve sürecin çeşitli aşamalarında yer alması sayesinde uygulandığı döneme yenilikçi ve faydalı bir yaklaşım sunmuştur.

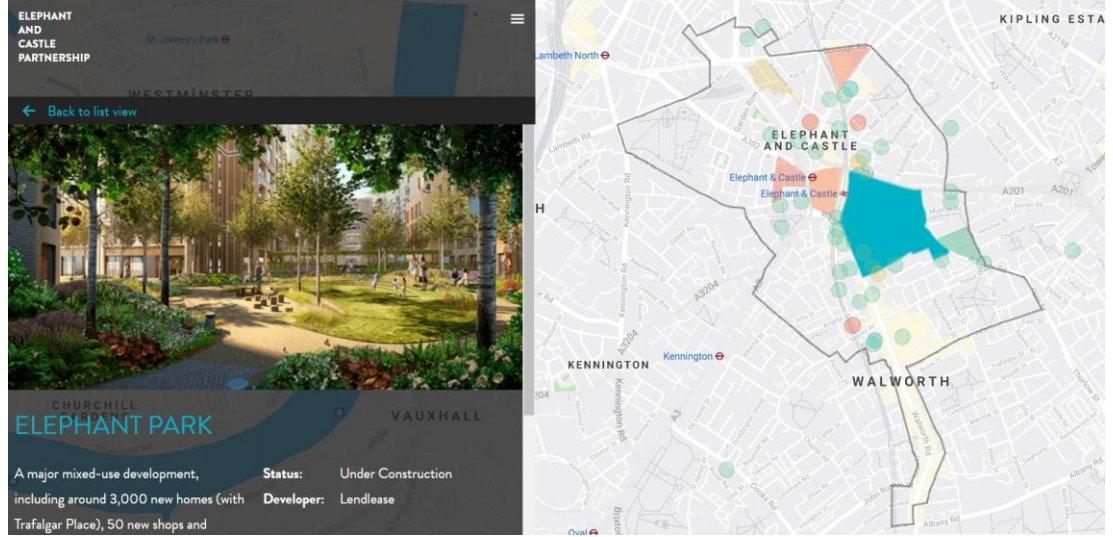
3.3.1.2. İngiltere - Elephant and Castle Kentsel Dönüşüm Projesi

Sanayi Devrimi'nde sürece öncülük eden ülkelerden olan İngiltere'de Londra'nın güneyinde yer alan "Elephant and Castle" bölgesinde 2. Dünya savaşı sonrasında bir takım kentsel sorunlar meydana gelmiştir. Bu nedenle bölgenin sahip olduğu potansiyel ve sorunlara yönelik projeler gerçekleştirilmesine ve yeniden canlandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda bulunduğu konum itibarıyla kentin kuzeyini güneyine bağlayan ulaşım hattında yer alması ve kamusal ulaşımında önemli bir noktada bulunması nedeniyle bu alanda kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirme kararı alınmıştır (Sarsılmaz, 2018).

"Elephant and Castle" kentsel dönüşüm projesinde kentsel yenileme, halkın katılımının sağlandığı ortaklık stratejileri, sosyo-ekonomik denge, sürdürülebilirlik ve bütüncül planlama yaklaşımları gözetilerek fırsat eşitsizliğinin önüne geçmek, paydaşları sürece dâhil etmek, ulaşım bağlantılarını iyileştirmek ve toplumsal bütünlüğü sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda kaynakların verimli kullanılması ve yerel halkın katılımcı olarak sürece dâhil olması adına oluşturulan ortaklık stratejileri gözetilmiştir. Bu sayede giderek artan kentsel sorunlara çözüm geliştirirken alanda yaşayan düşük gelir grubunun yer değiştirmesinin önüne geçilmesi de hedeflenmiştir. Bu çerçevede geniş toplumsal kesimlerin katılımını sağlayan ortaklık stratejisinde yerel halk, yerel işletmeciler, eğitim kurumları, sağlık birimleri, sivil toplum örgütleri ve gönüllülerden oluşan güçlü bir birliktelik sağlanmıştır (Sarpkaya, 2011).

Belirlenen hedefler doğrultusunda ve sürece katılım gösteren aktörlerin işbirliği ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamasında yıkılması, iyileştirilmesi ve korunması gerekli yapılar tespit edilerek ticari alanlar, yenilenen yapılar, yeni yapılar, yeşil alanlar, ulaşım ağları, meydanlar, sosyal donatılar, kamusal yapılar ve alanlar tasarlanmıştır. Böylelikle "Elephant and Castle" kentsel dönüşüm projesi bölgede yerel ekonomiyi güçlendiren yatırımları teşvik ederek, yaşama koşullarını iyileştirerek ve toplumsal dengeyi gözeterek yerel halkın istek ve konforuna kulak veren yapı, ulaşım ağı ve altyapıya sahip bir proje hayata geçirilmiştir. Şekil 3.3'te Elephant and Castle'da kentsel dönüşüm sürecinin güncel durumunu gösteren online harita görülmektedir. Buna göre Elephant and Castle kentsel dönüşüm proje sürecinin hangi

aşamada olduğu, bu kapsamda tamamlanan projelerde hangi çıktılarının meydana geldiği ve henüz uygulama aşamasında olanların ise proje hedefleri ayrıntılı bir şekilde bildirilmektedir.

Şekil 3.3. Elephant and Castle kentsel dönüşüm sürecinin güncel durumunu gösteren online harita (İnternet-2).

3.3.1.3. Lübnan - Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi

1975'te başlayıp 1990 yılında biten iç savaş döneminde Beyrut kenti ciddi tahribata uğramıştır. Özellikle kentin kıyı kesimi savaş sürecinde yağmalanmıştır. Savaş sonrasında Lübnan Hükümeti kente yeniden hayat vermek adına özel sektörle işbirliği içerisinde kentsel dönüşüm proje çalışmalarına başlamıştır. 1994 yılında Beyrut kent merkezindeki mülk sahipleri ile yatırımcılar bir araya gelerek SOLIDERE (The Lebanese Company for Development and Reconstruction of the Beirut Central District s.a.l) adında ortaklaşa bir Lübnan anonim şirketi kurmuşlardır. Bu şirket, kentin tarihi ve geleneksel dokusunu korumaya öncelik vererek kent merkezindeki kafe, restoran vb.nin yeniden yapılmasını amaçlamıştır. Ayrıca iç savaş Beyrut'a sadece fiziksel değil sosyal ölçüde de zarar vermiştir. Kent kimliğiyle uyum sağlayacak şekilde dini ve etnik bir bölünme yaşanması hazırlanan kentsel dönüşüm projesinde sosyal dokuyu bütünleştirmeyi öncelikli konular arasına koymuştur. Bu konuya çözüm geliştirmek adına kent merkezini yenileyerek kentin doğu ve batısını birbirine bağlamayı, ticari, sosyal ve kültürel donatılarla yerel halkı bu alana çekmeyi ve bu sayede toplumu bir

araya getirmeyi hedeflemişlerdir (Şisman ve Kibaroglu, 2009). Şekil 3.4'te Beyrut kent merkezinin kentsel dönüşüm öncesi ve sonrasına ait görseller yer almaktadır.

Şekil 3.4. Beyrut'ta kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası (İnternet-3).

Solidere şirketi tarafından yürütülen kentsel dönüşüm projesi iç savaşta tahrip olan Beyrut'ta geleneksel dokuyu yeniden canlandırmayı, Lübnan'ın başkenti olarak bu kentin ticari merkez hâline getirmeyi ve kenti yeniden şekillendirerek yaşayan bir kent oluşturmayı hedeflemiştir (Şisman ve Kibaroglu, 2009).

Sonuç olarak Solidere kentsel dönüşüm uygulaması yeni liman bölgesi ile Beyrut tarihi kent merkezini bir araya getirmiştir. Böylelikle bölge ekonomik anlamda güçlü bir hâle getirilmiştir. Bu da projenin kamuya finansal bir yük getirmeyip kendi kendini finanse etmesini sağlamıştır. Ayrıca bozulan kent kimliğinin yeniden kazanılması için gösterilen çaba tüm dünyaya örnek olmuştur. Bu kapsamda Solidere kentsel dönüşüm projesi hem ülke genelinde hem de Beyrut kenti ve tarihi kent merkezinde hasar gören kent kimliğinin yeniden kazanılmasında, kentsel mekân anlayışında sürdürülebilirliğin sağlanmasında ve bu değerleri geleceğe aktarmada önemli bir rol oynamıştır (Aydın ve Çamur, 2016).

3.3.2. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulama Örnekleri

Dünyadaki kentsel dönüşüm uygulamalarına koşut olarak Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin gelişimini ve uygulama biçimlerini daha iyi anlamak amacıyla İstanbul'da Sulukule kentsel dönüşüm projesi, Konya'da Kulesite ve çevresi (Eski

Otogar) kentsel dönüşüm projesi ve Diyarbakır'da Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi incelenecektir.

3.3.2.1. İstanbul - Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi

İstanbul'un Fatih semtinde yer alan Sulukule bölgesi tarihi süreç içerisinde pek çok farklı kültürün yaşama alanı olmuştur. Tarihi ve kültürel pek çok önemli eseri barındıran Sulukule'de UNESCO tarafından tarihi değer olarak tanımlanan avlulu konutlar yer almaktadır (Denli Özel, 2018).

2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı yasa ile "tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması" kanunu sit alanlarına müdahale etme izni tanımıştır. Böylece Sulukule kentsel dönüşüm projesi Türkiye'de bu yasaya dayanarak başlatılan ilk projelerden biri olmuştur. Ancak Sulukule'nin sosyo-kültürel kimliğini oluşturan Romanlar bu bölgede fiziksel değişimin gerçekleşmesinin yanı sıra sıcak komşuluk ilişkilerini, kültürel hayat tarzlarını, gelenek ve daha birçok somut olmayan değerlerini geri dönüşü olmayacak şekilde kaybedeceklerini fark etmişlerdir (Doğanay, 2016).

Sulukule kentsel dönüşüm projesi alanında yaşayan mahalle sakinlerinin TOKİ tarafından yeni inşa edilecek çok katlı binalarda ikamet edecekleri bildirilmiştir. Böylelikle kendine has kültürel özelliklere sahip olan bir topluluk kent merkezine erişilebilirlik açısından üst düzeyde olan bir bölgeden daha alt bir düzeydeki bölgeye taşınmaya zorlanması ve müstakil konutların yerine apartmanlarda yaşamaya mecbur bırakılması Sulukule'de yalnızca fiziki değil sosyo-kültürel bir tasfiye gerçekleştirildiğini de göstermektedir. Şekil 3.5'te Sulukule'de kentsel dönüşüm öncesine, Şekil 3.6'da ise kentsel dönüşüm sonrasında ait görseller görülmektedir (Doğanay, 2016).

Şekil 3.5. Sulukule’de kentsel dönüşüm öncesi (İnternet-4).

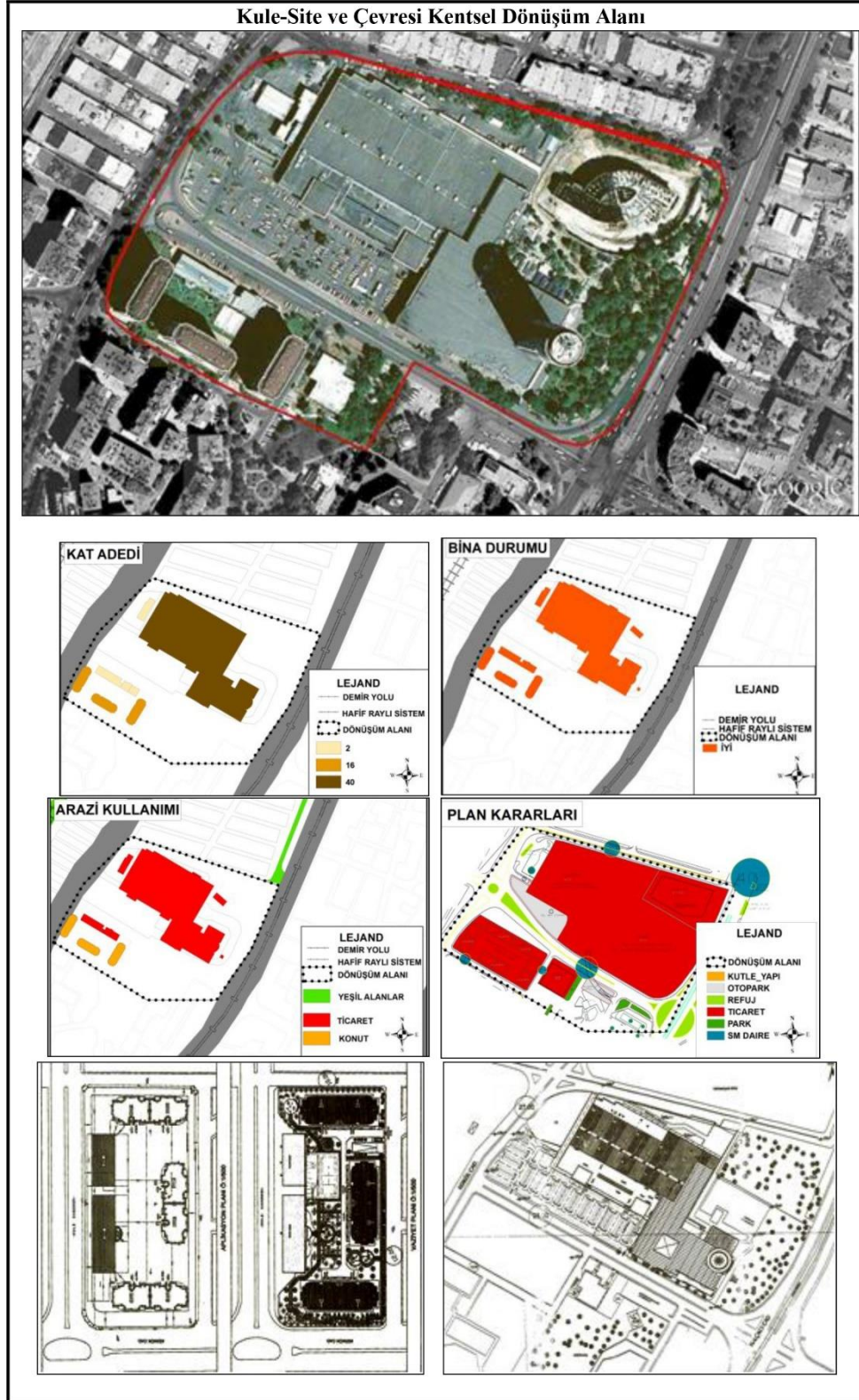

Şekil 3.6. Sulukule’de kentsel dönüşüm sonrası (İnternet-5).

3.3.2.2. Konya - Kulesite ve Çevresi (Eski Otogar) Kentsel Dönüşüm Projesi

2000 yılı sonrası Konya kentinde mekânsal gelişim temel faktörler kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri olmuştur. 2000 yılında şehirlerarası otobüs terminalinin Konya kent merkezinin kuzey gelişme koridoru üzerine taşınmasıyla Kulesite ve çevresi (Eski Otogar) kentsel dönüşüm alanı işlevsiz kalmıştır. Bu nedenle bu alanda alışveriş

merkezleri, ofis-büro hizmetleri ve konut alanları oluşturulması amacıyla projeler geliştirilmiştir (Kaş, 2014).

Şekil 3.7. Kulesite ve çevresi fiziksel veriler ve proje (Serdaroğlu Sağ, 2011).

Kentsel dönüşüm kapsamında ilk olarak Eski Otogar binası yıkılmıştır. Ayrıca alanda bulunan eski alışveriş merkezi de yıkılarak alanın tamamen boşaltılması sağlanmıştır. Bu yıkımların ardından yüksek katlı konut blokları ve ticari binaların inşa edilmesiyle 2006 yılında kentsel dönüşüm uygulaması tamamlanmıştır (Kaş, 2014). Şekil 3.7’de Kulesite ve çevresine ait fiziksel veriler ve proje yer almaktadır.

Gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesinde katılımcı yaklaşım göz ardı edilmiştir. Bu nedenle uygulanan projeler yerel halk tarafından tam olarak benimsenememiştir. Böylelikle bu alanda kent kimliğini oluşturan sosyal yapıyı yeterince önemsenmeyen ve sadece fiziksel dönüşüme odaklanan bir kentsel dönüşüm projesi görülmektedir. Sonuç olarak; Kulesite ve çevresi (Eski Otogar) kentsel dönüşüm projesinin sosyo-ekonomik ve fiziksel şartları bütünleştirmeyen, finansal kazanca odaklı ve yalnızca fiziki mekânı dönüştürmeyi amaçlayan bir yaklaşımla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

3.3.2.3. Diyarbakır - Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Roma Dönemi’nden Osmanlı Dönemi’ne kadar önemini koruyarak günümüze ulaşan Diyarbakır surları kentin tarihi ve kültürel değerini gösteren en önemli imaj öğesidir. Diyarbakır Suriçi bölgesinin önemi sadece Diyarbakır Kalesi ve surlar değil, aynı zamanda sahip olduğu tarihi ve kültürel dokudan kaynaklanmaktadır. Sahip olduğu değerler nedeniyle 1988 yılında Suriçi bölgesinin kentsel sit alanı olarak ilan edilmesiyle birlikte Suriçi’nin korunması için büyük bir fırsat doğmuştur (Denli Özel, 2018). Bütün bunların yanı sıra tarihi Diyarbakır evlerinin büyük bir kısmının Suriçi bölgesinde bulunması, bu bölgenin askeri ulaşım güzergâhında yer alması ve bölgenin tarihi ticaret merkezi olması gibi çeşitli nedenlerle önemli bir yerleşim yeridir.

“Riskli Alan” ilan edilen Suriçi bölgesinde öncelikle sağlıksız yapılaşmalardan arındırma, tarihi ve kültürel değerleri yeniden canlandırma, turizm potansiyelini arttırma ve yaşam alanlarında güvenliğin sağlanması hedeflenmiştir. Ancak ilerleyen süreçte terör olaylarıyla birlikte Suriçi bölgesinde geleneksel konutlar ve birçok yapı tahrip olmuştur. Böylelikle Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan karar doğrultusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından bu alanın yüzde 82’si kamulaştırılmıştır.

Suriçi bölgesinde 1519 yapının neredeyse temel izlerini bırakmayacak biçimde yıkılmasıyla birlikte alan dümdüz bir araziye dönüşmüştür (Denli Özel, 2018). 2015 yılı Kasım ayında terör saldırıları ve kentsel dönüşüm kapsamında yıkımlar başlamadan önce Suriçi bölgesi ile 2017 yılı Temmuz ayında bu alanda gerçekleşen yıkımlar neticesinde Suriçi bölgesinin önemli bir kısmının dümdüz bir araziye dönüştüğü Şekil 3.8'deki uydu görüntülerinde görülmektedir.

Şekil 3.8. Yukarıda Kasım 2015, aşağıda Temmuz 2017 yılında Suriçi'ne ait uydu görüntüleri (Google Earth bilgisayar programından düzenlenmiştir, 2021).

Denli Özel'e göre (2018), kentsel dönüşüm sonrasında alanda yapılan yeni konutlarda düşük gelirli kişilerin yaşama imkânları olmayacağı için yerel halkın kentsel dönüşüm yapılması yerine bu alanda yerinde dönüşüm yapılmasını talep ettiğini belirtmiştir. Plan ve cephe özelliği gibi proje bazında tarihi Diyarbakır konutlarıyla benzerlik gösteren yapıların yapı elemanları tamamen farklı malzemelerden oluşmaktadır. Bu nedenle alanda yapılan yeni konutların geleneksel yapım tekniklerinden uzak ve betonarme malzemeyle inşa edilmesi yerel halkın tepkilerine yol açmıştır. Kent kimliğine uymayan bu tür uygulamaların kent kimliğine zarar verdiği görülmektedir. Diğer önemli sorunlardan biri olarak kentsel dönüşüm sonrasında yeni kültürel kalıpların eski hayat tarzlarına uygun olmayacağı öngörülen alanda mahalle sakinlerinin büyük kısmının bu alanı terk ettiği belirtilmiştir (Sezik, 2018). Bu nedenle kentsel dönüşüm projesinin rant odaklı değil, kentin tarihi ve kültürel değerlerini yeniden kazanma odaklı yapılması büyük bir önem arz etmektedir.

Sonuç olarak bu bölümde kentsel dönüşüm kavramını ve kentsel dönüşüm yaklaşımlarını irdeledik. Kavramsal olarak irdelediğimiz bu bilgiler doğrultusunda dünyada ve ülkemizde kentsel dönüşüm uygulaması örneklerini inceledik. Buna göre maalesef dünyadaki örneklerde de görüldüğü üzere özellikle Almanya'nın Kreuzberg semtinde yönetici ve idarecilerin yanlış uygulamalarına tepki gösterilerek bu yanıştan dönmelerini sağlayan duyarlı bir topluluk örneği sergilenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de de yıkmadan ve yok etmeden önce koruma bilinciyle hareket edilmesi, kentsel dönüşüm proje alanında yaşayanların sürece aktif bir şekilde katılımcı olmalarının sağlanması ve korumacı yaklaşımlarla kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi koruma konusunda farkındalığa sahip herkesin en büyük isteğidir.

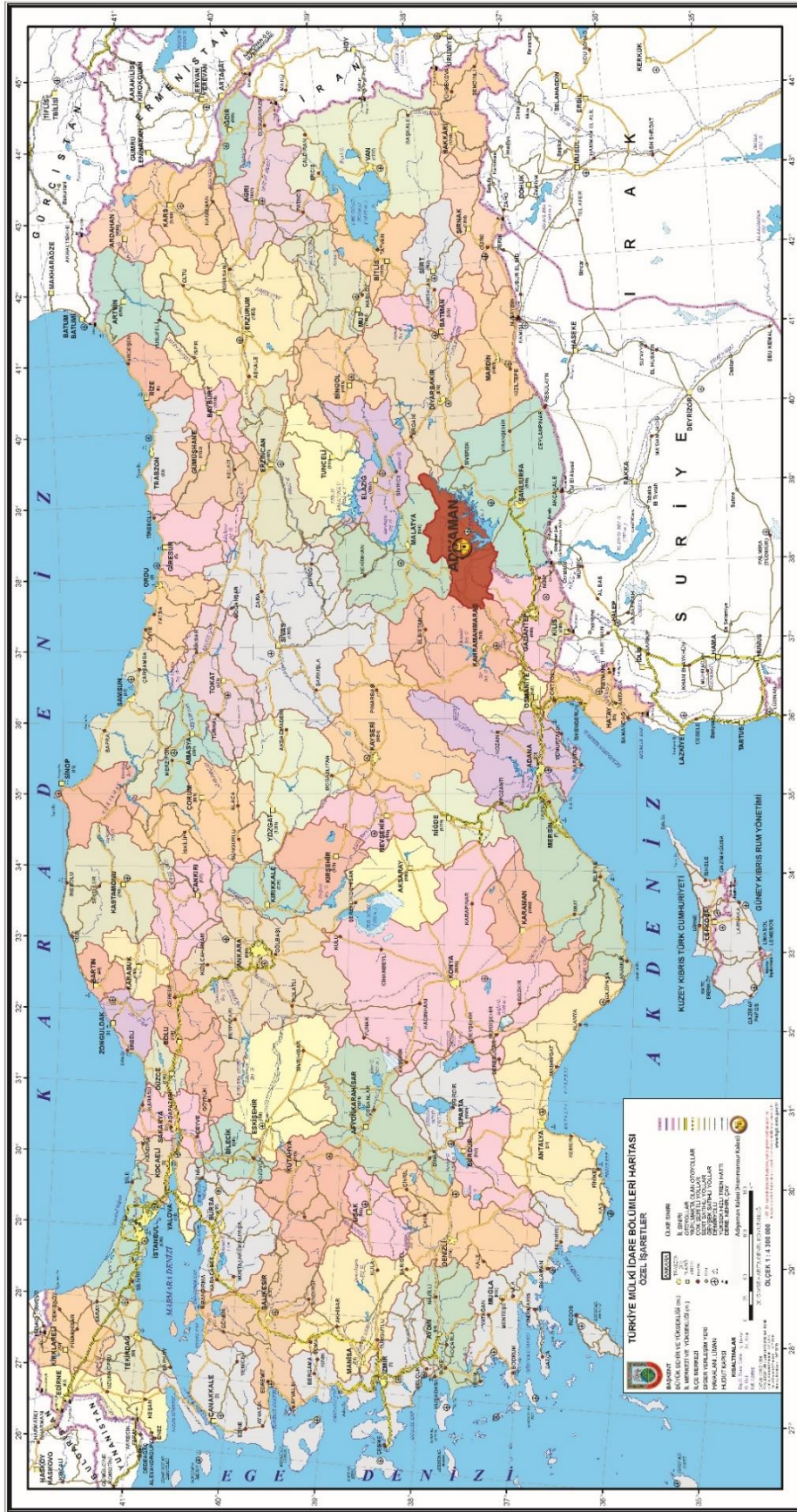
Bir sonraki bölümde "Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi"nin uygulanacağı alandaki tarihi ve geleneksel kent dokusunun oluşumunu daha iyi anlamak, bu alana yapılması gereken müdahale biçimlerini ortaya koymak ve tarihi kent merkezinin sahip olduğu değerleri ve geleneksel dokuyu koruma amaçlı, restorasyon ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun öneriler geliştirmek adına tarihi gelişim sürecinde Adıyaman'da kentleşme incelenecektir.

BÖLÜM 4

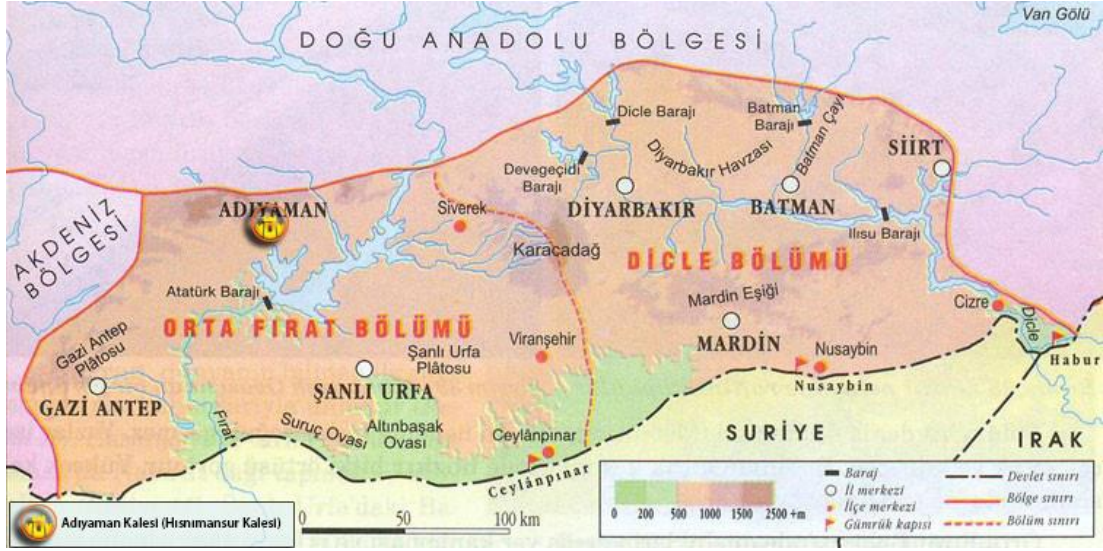
TARİHİ GELİŞİM SÜRECİNDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Şehrin kuzeyinde Güneydoğu Toros Dağları'nın bir bölümü doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Şehrin güneydoğu-güneybatı istikametini baştan sona Fırat Nehri ve Atatürk Barajı kaplamaktadır. Adıyaman'ın güneyi düzlük ve ovalarla kaplıyken kuzeyi tamamen dağlarla çevrilidir. Doğusunda Diyarbakır, batısında Kahramanmaraş, kuzeyinde Malatya, güneyinde Gaziantep ve Şanlıurfa illeri ile sınırları bulunmaktadır (İnternet-6). T.C. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Harita Genel Müdürlüğü'nün resmi web sitesinde yer alan "Türkiye Mülki İdare Bölgeleri Haritası"ndan faydalanarak hazırlanan haritada Adıyaman ilinin ve Adıyaman Kalesi'nin (Hısnımansur Kalesi) konumu Şekil 4.1'de gösterilmiştir.

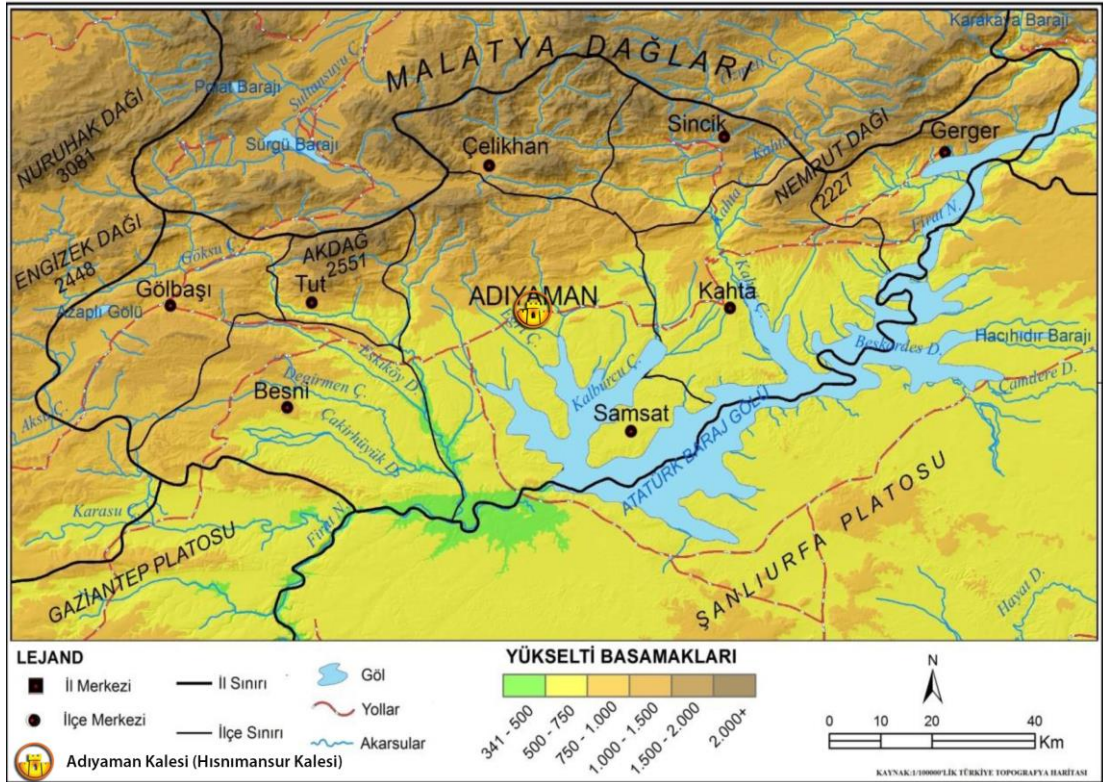
Adıyaman'ın kuzeyindeki dağlık kısımda kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer (karasal iklimi özellikleri). Güneyde ise kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Senelik yağış ortalaması 835 milimetredir. Yüksek yerlerde kış çok şiddetli geçer. Güneydeki düz ova bölgede ise sıcaklık kışın -3,9 dereceden aşağı düşmez. Akdeniz ikliminin farklı deniz iklimi ile karasal iklimin hüküm sürdüğü tek ilimizdir (Cebe, 2016). Farklı kaynakların haritalarından yararlanılarak hazırlanan Şekil 4.2'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi haritası ve Şekil 4.3'te Cebe'nin 2016 yılındaki çalışmasından Adıyaman fiziki haritası Adıyaman Kalesi'nin (Hısnımansur Kalesi) konumu belirtilerek yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 4.1. Adıyaman ilinin Türkiye haritasındaki konumu (İnternet-7).

Şekil 4.2. Adiyaman'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki konumu (İnternet-8).

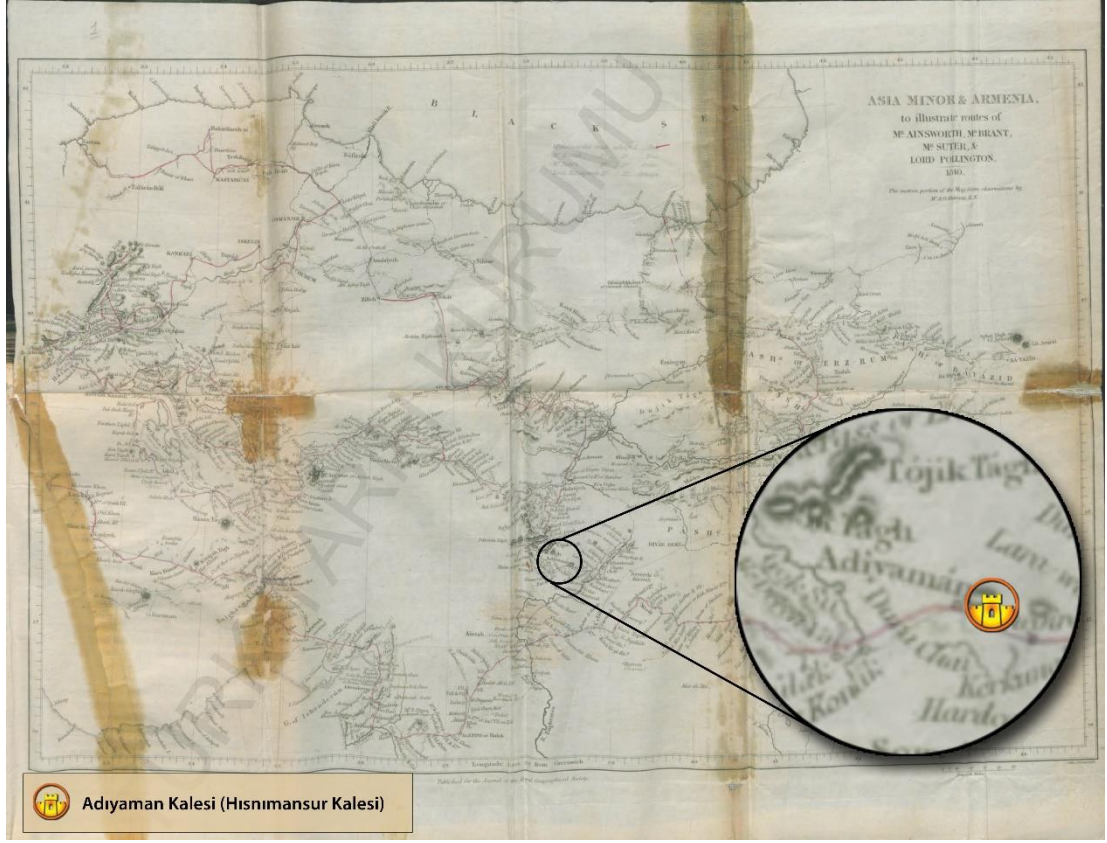
Şekil 4.3. Adiyaman ilinin fiziki haritası (Cebe'den düzenleme, 2016).

Cebe'nin 2016'daki çalışmasına göre tarihin en eski yerleşimlerinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Adiyaman şehrinin ne zamandan beri var olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Adiyaman ili ve çevresinde yapılan yüzey

araştırmaları ve arkeolojik kazılar, tarih öncesi dönemlerden itibaren bölgede insan yerleşimlerinin varlığına işaret etmiştir. Ayrıca Anadolu'daki ilk devlet örgütlenmesini kurdukları kabul edilen Hititler, aynı zamanda Adıyaman ve çevresinde görölen ilk devlet organizasyonudur. Emeviler Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar *Hısnımansur* olarak bilinen Adıyaman ilinin tarihte birçok farklı şekilde isimlendirilmiştir. Seyyah Ainsworth'un 1842 yılına ait eserinde, Adıyaman'ı Romalıların *Carbanum*, doğulu coğrafyacıların *Cholmodara* olarak isimlendirildiği belirtilmiştir. Ayrıca Dalyan 2007 yılına ait çalışmasında Bizans Dönemi'nde *Pordoniom* olarak adlandırılan kente Süryanilerin *Klevdiye* ismini verdiklerini belirtmiştir.

Adıyaman isminin kaynağı ile ilgili birçok efsane ve görüş vardır. Bunlardan ilki bazı araştırmacılara göre *Adıyaman* kelimesinin kökeni Bronz çağında Anadolu topraklarında konuşulan *Luvi* diline dayanmaktadır. Buna göre Luvi dilinde *Adıyaman* ismi *Ana Tanrıça Halkının Ülkesi* anlamına gelen *Adaumana* veya *Ada-uma-(wa)na* kelimelerinden türemiştir (Umar, 1993). Bir rivayete göre ise kentin çevresi bereketli ve verimli topraklarla kaplı olduğu için güzel vadi anlamında *Vadi-i Leman* denilmiştir. Bu tabir zamanla *Adıyaman*'a dönuşmüştür (Yaman, 1981).

Osmanlı kaynaklarında çoğunlukla *Hısnımansur* olarak geçen kentin, Ainsworth'un 1840 yılında hazırlamış olduğu *Asia Minor & Armenia* haritasında *Adiyamán* olarak isimlendirdiği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda haritanın yer aldığı kaynakta da "...*Carbanum (Adiyaman and the Hısn Mansur of the Arabs)*" ifadesi geçmektedir (Ainsworth, 1842)(şekil 4.4). şemseddin Sami'nin 1889 yılında yayınlanan *Kamúsu'l A'lám* adlı biyografi, tarih ve coğrafya ansiklopedisinde benzer şekilde bu kent için *Adıyaman* ismi zikredilmiştir (şemseddin Sami, 1889).

Şekil 4.4. Ainsworth'un 1840'ta hazırladığı Adiyaman ilinin bulunduğu harita (Ainsworth'tan düzenleme, 1842).

Adiyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün resmi web sitesinde bahsedilen efsaneye göre putperest bir babanın inancını benimsemeyen yedi genç, babalarına isyan etmiştir. Babalarının ava gittiği bir gün yedi kardeş, babalarının putlarını kırmışlardır. Öfkelenen baba bu yedi kardeşi öldürmüştür. Yedi kardeşin hikâyesi halk arasında yayılarak bir efsaneye dönüşmüştür. Adiyaman kent merkezinin güneyinde *Yedi Kardeş* olarak bilinen ve halk arasında kutsal sayılan içinde yedi mezar olan türbe bulunmaktadır. *Yedi Kardeş* efsanesi zamanla *Yedi Yaman* şekline dönüşmüştür. Daha sonra da bu tabir yerini *Adiyaman*'a bırakmıştır (İnternet-9).

Bir diğer efsane, Kommagene Krallığı Dönemi'ne aittir. Heykeltıraş Sorgon, Kommagene Kralı tarafından yeni yaptıracağı tapınağa heykel yapması için görevlendirilir. Putperest olan Sorgon, heykel yapımında meslek sırrını korumak adına yanında yedi oğlundan başkasını çalıştırmazmış. Babalarıyla aynı inançtan olmayan yedi kardeş babalarından korktukları için gerçek inançlarını gizliyorlarmış. Tapınağın yapımında birçok insan zulümle çalıştırılıyormuş. Yedi kardeş bir gün babalarına isyan

ederek evlerindeki putları kırmışlar. Öfkelenen Sorgon, çocuklarını zehirleyerek öldürmüş. Yedi Kardeş daha sonra *Yedi Yaman* olarak adlandırılmış, bu tabir zamanla *Adıyaman* halini almıştır. Bir başka rivayete göre de *Adıyaman* ismi Hısnımansur Kalesi'ni fetheden komutan *Yaman Bey*'den gelmektedir. Adıyaman'ın halk arasında kullanılan bir diğer ismi de *Semsur*'dur. *Semsur* ismi zamanla yerini *Kör Semsur* tabirine bırakmıştır. Bir efsaneye göre Adıyaman'ın güneyinde bulunan Şeyh Muhyiddin-i İbn-i Arabî Camii'nin yerinde eskiden bir medrese varmış. Bu medresede ders veren hocanın talebelerinden biriyle daha çok ilgilenmesinden dolayı dedikodu çıkmış. Halkın yadırgadığı çocuk bu durumu hocasıyla paylaşınca, medrese hocası bu halka ders vermek istemiş. Talebesine bir salatalık vererek kendisini yadırgayanların yanına giderek salatalıktan bir parça kesmesini istemiş. Talebe her kestiğinde bakan kişilerin gözleri kör olmuş. Bu olaydan sonra talebesiyle birlikte şehirden uzaklaşmışlar ve *Semsur*'un ismi de *Kör Semsur* olmuştur (Tozlu, 2013).

8. yy'da Müslüman Arapların Adıyaman ve çevresini fethettiği dönemde Kays kabilesine bağlı Emevi komutanı Mansur bin Cav'âne bin Haris El-Âmiri'ye ithafen kente *Hısn-ı Mansur* (Mansur'un Kalesi) ismi verilmiştir. Bir rivayete göre ise Abbasi Halifelerinden Ebu Cafer El-Mansur'dan dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Hısnımansur ismini Ermeni ve Süryaniler *Hasan Mısır*, *Hasan Mansur*, *Hüsn-i Mansur* ve *Hişn-i Mansur* şeklinde farklı şekillerde kullanmışlardır (Dalyan, 2007). Osmanlı Dönemi'nde resmi kayıtlarda her zaman *Hısnımansur* olarak geçmiştir. Cumhuriyet'in ilanından 1928 yılında simi *Adıyaman* olarak değiştirilene kadar resmi belgelerde *Hısnımansur* ismi kullanılmıştır (Şaşmaz ve Şaşmaz, 2012).

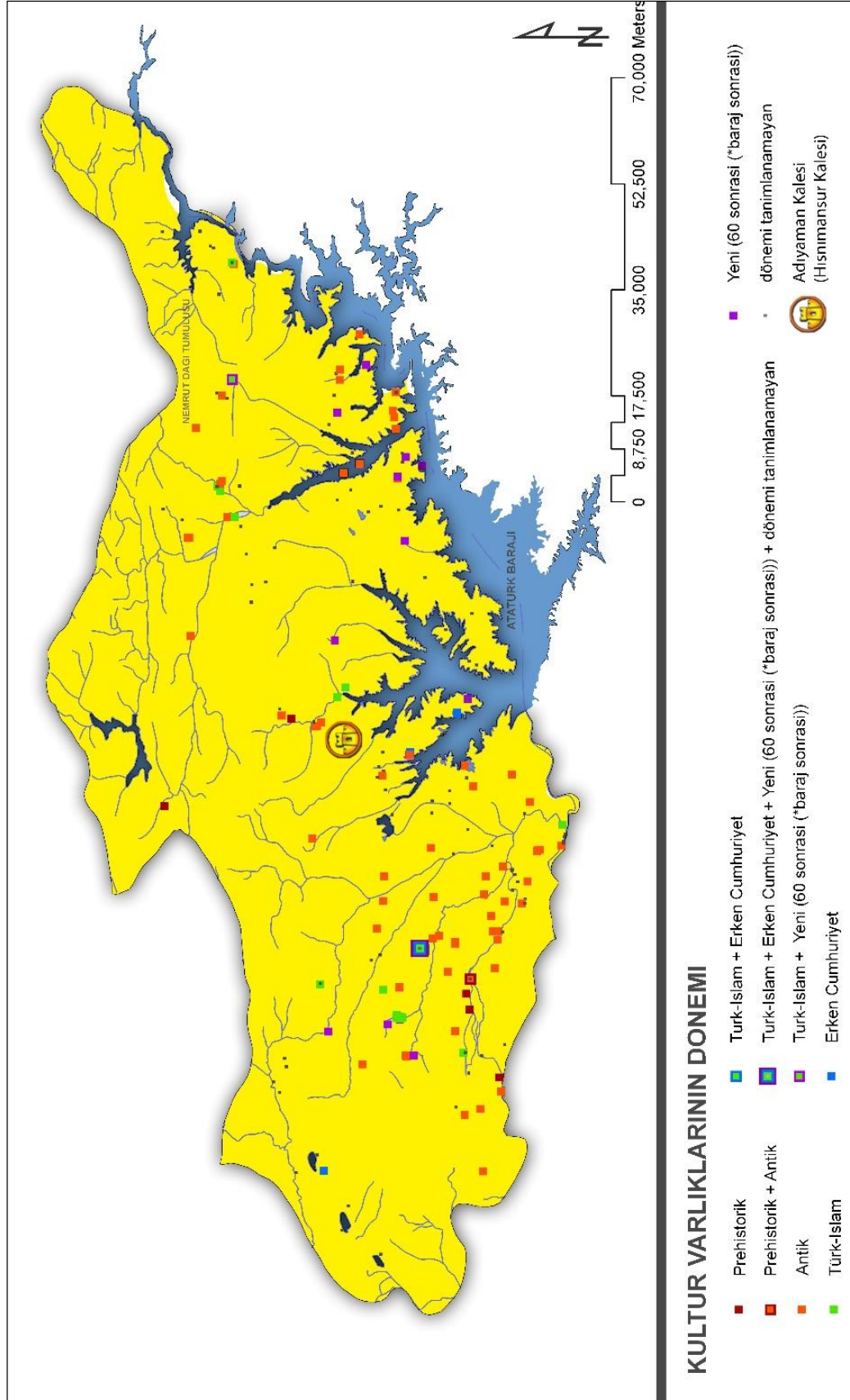
Antik çağlardan günümüze kadar yerleşim özellikleri gösteren Adıyaman'ın tarihi kronolojisini Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü resmi web sitesinde yer alan bilgilerden yararlanılarak Çizelge 4.1'deki gibi sıralamak mümkündür.

Çizelge 4.1. Adıyaman'ın tarihi kronolojisi (İnternet- 10).

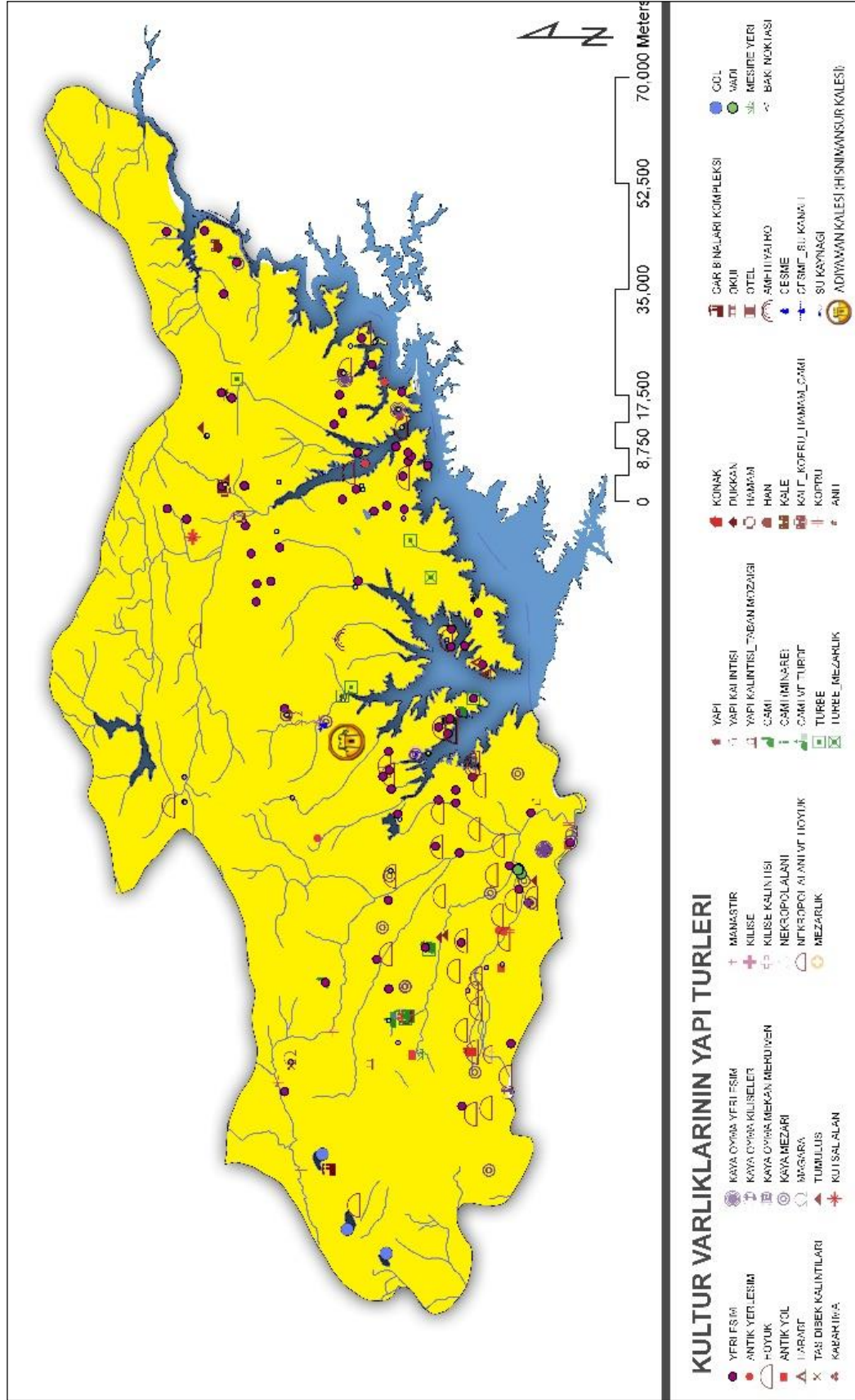
Dönem	Tarih Aralığı
Paleolitik	MÖ 40.000 - MÖ 7.000
Neolitik	MÖ 7.000 - MÖ 5.000
Kalkolitik	MÖ 5.000 - MÖ 3.000
Hititler	MÖ 3.000 - MÖ 1.200
Asurlular	MÖ 1.200 - MÖ 750
Frigler	MÖ 750 - MÖ 600
Persler	MÖ 600 - MÖ 334
Makedonlar	MÖ 334 - MÖ 69
Kommagene Krallığı	MÖ 69 - MS 72
Roma İmparatorluğu	72 - 395
Doğu Roma (Bizans)	395 - 670
Emeviler	670 - 758
Abbasiler	758 - 926
Hamdaniler	926 - 958
Bizanslılar	958 - 1114
Eyyubiler	1114 - 1204
Anadolu Selçuklu Devleti	1204 - 1298
Memluklular	1298 - 1516
Osmanlı İmparatorluğu	1516 - 1923
Türkiye Cumhuriyeti Devleti	1923 – 2021 ve devam etmektedir.

Adıyaman ili genelinde tespitlerde bulunmak adına yürütülen Kommagene-Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP) yönetim alanı sınırı tanımı raporundan yararlanılarak hazırlanan harita görsellerinde Adıyaman'ın il sınırları içerisinde antik dönemlerden itibaren yerleşim özelliği gösterdiği Şekil 4.5'te görülmektedir. Ayrıca bu dönemlere ait kültür varlıklarının yapı türleri Şekil 4.6'teki gibidir.

Cumhuriyet'le beraber Sanayi Devrimi sonrasında kentleşme konusunda dünyadaki gelişmelerden etkilenerek Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte kentleşme açısından sadece Adıyaman'da değil Anadolu coğrafyasında sistematik bir değişim, planlama ve uygulama sürecine girilmiştir. Bu nedenle Adıyaman'da kentleşmenin tarihi gelişim süreci Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir.

Şekil 4.5. Adiyaman'ın Güneydoğu Anadolu bölgesindeki konumu (KNKGP'den düzenleme, 2008).

Şekil 4.6. Adıyaman'ın Güneydoğu Anadolu bölgesindeki konumu (KNKGP'den düzenleme, 2008).

4.1. CUMHURİYET ÖNCESİNDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME

Cumhuriyet öncesinde Adıyaman'da kentleşme; ilk olarak Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik dönemlerden Hitit, Asur, Kommagene ve Roma dönemlerini içeren “Tarih Öncesi Dönem”, ikinci olarak Adıyaman yerleşiminin yer aldığı bölgenin Bizans Dönemi'nden Osmanlı hâkimiyetine geçtiği döneme kadar olan “Osmanlı Öncesi Dönem” ve son olarak “Osmanlı Dönemi” olmak üzere üç kategoride incelenmiştir.

4.1.1. Tarih Öncesi Dönem

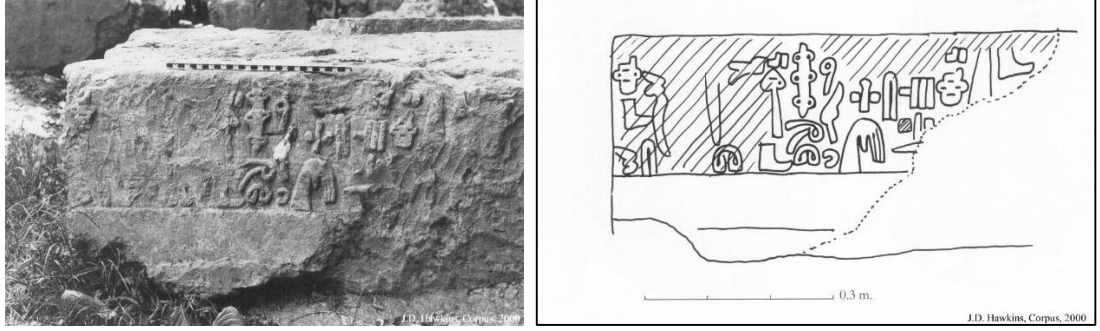
Bölgede elde edilen bulgulara göre Paleolitik Dönem'den (MÖ 40.000-7.000) günümüze kadar sürekli olarak yerleşime sahne olan Adıyaman'ın 7 km kuzeyinde yer alan Palanlı Mağarası'nda avcılık ve toplayıcılık dönemine ait Şekil 4.7'deki dağ keçisi figürleri yer almaktadır.

Şekil 4.7. Palanlı Mağarasındaki dağ keçisi figürü (İnternet-11).

Gritille ve Hayaz höyüklerinde yapılan kazı çalışmalarında Neolitik Dönem'e (MÖ 7.000-5.000) ait buluntular tarım ve yerleşik hayata geçildiğini göstermektedir. Yine Hayaz ve Samsat höyüklerinde Kalkolitik Dönem'le (MÖ 5.000-3.000) beraber çanak ve çömleklerin günlük hayatın bir parçası olduğu görülmektedir. Tunç Devri ile Hitit

Dönemi'ni ise (MÖ 3.000-1200) Samsat, Tille ve Hayaz höyükleri buluntuları göstermektedir (Cebe, 2016). Şekil 4.8'de Samsat ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalarda bulunan Hitit Dönemi'ne ait anıtsal parçalar görülmektedir.

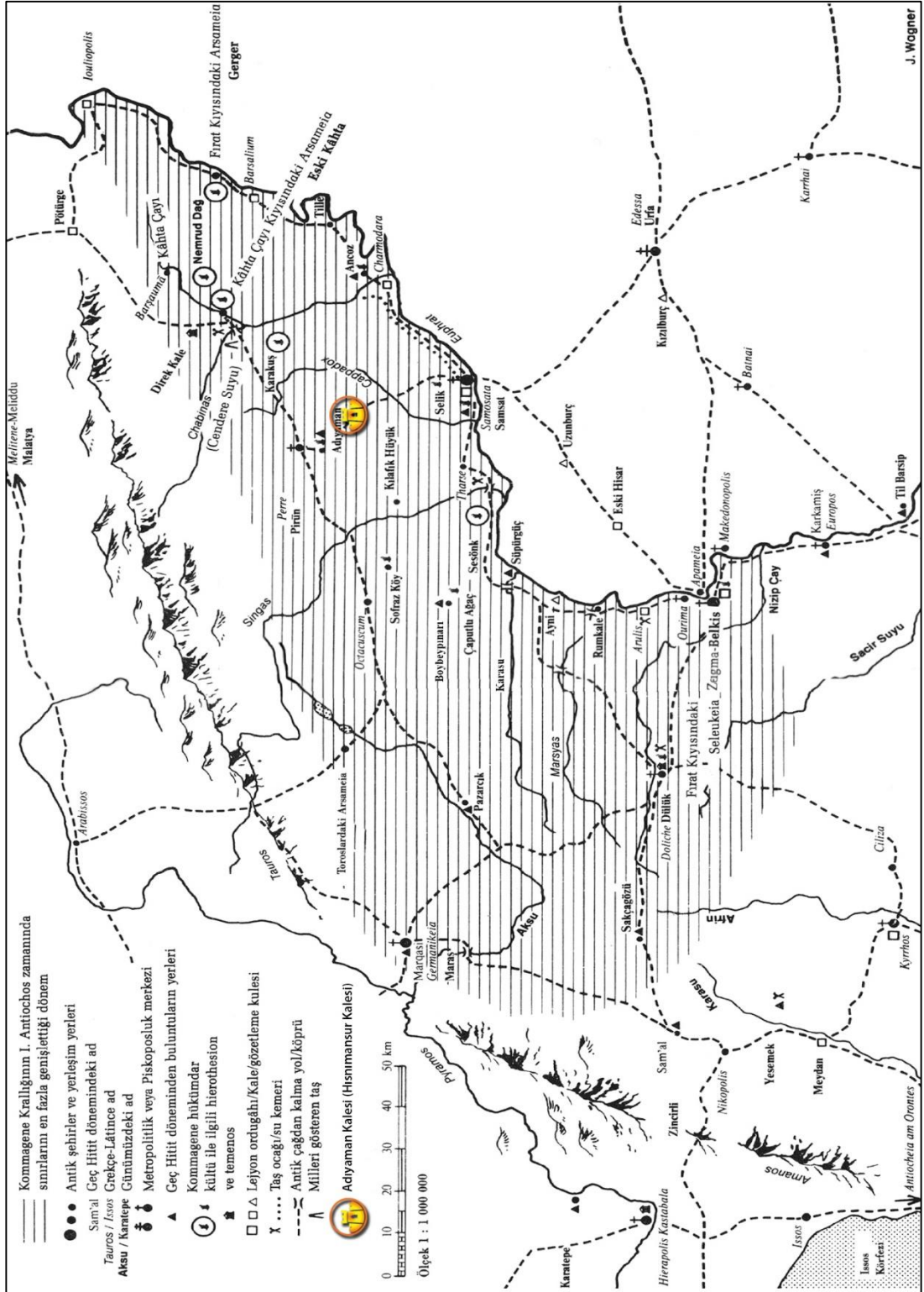
Şekil 4.8. Samsat Höyük'te bulunan Hitit Dönemi'ne ait blok parçası (Hawkins, 2000).

Bölgede Asurlar Dönemi'ni (MÖ 1.200-750) Tille Höyüğü'nde buluntular belgelemektedir. Samsat'ta bulunan Asurlulara ait Ay Tanrısı'nın kayık üzerinde elinde kült objelerini tutar pozisyonda silindir mühür Şekil 4.9'da gösterilmiştir. MÖ 750-600 yılları arasında Friglerin hâkimiyeti altına giren bölgede bu döneme ait herhangi bir yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Adıyaman ve çevresi MÖ 550 yılında Pers egemenliği altında kalır. MÖ 333 yılında Persleri yenen Makedonya Kralı III. Alexandros (Büyük İskender) bölgeyi ele geçirir. Yaklaşık üç asır süren Helenistik Dönem Samsat, Gritelle ve Tille höyüklerindeki buluntularla belgelenmektedir (Anonim 3, 2014).

Şekil 4.9. Samsat'ta bulunan Asurlulara ait silindir mühür (Özgüç, 2009).

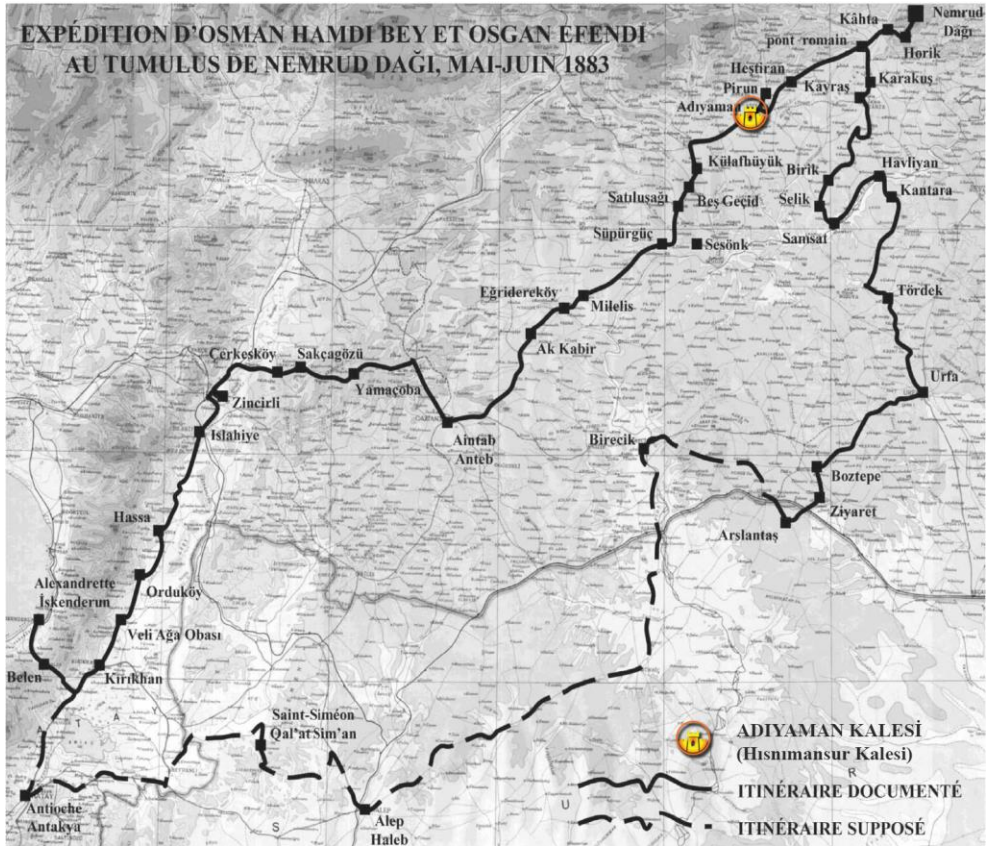
MÖ 69 yılında başkenti Samosata (Samsat) olan Kommagene Krallığı kurulmuştur. 1883 yılında ünlü bir ressam ve arkeolog olarak tanınan Osman Hamdi Bey, Alman arkeologlar Otto Puchstein ve Carl Humann tarafından o dönemde yeni keşfedilen Nemrut Dağı'nda kazılar yapmıştır. Şekil 4.10'da Dörner'in 1999 yılına ait çalışmasında yer alan Kommagene Krallığı haritası yer almaktadır. Nemrut Dağı Milli Parkı 1987 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı, 1988 yılında ise Milli Park olarak ilan edilmiştir. Şekil 4.11'de 19. yy'da bölgeyi keşfe çıkan Osman Hamdi Bey'in Nemrut Dağı Batı Terası'ndaki Apollon-Mitra-Helios-Hermes başı üzerindeki fotoğrafı görülmektedir. Şekil 4.12'de ise Osman Hamdi Bey ve ekibinin Nemrut Dağı'na giderken bölgede izledikleri yol görülmektedir. Bölgede Kommagene Krallığı Dönemi'ne ait I. Antiochos'un tümülüsü, devasa heykeller (Şekil 4.13), Eskikale (Arsameia), Karakuş tümülüsü (Şekil 4.14), Cendere Köprüsü (Şekil 4.15) gibi pek çok tarihi eser yer almaktadır.

Şekil 4.10. Kommagene Krallığı (Dörner'den düzenleme, 1999).

Şekil 4.11. Osman Hamdi Bey Nemrut Dağı Batı Terası'ndaki Apollon-Mitra-Helios-Hermes başı üzerinde (İnternet-12).

Şekil 4.12. Osman Hamdi Bey ve ekibinin Nemrut Dağı'na giderken bölgede izledikleri yol (Toprak'tan düzenleme, 2018).

Şekil 4.13. Nemrut Dağı doğu terası.

Şekil 4.14. Karakuş Tepesi sütun üzerindeki kartal.

Şekil 4.15. Cendere (Septimius Severus) Köprüsü.

Adıyaman Merkez ilçesine bağlı Örenli (Pirin) Mahallesi'nde, Kommagene Krallığı'nın beş büyük şehir merkezinden biri olan Perre Antik Kenti'nden kalan nekropol (kaya mezarları) alanı ve yerleşim izleri yer almaktadır (Şekil 4.18). Melitene'den (Malatya) gelip Samosata'ya (Samsat) giden yolcular için antik bir kervan konaklama yeri olan Perre Antik Kenti için Antik Roma kaynaklarında suyunun güzelliğinden bahsedilmekte olup, kervanlar, yolcular ve ordular tarafından dinlenme yeri olarak kullanıldığı anlatılmaktadır (İnternet-13). Adıyaman Kültür Envanteri'nde (2014) belirtildiğine göre Antik Roma çeşmesi düzgün kesme taş malzemeden yapılmış olup iç kısımda geniş bir su deposu bulunmaktadır. Roma Çeşmesi günümüzde hala kullanılmaktadır. Şekil 4.16 ve Şekil 4.17'de Roma Çeşmesi'nin çevresindeki yapılar yıkılmadan önceki ve yıkıldıktan sonraki görselleri karşılaştırılmaktadır. Eski kaynaklarda İznik'te toplanan İncil konsiline temsilci gönderdiği belirtilen Perre Antik Kenti, Bizans Dönemi'nde de önemini koruyarak, Hierapolis "Kutsal Kent" olarak anılmıştır ve dini öneme sahiptir (Yarullina Yıldırım, 2015). Antik kentin yerleşim yeri günümüzde Adıyaman Merkez ilçesine bağlı Örenli Mahallesi'nde yer almaktadır. Adıyaman Müze Müdürlüğü öncülüğünde gerçekleştirilen 2020 yılı kazı çalışmalarında MS 4.yy-7.yy arasında burada üzüm presleme olarak kullanılan endüstriyel üretim alanı bulunmuştur (İnternet-14). Antik

çağlarda bağcılığın önemli bir gelir kaynağı olduğu kentte günümüzde de bağcılık devam etmektedir.

Şekil 4.16. Yakın geçmişte Pirin (Perre) Antik (Roma) Çeşmesi (İnternet-15).

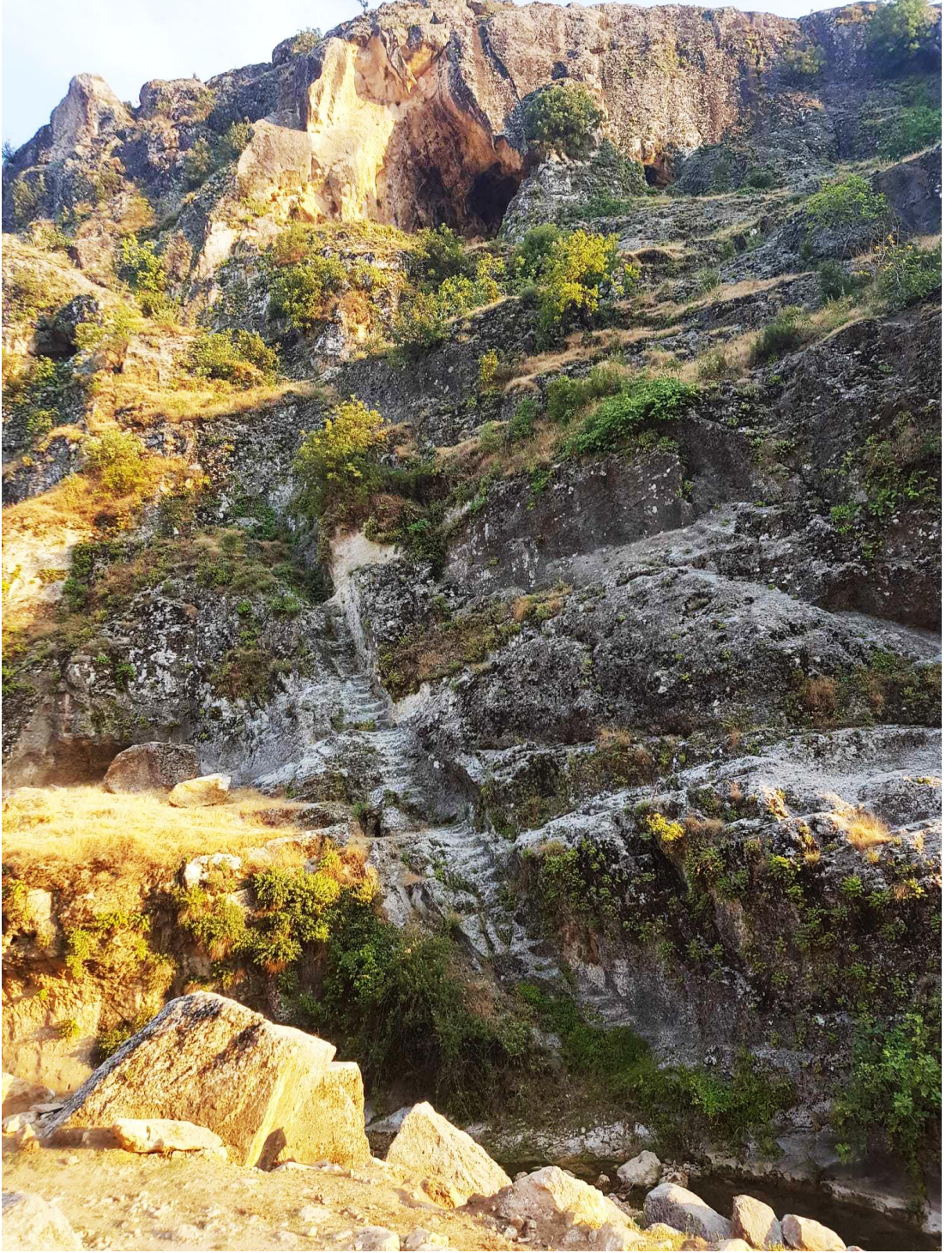
Şekil 4.17. Günümüzde Pirin (Perre) Antik (Roma) Çeşmesi.

Şekil 4.18. Perre Antik Kenti ve Nekropolü (Kaya Mezarları).

MS 64 yılında Roma İmparatorluğu Kommagene Krallığı'nı vassal olarak egemenliği altına aldıktan sonra MS 72 yılında bu krallığa son vermiştir. Üç asırdan fazla Roma İmparatorluğu hâkimiyetinin ardından MS 395 yılında imparatorluk Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılınca bölgenin mirasını Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu devralmıştır.

Adıyaman kent merkezinin kuzeyinde, Perre Antik Kenti'nin doğusunda İndere (Zey) köyünde, Erken Hristiyanlık Dönemi'nde yapılp kullanıldıkları bilinen İndere Demirkale Roma Yerleşmesine ait kalıntılar bulunmaktadır. Kayalara oyularak oluşturulan yerleşimin savunma amaçlı yapıldığı düşünülmektedir. Bir kısmında kilise, bir kısmının içerisinde odalar bulunan yaşam alanları olan mağaralar tespit edilmiştir. Şekil 4.19'da mağaraya çıkan merdivenler görülmektedir. Şekil 4.20'de İndere Demirkale Roma Yerleşmesine ait çeşitli yaşam izleri gösterilmektedir. Bu görsellerde değirmen taşı, kayadan oyulmuş eşik ve çeşitli insan müdahalesi olduğu düşünülen tarihi kalıntılar dikkat çekmektedir.

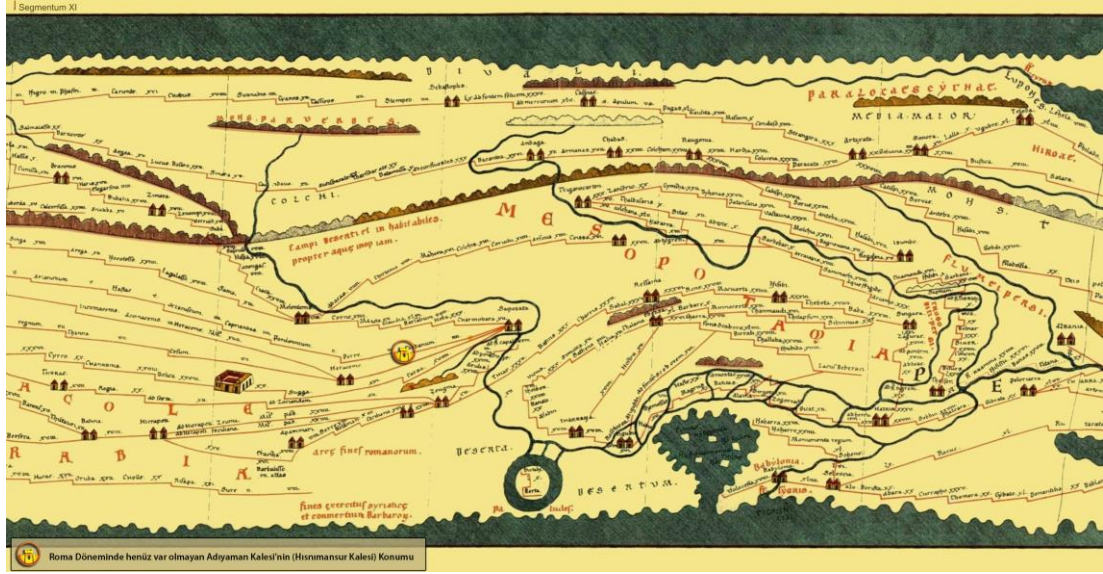

Şekil 4.19. İndere Demirkale Roma Yerleşmesinde mağaralara çıkan merdivenler.

Şekil 4.20. İndere Demirkale Roma Yerleşmesi'ne ait çeşitli yaşam izleri.

Orijinalinin 13. yüzyılda hazırlandığı fakat günümüze 16. yüzyılda parşömen kopyasının ulaştığı Tabula Peutingeriana (Peutinger Haritası) olarak bilinen Roma İmparatorluğu'nun yol ağı olan "Cursus Publicus"un düzenini gösteren haritada (Antik Roma yol haritasında) Şekil 4.21'de görünen ve *Carbanum* olarak bilinen yerleşim yerinin, Doğan'ın 2012 yılına ait çalışmasında da belirtildiği gibi Adıyaman olduğu düşünülmektedir. 16. yüzyılda yaşayan Alman antikacı Konrad Peutinger'in adını taşıyan harita, şu anda Viyana'daki Avusturya Ulusal Kütüphanesi'nde korunmaktadır (İnternet-16). Şekil 4.22'de gösterilen Peutinger Haritası'nın 11. Bölümünün (Mezopotamya'yı gösteren kısım) 1872'de Alman Profesör Konrad Miller tarafından yapılan kopyasıdır. Peutinger Haritası, Adıyaman'ın (*Carbanum*'un) Roma Dönemi'nde önemli bir yol güzergâhında yer aldığı önemli bir göstergesidir.

Şekil 4.21. Tabula Peutingeriana – Segmentum XI (Peutinger Haritası – Bölüm 11) (İnternet-17).

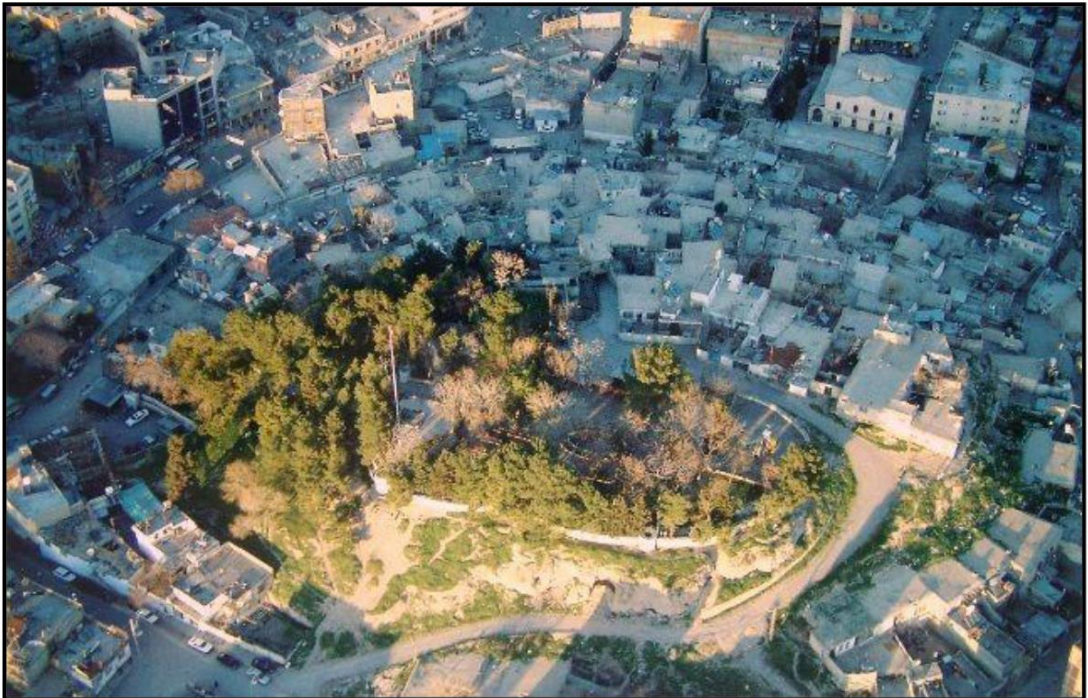
Şekil 4.22. Peutinger Haritası'nda Carbanum'un (Adıyaman) konumu (İnternet-17).

4.1.2. Osmanlı Öncesi Dönem

6. yüzyılda Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde bu bölgede Persler ve Araplarla mücadeleler meydana gelmiştir. Bizans Dönemi'nde *Pordoniom* olarak isimlendirilen Süryanilerin *Klevdiye* olarak isimlendirdiği Adıyaman şehrinin de içinde yer aldığı bölge sürekli saldırılara maruz kaldığı için yerleşim yerleri tahrip olmuştur (Dalyan, 2007). Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde burada oluşturulan sınır bölgesi Osmanlı

Dönemi'ne kadar Pers, Arap, Türk, Bizans ve Ermenilerin hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Dönem dönem değişen bu medeniyetlerin egemenliklerinde birçok kale, çeşme, cami vs. eserler yapılmıştır. 8. yüzyılda Hristiyan âleminde yaşanan mezhep ayrılıkları nedeniyle Bizans zulmü altındaki Ermeniler, Müslüman Emevi Devleti'ne sığınmıştır. Emeviler, Ermenileri Bizans ile Emevi Devleti arasındaki bu sınır bölgeye yerleştirmişlerdir. Bu durum, bölgede Ermeni nüfusunu artırarak yeni bir gücün ortaya çıkmasında rol oynamıştır (Toprak, 2018).

Emevi Devleti'nin sonlarına doğru Mansur bin Cavane komutasındaki ordu bölgeye gelerek, Perre şehrini fethetmiştir. Emevi Komutanı Mansur bin Cavane, şehri ele geçirince Perre şehrinin güneyinde yeni bir kale ve onun etrafına yeni bir yerleşim yeri inşa ettirmiştir. Yapılan kaleye Mansur'un Kalesi anlamına gelen Hısnımansur denilmiştir (Şekil 4.23). Aynı isim kalenin etrafında kurulan yeni kasaba için de kullanılmıştır (Anonim 4, 2000). Bu isim Cumhuriyet'in ilanına kadar kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte bu yerleşim yeri için Hısnımansur yerine "Adıyaman" ismi kullanılmaya başlanmıştır.

Şekil 4.23. Adıyaman Kalesi "Hısnımansur Kalesi" (Görmez Eren, 2019).

1071’de Türklerin Anadolu’ya girmesinin ardından 13. yüzyılda Hısnımansur ve çevresine hâkim olan Anadolu Selçuklu Devleti (MS 1204-1298) bu bölgede Eyyubi kuvvetleriyle sürekli mücadele etmiş ve Eyyubiler Hısnımansur’a saldırılar düzenleyerek şehri yakıp yıkmışlardır. Bu dönemde Selçuklu Dönemi’ndeki en büyük isyan olan Baba İshak Ayaklanması Hısnımansur (Adıyaman) yakınlarındaki Kefersud köyünde ortaya çıkmıştır. Hısnımansur’da silahlanan Türkmenler önce Samsat, Adıyaman, Gerger ve Kâhta’yı yağmalamış daha sonra da olaylar büyüyerek Anadolu’da kargaşaya sebep olmuştur (Ocak, 1991). 1243 yılında Selçuklularla Moğollar arasında meydana gelen Köseadağ Savaşı’nda Selçukluların yenilmesiyle beraber Moğollar Hısnımansur ve bölgesini istila etmiş, ta ki Memluklu akınları başlayana kadar. Bu bölge 1298 yılında Memlukluların egemenliği altına girmiştir (Uzunçarşılı, 1937). Şekil 4.24’deki Kâhta Yeni Kalesi bu dönemden izler taşımaktadır (Dörner, çev. 1999).

Şekil 4.24. Eski Kahta’daki Yeni Kale (İnternet-18).

14. yüzyılda kurulan bir Türkmen beyliği olan Dulkadiroğulları Beyliği Hısnımansur ve Behisni bölgesine egemen olmuştur. Mısır’a tabi olan Dulkadiroğulları bu seçimleri dolayısıyla Osmanlı ve Memluklular arasında soruna neden olmuş ve Osmanlı-

Memluklu mücadeleleri baş göstermiştir (Uzunçarşılı, 1937). Şekil 4.25 ve Şekil 4.26'daki Dulkadiroğulları Beyliği Dönemi'nde yapılan Ulu Camii birçok kez onarım görmüştür ve günümüzde Adıyaman şehir merkezinde yer almaktadır. 1506 yılında yapıldığı bilinen Ulu Camii'nin tescil tarihi 12.02.1977'dir. Şekil 4.27'de Ulu Camii kuzey kapısının günümüzdeki görseli ile fotoğraf sanatçısı Mehmet Erbil'in arşivinde yer alan restorasyon öncesine ait görseli karşılaştırılmaktadır. Kapının özgün halinde çivi kullanılmadan ahşapların iç içe geçirilerek tasarlandığı bilinmektedir. 1516 yılında bölgenin hâkimiyetini ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu, 1518 yılında I. Selim (Yavuz Sultan Selim) Dulkadiroğulları Beyliği'ne son vermiştir. Böylece Hısnımansur (Adıyaman) ve çevresi Osmanlı topraklarına katılmıştır (Anonim 3, 2014).

Şekil 4.25. Günümüzde Adıyaman Ulu Camii.

Şekil 4.26. Adiyaman Ulu Camii iç mekânı.

Şekil 4.27. Adiyaman Ulu Camii kuzey kapısı restorasyon öncesi ve sonrası.

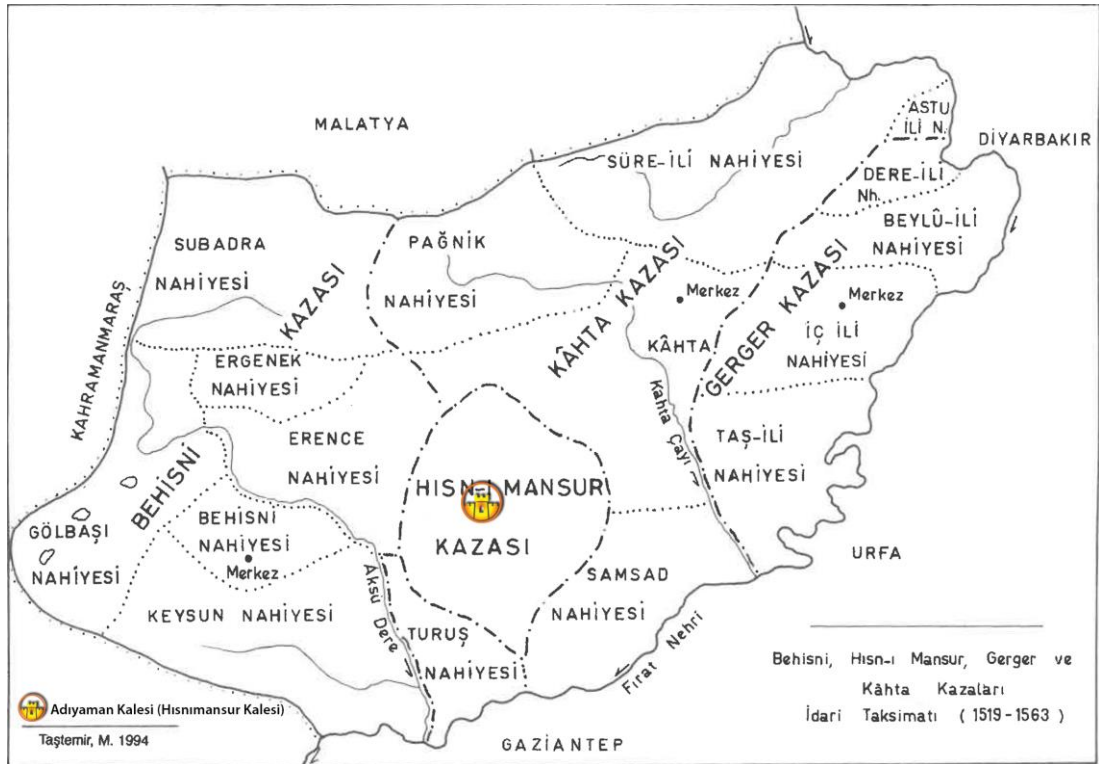
4.1.3. Osmanlı Dönemi

Coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Adıyaman, pek çok din, dil, ırk ve kültürü barındırmıştır. 16. yüzyıl başlarında Osmanlı hâkimiyetine girmiş olan Hısnımansur, dönem dönem kaza ve sancak konumlarına getirilmiştir.

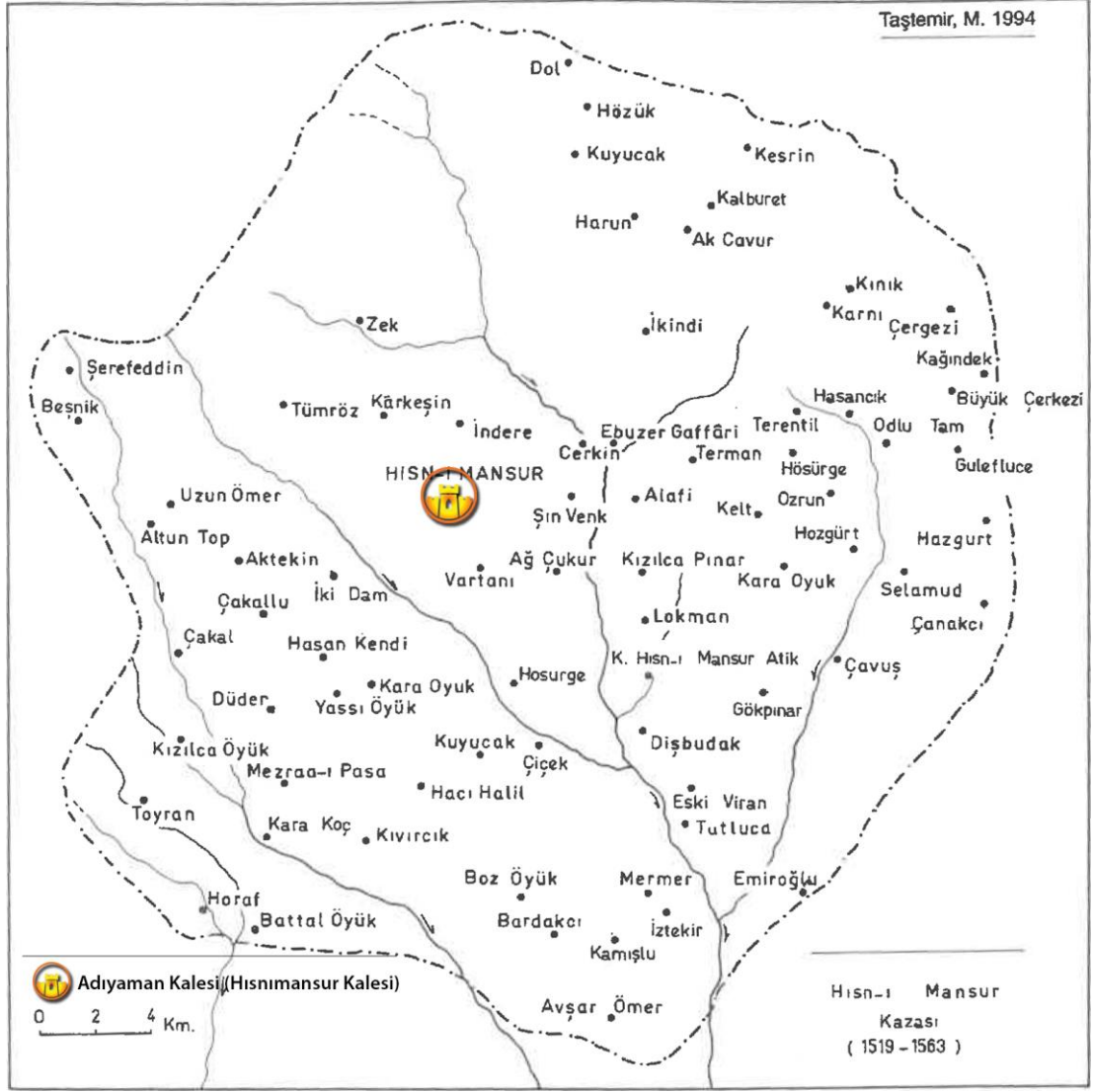
1519'da bir Müslim ve bir gayrimüslim olmak üzere toplam iki mahalleden oluşan Hısnımansur, 1519'dan 1530'a kadar Osmanlı'nın Rum Eyaleti'ne bağlı olan Behisni kazasının bir nahiyesi konumunda kalmıştır. 1530-1540 yılları arasında Elbistan sancağına bağlı kaza olmuştur. 1540 yılından 19. yüzyılın sonlarına kadar Dulkadriye Eyaleti'nin merkezi olan Maraş'a bağlı olarak idari taksimattaki konumunu sürdürmüştür. 1540 tarihli Tahrir Defteri'nde kaza statüsünü devam ettiren Hısnımansur'un merkeze bağlı nahiyesi bulunmasa da altı Müslim ve bir gayrimüslim olmak üzere toplam yedi mahallesi vardır. Mahalle sayısında görülen hızlı artış şehrin kısa sürede sosyal ve ekonomik yönden önemli ölçüde geliştiğini göstermektedir. 1563'te toplam 9 mahallesinden 8'i Müslim, biri Ermenilerin yaşadığı gayrimüslim mahallesidir (Taştemiş, 1999). Şekil 4.28'de Taştemiş'in 1999 yılına ait çalışmasında yer alan Hısnımansur ve çevresini gösteren harita yer almaktadır. Şekil 4.29'da ise Hısnımansur kazasına ait köylerin yerleşimi gösterilmektedir. Bu haritalarda Hısnımansur Kalesi'nin yeri işaretlenerek düzenlenmiştir.

Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan günümüzde *Eskisaray Camii* olarak isimlendiren dini yapı 1638 yılında İbrahim Bey tarafından yaptırılan *İbrahim Bey Camii*'dir. Eskilerin deyimiyle 'nerede su varsa oraya çınar dikilir' anlayışıyla caminin yanına dikilen eski bir çınar bulunmaktadır. Eski Çınar'dan dolayı ilerleyen zamanlarda halk arasında caminin adı Çınar Camii olarak anılmaktadır. *Saray Camii* olarak da bilinen ve mahalleye ismini veren bir rivayet vardır. Günümüzde Adıyaman Kalesi'ne yakın konumda yer alan Biraralık Ortaokulu'nun bulunduğu konumda eski ve görkemli bir yapının kalıntılarında bahsedilir. Perre Antik Kenti'ndeki Roma Çeşmesi'nin yapısını oluşturan taşlarla aynı malzemeden olmasının yanı sıra onar kadar ya da onlardan daha büyük oldukları söylenmektedir. Adıyamanlı saygıdeğer öğretmen ve fotoğraf sanatçısı Mehmet Erbil'in çocukluğuna ait anılarında bu taşların

üzerinde oynadıklarını ve bir taştan diğerine atlamanın oldukça zor olduğundan bahsetmektedir. Şimdi o kalıntıların nerede olduğu bilinmemektedir. 1998 yılında yıkılıp 2000 yılında yeniden inşa edilen Biraralık Ortaokulu yeni binasının temeli için bu alanda kazı işlemi yapılmıştır. Detaylı arkeolojik araştırmaların yapılmadığı Adıyaman Kalesi höyüğü ve yakın çevresinde yaşayan mahalle sakinlerine göre, yapılan kazılarda kaleyle ilişkili gizli bir geçidin ortaya çıktığını ancak yetkililer tarafından bu geçidin kapatılıp şantiye çalışmalarına devam edilmiştir. Şekil 4.30'da değerli gazeteci Fadıl Binzet'in 2013 yılında yayınladığı eserden paylaşılan 1960 yılına ait Eskisaray Camii ve asırlık çınar ağacı görülmektedir. Şekil 4.31'de ise günümüze koruma bilinci güdülmeden budandığı için eski görkeminden eser kalmayan çınar ağacı ve 1992 yılında minaresi, kitabesi ve kapısı hariç restore edilen Eskisaray Camii gösterilmektedir. Caminin hatalı restorasyonu tepki çekmiştir. Anadolu'da hatta dünyada eşi olmayan nar figürlü taş malzemeyle yapılmış mihrabının ortadan kaldırıldığı söylenmektedir. Güney tarafında yer alan mezarın da yok edildiği ve caminin kuzeye taşındığı belirtilmektedir.

Şekil 4.28. 1519-1563 yılları arasında Hınım Mansur ve çevresi (Taştemişir'den düzenleme, 1999).

Şekil 4.29. 1519-1563 yılları arasında Hısnımansur kazası (Taştemir'den düzenleme, 1999).

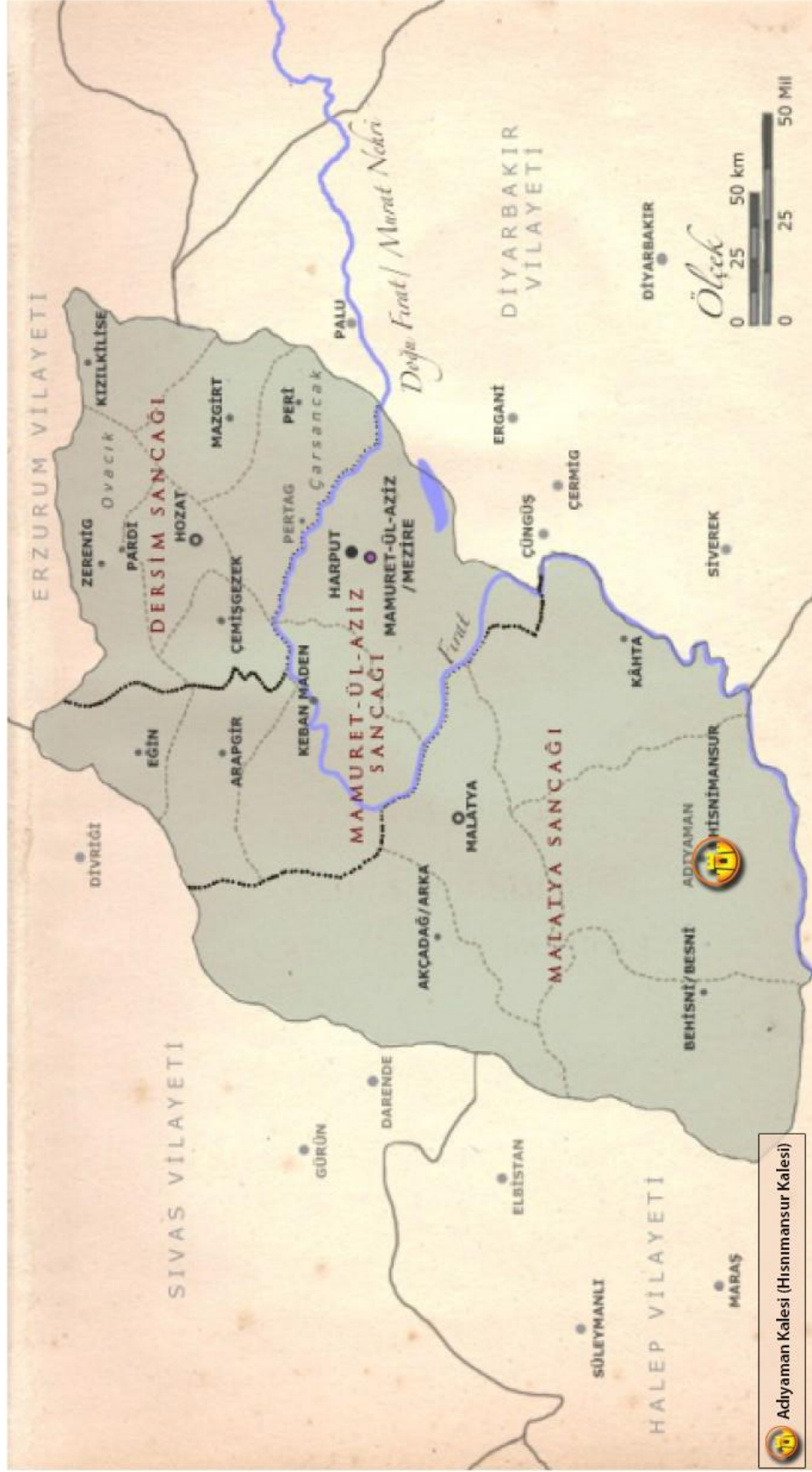
Şekil 4.30. 1960 yılında İbrahim Bey Camii (Eskisaray Camii) (Binzet, 2013).

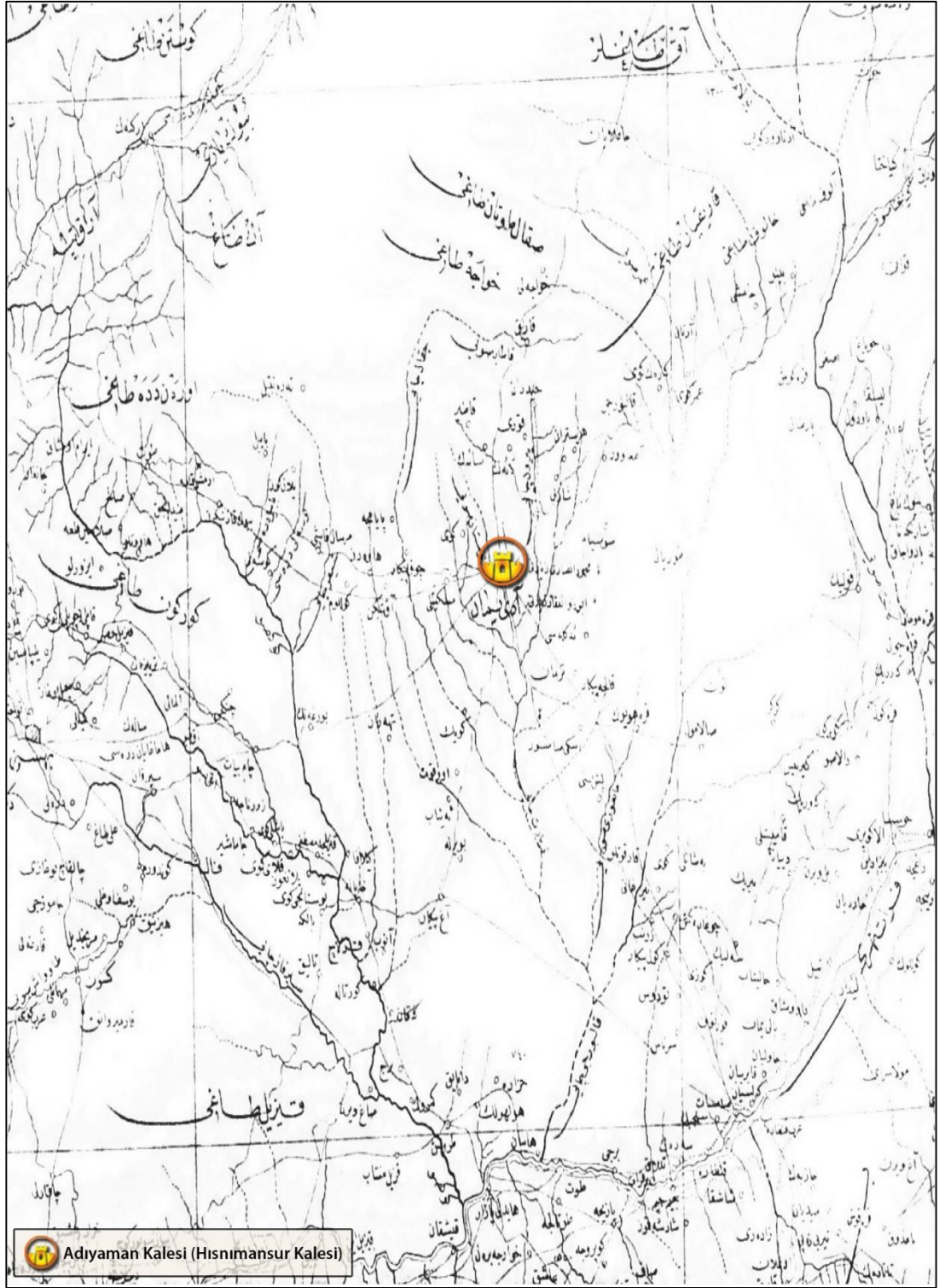
Şekil 4.31. Günümüzde Eskisaray Camii.

Tarih boyunca önemli bir sınır bölgesi şehri olan Hısnımansur, Osmanlı fetihleriyle birlikte iç bölgede kalmasından dolayı kalesinin eski önemini kaybetmiştir. Daha sonra da şehir 17. yüzyılda cereyan eden Celali İsyanları ve göçebe aşiretlerin şehri tahrip etmesi, Osmanlı'nın gerileme döneminin de etkisiyle sosyo-ekonomik olarak zayıflamış ve giderek önemini yitirmiştir. 19. yüzyılda Anadolu'ya ilgi gösteren Ainsworth, Moltke, Hausknecht, Yorge, Hortmann ve Humann isimli yabancı seyyahlar Adıyaman'ı ziyaret etmişler ve 1838 yılında II. Mahmud Dönemi'nde Hısnımansur'a gelen Moltke şehri tarif ederken, "Harap bir kale, heybetli ve çok ıssız bir şehir" ifadelerini kullanmıştır. Ancak yaklaşık 40 yıl sonra kenti ziyaret eden bir başka yabancı arkeolog Humann 1882 yılındaki Hısnımansur'u (Adıyaman'ı) biraz kalkınmış olarak bulmuştur (Anonim 3, 2014).

Tanzimat Dönemi'nde devlet idare sisteminde yapılan değişikliklerle beraber Hısnımansur, 1841'de kaza, 1849 yılında Diyarbakır eyaletine bağlı sancak statüsüne getirilmiştir. 1859'da Malatya sancağına kaza olan Hısnımansur, 1883'te Ma'muretü'l-'Aziz (Elazığ) sancağına bağlanarak Cumhuriyet'in ilanına kadar idari taksimattaki yerini korumuştur (Halaçoğlu, 1988). Şekil 4.32'de Adıyaman'ın (Hısnımansur) Malatya sancağındaki konumu Hısnımansur Kalesi'nin yeri işaretlenerek gösterilmiştir. Şekil 4.33'te ise Toprak'ın 2018 yılı çalışmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivinden alıp paylaştığı, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917'de hazırlanmış bir haritada Adıyaman ve çevresi gösterilmektedir, harita düzenlenerek Hısnımansur Kalesi işaretlenmiştir. Bu haritada dikkat çeken detay ise Osmanlı Devleti'nin son döneminde olmasına karşın haritada Osmanlıca harflerle *Hısnımansur* yerine *Adıyaman* yazmaktadır.

Şekil 4.32. Adıyaman'ın Osmanlı Dönemi'nde bağlı olduğu Mamuret-ul-Aziz Vilayeti (İnternet-19).

Şekil 4.33. Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917’de hazırlanmış bir haritadan Adıyaman ve çevresi (Toprak’tan düzenleme, 2018).

1835/h.1251 yılında Hınımansur kazasında ilk defa nüfus yoklaması yapılmıştır. Düzeltilmiş tahmini nüfus rakamları tablolarla gösterilmiştir (Çizelge 4.2). Düzeltilmiş tahmini nüfus, hane sayısının beş katı esas alınarak hesaplanmıştır. Bu

şekilde elde edilen sayıya, yine hane sayısının beş katının yüzde onu da, çeşitli nedenlerle nüfus defterine kaydedilmemiş olan nüfusa karşılık gelmek üzere eklenmiştir. Osmanlı millet sistemine uygun şekilde Müslim ve gayrimüslim olarak sınıflandırma yapılmıştır. Müslüman halkın nüfus sayım ve kayıt işlemi tamamlandıktan sonra gayrimüslimler *Zımmiyan Haneleri* ve *Nasranlı Haneleri* başlıkları altında iki farklı grup olarak kayıt altına alınmıştır. *Zımmiyan* olarak tabir edilen kesimin *Ermeni*, *Nasranlı* olarak nitelendirilen grubun da *Süryani* olduğu belirtilmektedir.

Çizelge 4.2. Hısnımansur kaza merkezi hane ve nüfus cetveli (Toprak, 2018).

Mahalle	Müslim			Mahalle	Gayrimüslim		
	Hane	Erkek Nüfus	Tahmini Nüfus		Hane	Erkek Nüfus	Tahmini Nüfus
Camii Kebir Mahallesi	155	367	853	Zımmî	182	624	1.000
Çarşı Camii Mahallesi	161	329	885	Nasranlı	20	76	110
Kap Camii Mahallesi	173	382	952				
Yenipınar Mahallesi	149	329	819				
Eskisaray Mahallesi	134	324	737				
Toplam	772	1.731	4.246		202	700	1.110
Düzeltilmiş Tahmini Nüfus Toplamı						5.356	

Şehir merkezinde kayıt altına alınan 202 gayrimüslim hanesinde tahminen 1.110 nüfus yaşamaktaydı. Buna göre 5.356 nüfuslu Hısnımansur kaza merkezinde gayrimüslimler yaklaşık olarak nüfusun beşte birini (%20) oluşturmaktaydı. Kırsal kesimde nüfus defterine kaydedilen 23 gayrimüslim hanesinden 49 kişi sayılmıştır. Bu verilere göre Adıyaman'ın kırsal kesiminde yaşayan gayrimüslim nüfus tahminen 128 civarındaydı. Tahmini olarak 21.329 nüfusun bulunduğu Hısnımansur merkez, kaza ve köylerinde

ikamet eden toplumun tüm kesimleri göz önünde bulundurulduğunda, nüfusun yüzde altısını (%6) gayrimüslimlerin oluşturduğu belirtilmiştir (Toprak, 2018).

Antik çağlardan 19. yy Osmanlı Dönemi'ne kadar Hısnımansur'da (Adıyaman'da) kentleşmenin tarihi gelişim süreci incelendiğinde edinilen bilgilere göre Kommagene Krallığı Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne kadar sınır bölgesinde olması nedeniyle birçok saldırı altında kalarak defalarca tahrip olan kentin farklı çağlardaki farklı medeniyetlere ait yerleşim özelliklerine ulaşmak oldukça güç olmuştur. Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte sınır bölgesi olma özelliğini yitirmiş ve iç bölgede kalmıştır. Fakat bu durum Hısnımansur Kalesi'nin eski önemini kaybetmesine yol açmıştır. Bu da Hısnımansur yerleşiminin kentsel gelişimini yavaşlatmıştır. 19. yy.da Sanayi Devrimi'nin tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da etkili olmasıyla beraber Anadolu'da demiryolları, tren garları gibi bir takım değişimler meydana gelmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak arzusuyla kentleşme açısından nispeten hız kazanan gelişmeler 20. yy.ın ikinci yarısında çok partili dönemle birlikte daha da hız kazanmıştır. Bütün bu gelişmeleri takiben Adıyaman'ın Cumhuriyet Dönemi'nde kentsel gelişim süreci incelenecektir.

4.2. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ADIYAMAN'DA KENTLEŞME

Dünyada Sanayi Devrimi ile beraber özellikle 19. yy.da gelişen kentlere kırsal alanlardan yapılan yoğun göç sonrasında hızlı nüfus artışı yaşanmıştır. Bu kentlerde nüfusun hızla artması altyapı, konut, ulaşım ve çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. 19. yy sonlarına doğru bu sorunların çözümüne yönelik planlı kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Fakat Uyar'a göre (2009) "kentsel mekânda önemli değişimler yaratan bu uygulamalar 'kentsel dönüşüm' olarak adlandırılmamış, gerçek içeriğine bağlı kalınarak 'yenileme', 'yeniden yapılandırma', 'iyileştirme', 'koruma' ve 'canlandırma' projeleri olarak isimlendirilmiştir". Bunun dışında bu dönemde yeni kentler oluşturma düşüncesi de gelişmiştir. Bu kapsamda Ebenezer'in "Bahçe Kent", Berlage'nin "Amsterdam Planlaması", Tony Garnier'in "Endüstriyel Kent" ve Le Corbusier'in 1925'te tasarladığı "Plan Vois Pour Paris", "İşlevsel Kent" önerileri gibi ütöpik ve yeni kentler planlanmaya ve hayata geçirilmeye çalışılmıştır. 1930'lu yıllarda dünyada Büyük Buhran olarak adlandırılan

ekonomik bunalım meydana gelmiştir. Bu krizden konut yatırımlarıyla kurtulmak mümkün olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında kentleri eski haline dönüştürme anlayışı benimsenmiştir. 1950'lerde yeniden geliştirme, 1960'larda tarihi doku ve kentleri koruma, 1970'lerde ise turizm sektörünü de canlandırma amacıyla iyileştirme, rehabilite ve koruma gibi temel yaklaşımlar tercih edilmiştir. (Aktaş Polat, 2015). 1980'li yıllarda kent ölçeğinde yapılan projelerde özel sektörler ön plana çıkmış olsa da 1990'larda yerel yönetimler daha etkili olmuştur.

Sanayi Devrimi sonrasında dünyada kentleşmeye koşut olarak Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de kentleşmeyi incelemek için öncelikle Osmanlı'nın son döneminde batılılaşma hareketleriyle kentsel anlamda yapılan planlama ve uygulamalara bakılması gerekmektedir. Bu kapsamda modernleşme hareketleri ile başlatılan kentsel ölçekteki planlama ve uygulamalar imparatorluğun tüm topraklarında değil, sadece batı ile ticari ilişkileri olan İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük kentlerde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu uygulamalar halkın modernleşmeye karşı tepkisini almamak adına var olan yapıları yıkıp onların yerine yapmaktan ziyade, yeni alanlara iskân açarak ya da yangın neticesinde oluşan açıklığa yapma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Osmanlı'da olduğu gibi modernleşme etkisiyle oluşturulan planlama ve uygulamalar görülmüştür. Fakat Osmanlı'da sadece ticaretin gelişmiş olduğu büyük kentlerde uygulanırken, Cumhuriyet'te tüm ülkede uygulanmaya başlanmıştır (Aktaş Polat, 2015). Bu kapsamda geniş yolların açılması, park alanlarının oluşturulması, kentlerde büyük yangınlara maruz kalınmasından ötürü yapısal olarak ahşap malzeme yerine kâgir yapılaşmaya gidilmesi gibi çabalarla yeni kent dokuları oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Dönemi'yle başlatılan modernleşme projesi Cumhuriyet Dönemi'nde de devam ederek ilk olarak Ankara için çağdaş kent oluşturma hedefiyle kent planlamalarına başlanmıştır. Bu dönemde kurulan "İstanbul Şehremaneti", Türkiye belediyecilik ve kent planlamasında kurumsallık sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir.

1930'larla beraber imar planlamaları ile yeni konut alanlarının tertiplenmesi ve yol ağlarının oluşturulması gibi temel imar hareketlerinin başlatılması ve kentsel planlamada bir sistematik kurulma çabaları görülmüştür. Bu planlamaların çoğu var

olan kentlerde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tarihi ve doğal değerleri korumaya yönelik bu planlama hareketlerinde sosyal sorunlar göz ardı edilmiştir.

1950'lerden sonra çok partili döneme geçişle beraber ekonomide yapılan yeni stratejilerle özel sektöre verilen önemin ve ithalat-ihracatın artmasının etkisiyle sanayileşme hız kazanmıştır. Tarımda makineleşmenin artması neticesinde kırsal alanlardan kent merkezlerine yapılan göçler, hızlı nüfus artışları, kaçak alanların ve gecekonduların yaygınlaşması ve bunun neticesinde planlamasız oluşan ve gelişen kentler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde tarihi dokuların içinden geniş bulvarların geçirilmesi gibi büyük kentsel müdahaleler başlatılmış olsa da yasadışı konut bölgeleriyle mücadele ön plana çıkmıştır. TÜİK verilerine göre 1927'de Türkiye nüfusunun %24,22'si kentlerde yaşarken, bu oran 1955'te %28,79'a, 1980'de %43,91'e, 2000'de %64,90'a, 2012'de %77,28'e ve 2020'de %92,97'ye ulaşmıştır (İnternet-17). 1980'lere kadar konut üretiminin %95'i özel teşebbüsler aracılığıyla tamamlanmış ve kamu konut üretiminde talebi karşılayamamıştır. 1980 öncesinde kamu konut üretimini İmar ve İskân Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı Emlak ve Kredi Bankası, SSK, BAĞ-KUR, OYAK vb. kamu kuruluşlarıyla hayata geçirmiştir. Ancak Işık ve Pınarcıoğlu'na göre (2018) kamunun dar gelirli aileleri konut yapma amacıyla kurmuş olduğu Emlak ve Kredi Bankası yaptığı projelerle amacından uzaklaşarak yüksek gelir grubuna ve kendi mensuplarına konut kredisi veren bir kuruma dönüşmüştür.

1980'lere kadar kentlerde planlama sorunları ve kente yeni göç edenlerin kurduğu yoksul yerleşim alanlarının ortaya çıkması görülürken, 1980 sonrasında kent yönetimleri ve özel sektör için önemli bir kıstas olan rant yoluyla elde edilen kazancın popülerlik kazanmasıyla beraber kent merkezlerinde büyük değişimlere neden olmuştur. İş merkezlerinin kentin belli alanlarında gelişim göstermesi, yeni finansal sektörlerin ortaya çıkması ve kent ölçeğindeki proje çalışmaları gündemde yer almaya başlamıştır. Ataöv ve Osmay'a göre (2007) 1980'lerde kooperatif örgütlenmeleri, Toplu Konut İdaresi'nin konut inşası faaliyetleri, yerel yönetimlerin, özel girişimcilerin ve Türkiye Emlak Bankası'nın ürettiği gibi farklı türde toplu konut uygulamaları gerçekleşmiştir. Şekil 4.34'te Emlak ve Kredi Bankası aracılığıyla

1957’de Levent’te, 1964’te Ataköy’de yapılan toplu konut uygulamaları görülmektedir.

Şekil 4.34. İstanbul Levent (1957) ve Ataköy’de (1964) toplu konut uygulamaları (Topçuoğlu, 2017).

1984’te Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kurulmuş, devlet bütçesinden konut yapımına bütçe ayrılması sistemi başlatılmıştır. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) verilerine göre 1984-1991 yılları arasında iskân ruhsatı alan kooperatif sayısı 8160’tır. 1984-1999 yılları arasında ise TOKİ destekli olarak kooperatiflerin yaptığı 947.526, TOKİ’ye ait arsalarda yapılan 43.131, belediyelere ait arsalarda 38.854 ve konut kredisi ile bireysel olarak 100.590 adet konut yapımı gerçekleşmiştir. Buna rağmen o dönemde ihtiyaç duyulan konut gereksinimi karşılanamadığı için gecekondulaşma probleminin çözümünde istenilen düzeye ulaşılamamıştır (Aktaş Polat, 2015).

Bu dönemde Uyar’ın (2009) “yık-yap” olarak tanımladığı yeni imar planı kararları ile eski yapıları yıkip yerine yenisini yapma anlayışıyla başlayan “kentsel yenileşme” uygulamaları bireysel çabalarla, müteahhitlerin veya “yap-sat” işiyle uğraşanların yüklenici sıfatı üstlenmesi ile hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar küçük ve bireysel girişimler olarak gerçekleşirken aynı dönemde bu anlayışa benzer şekilde 1990’larda belediyelerin öncülüğünde yapılan ve kentsel dönüşümle beraber düşük gelir grubunun yerini yüksek gelir grubunun aldığı Ankara Dikmen Vadisi gibi daha büyük ölçekte kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir. Şekil 4.35’te eskiden gecekondular bölgesi olan Dikmen Vadisi’nin önceki ve sonraki durumu görülmektedir.

Şekil 4.35. Dikmen Vadisi, 1989 yılı ve kentsel dönüşüm sonrası durumu (Bal, 2017).

Türkiye’de 1999 Marmara Depremi’ne kadar kentsel dönüşüm projelerinde gecekonduların yoğun olarak yer aldığı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde odaklanıldığı görülmektedirken deprem sonrasında kentsel dönüşüm konusunda afet riski olan yerleşimler üzerine odaklanılmıştır. 1999 Marmara Depremi sonrasında Türkiye’de özellikle riskli yapıların dönüştürülmesine yönelik kentsel dönüşüm sürecine girilerek pek çok yasa çıkarılmıştır. 2011 yılında meydana gelen Van Depremi ile bu durum daha çok pekişerek 2012 yılında çıkarılan *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun* ile Türkiye’de “kentsel dönüşüm” projelerinin öncelikle deprem odaklı olmak üzere afet dolayısıyla riskli olan bölgelerde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kanun kapsamında riskli alanlarda kentsel dönüşüm ile ilgili bütün yetki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na verilmiş olmakla beraber kentsel dönüşüm çalışmalarının en önemli aktörü olarak TOKİ ön plana çıkmıştır.

Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de kentleşmeye koşut olarak Adıyaman kentini incelemek gerekirse, Cumhuriyet Dönemi’nde ülke genelinde yapılan planlama ve uygulamalardan etkilenen Adıyaman kentinin gelişimi Anadolu’daki diğer gelişmiş kentlerin gerisinde kalmıştır. Bunun nedenlerinden biri Cumhuriyet’in ilk yıllarında Adıyaman’ın henüz il statüsünde olmamasıdır. Bir diğer sebebi de o dönemde demiryollarının geçtiği yerlerde kentleşme daha hızlı olmuştur. Fakat Adıyaman kent merkezinden demiryolu geçmemektedir. En yakın demiryolu Adıyaman il statüsü kazandıktan dört yıl sonra (1958’de) kendisine dâhil edilecek olan Gölbaşı ilçesinden geçmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle ulusal ve uluslararası gelişmelere uzak

kalmıştır. Bir açıdan bakıldığında kentin dokusu daha geç bozulmuştur. Çünkü 1950'lerden sonra Adıyaman'ın ilçe statüsünden il statüsüne geçmesiyle birlikte tarihi kent dokusunun da bozulduğu görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde Adıyaman kentinin gelişimi Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlanarak (1923-1950), Türkiye'de çok partili döneme geçiş (1950-1980), Toplu Konut İdaresi'nin ilk faaliyetleri (1980-2000) ve 2000 sonrası Türkiye'sinde TOKİ'nin kentsel dönüşümün en güçlü aktörlerinden olduğu dönem (2000-2021) olmak üzere dört aşamada incelenecektir.

4.2.1. 1923-1950 Arası Dönem

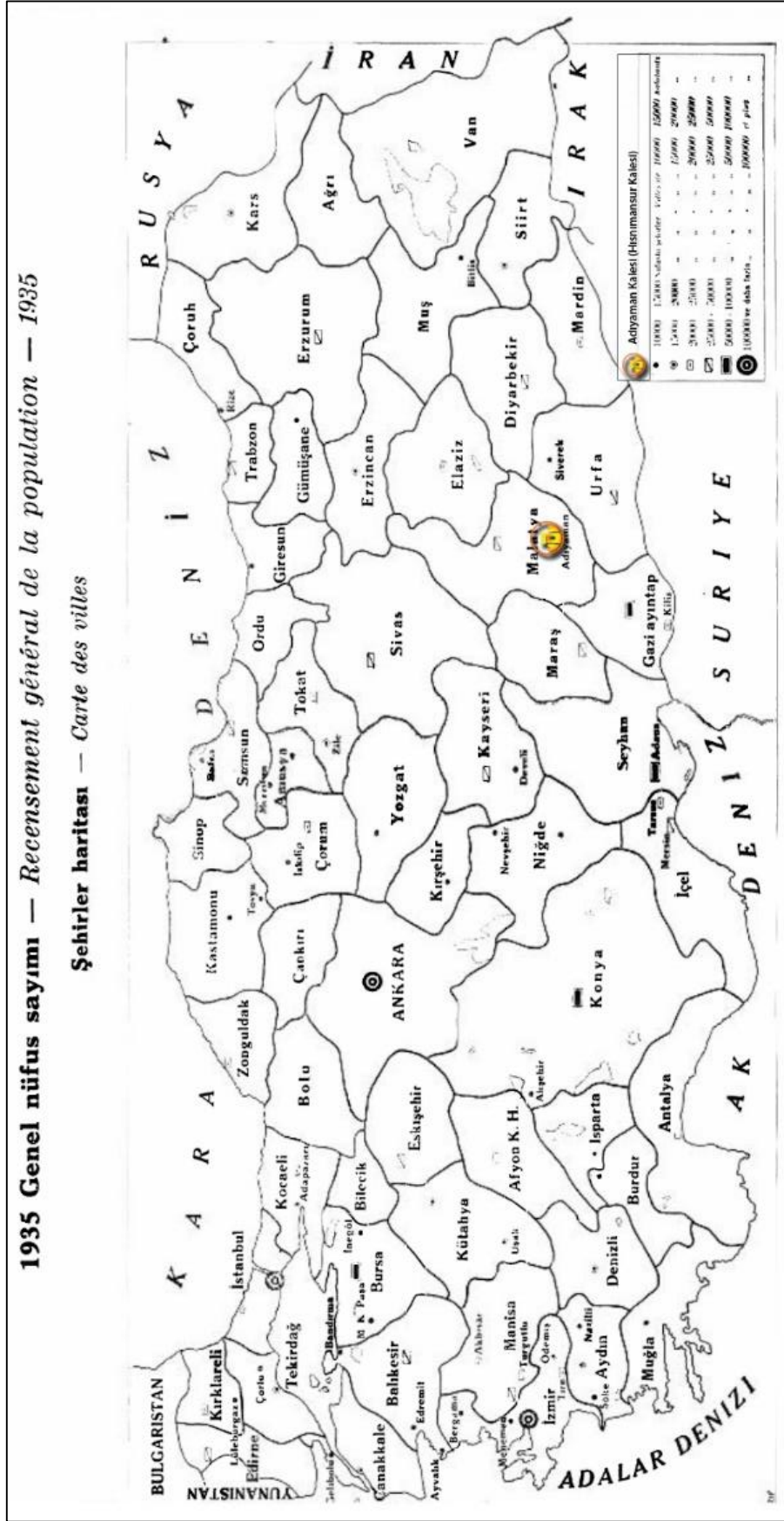
19. yüzyılın sonlarında Malatya sancağının bir kazası olan Hısnımansur, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber 1924 Anayasası gereği Malatya vilayetine bağlı bir ilçe olarak idari statüsünü korumuştur. Türkiye'nin yeni hükümeti de 28 Aralık 1928 tarihinde aldığı bir kararla şehrin adını değiştirmiştir. Bu tarihten sonra resmî olarak şehrin ismi "Adıyaman" olmuştur. Şekil 4.36'da 1935 yılı nüfus sayımının kayıt altına alındığı kaynaktaki ekte sunulan haritada Hısnımansur Kalesi'nin konumu belirtilerek yeniden düzenlenen haritada 1935 yılı Türkiye'sinde Malatya'nın bir ilçesi olan Adıyaman'ın konumu görülmektedir. 1954 yılında dönemin Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Namık Gedik, şehrin ekonomik gelişimini sağlamak gerekçesiyle Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il yapılmasını önermiştir (Halaçoğlu, 1988). Bu dönemde Adıyaman henüz il statüsü kazanmamış, Malatya'ya bağlı bir ilçe konumundadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Adıyaman kent nüfusunun değişimi Çizelge 4.3'te belirtilmiştir. Buna göre 1927'de kadın nüfusu 4.454, erkek nüfusu 4.190 olup toplamda 8.644 iken 1935 yılı nüfus sayımında bu rakamlar kadınlar için 5.272, erkekler 5.033, toplamda 10.305 olarak belirlenmiştir (Anonim 1, 1935).

Çizelge 4.3. 1927 ve 1935 yıllarına ait Adıyaman nüfus sayımı (İnternet-22).

	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
1927 Nüfus Sayımı	4.454	4.190	8.644
1935 Nüfus Sayımı	5.272	5.033	10.305

1935 Genel nüfus sayımı — Recensement général de la population — 1935

Şehirler haritası — Carte des villes

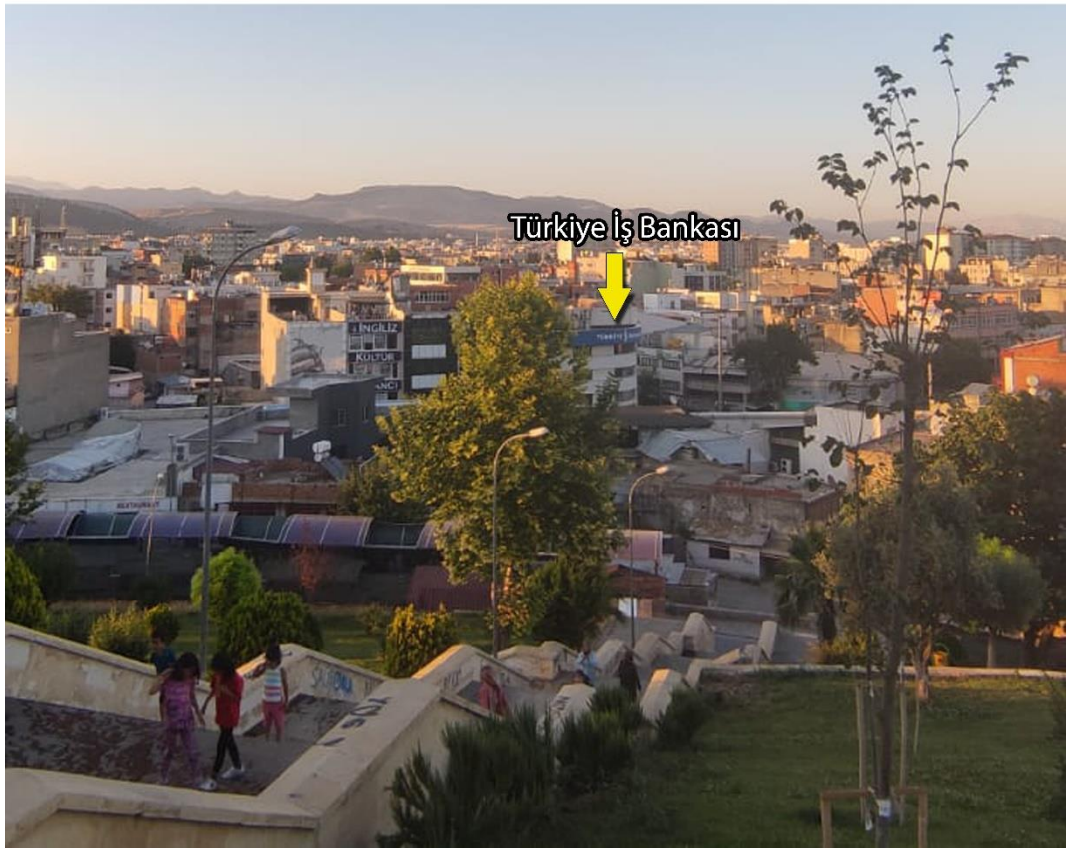
Şekil 4.36. 1935 yılı şehirler haritası (Anonim 1'den düzenleme, 1935).

Şekil 4.37’de Sağır’ın 1999 yılına ait çalışmasında paylaştığı 1945 yılı nazım imar planında görüldüğü gibi kent merkezi Adıyaman (Hısnımansur) Kalesi etrafında gelişim göstermiştir. O dönemde Türkiye genelinde olduğu gibi 1945 nazım imar planından anlaşıldığı üzere yeni konut alanları düzenlenmiş, yol ağları oluşturulmuştur. Ancak henüz kent merkezinden geçen geniş yollar ve bulvarlar olmadığı da gözlenmektedir.

Şekil 4.37. Adıyaman’a ait 1945 yılı nazım imar planı (Sağır’dan düzenleme, 1999).

Şekil 4.38’de Adıyaman kent merkezinin Cumhuriyet’in ilk yıllarına ait Adıyaman Belediyesi arşivinden alınan görseliyle günümüzdeki halinin karşılaştırılması yer almaktadır. İki fotoğraf arasındaki farklılıkların daha iyi anlaşılması adına o dönemde henüz Adıyaman’da şubesi açılmamış olan İş Bankası binası inşa edilmemişti fakat binanın konumlanacağı alan eski görselde işaretlenmiştir. Bu görseller kent merkezinde zaman içerisinde meydana gelen değişimi anlamak adına çok önemli bilgi vermektedir.

Şekil 4.38. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (Adiyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Adiyaman kent merkezi.

4.2.2. 1950-1980 Arası Dönem

1950'ler Adıyaman için de dönüm noktasıdır. Zorlu bir süreç başlatılarak pek çok itiraza rağmen 1 Aralık 1954 tarihinde Adıyaman resmen vilayet statüsüne kavuşmuştur (Toprak, 2018). Bu tarihte Besni, Gerger, Çelikhan ve Kâhta ilçeleriyle birlikte on altı nahiyeden oluşan bir il durumuna getirilen Adıyaman'a daha sonra, 1958'de Gölbaşı, 1960'ta Samsat ve 1990 yılında ise Tut ilçeleri dâhil edilmiştir (Halaçoğlu, 1988). Adıyaman'ın il olmasına itiraz genel olarak il statüsü kazandıktan sonra kendisine dâhil edilen ilçelerden olmuştur. İl olduktan sonraki yıllarda Adıyaman'ın nüfusunda sürekli artış görülmüştür. TÜİK verilerine göre kent merkezinin nüfusu 1945'te 10.192 iken 1970'te 31.263'e çıkarak 35 yılda nüfusun üç katına ulaştığı görülmektedir. Buna rağmen il olmasına müteakip Adıyaman doğumlulardan 1955, 1960 ve 1965 yıllarına ait tabloda Türkiye'nin yedi büyük kentine yapılan nüfus hareketlerinde her beş yılda artış olduğu gözlenmiştir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Adıyaman doğumluların 1955,1960 ve 1965 yıllarına göre yedi büyük kente göçleri (Yıldırım, 2020).

<i>Yıl</i>	<i>Adana</i>	<i>Ankara</i>	<i>Antalya</i>	<i>Bursa</i>	<i>İçel</i>	<i>İstanbul</i>	<i>İzmir</i>	<i>Toplam</i>
<i>1955</i>	39	109	17	12	31	58	32	298
<i>1960</i>	132	43	38	20	34	63	40	370
<i>1965</i>	6549	470	44	48	2940	1345	175	11571

Bu dönemde kent merkezinden geçen çift şeritli büyük bir cadde (Atatürk Bulvarı) yapımına başlanmıştır. Şekil 4.39'da üstte Adıyaman Belediyesi arşivinden alınan görselde 1968 yılında yapımı tamamlanan Adıyaman İl Halk Kütüphanesi ve yapımına yeni başlanan Atatürk Bulvarı görülmektedir. Altta ise günümüzde Atatürk Bulvarı'nın son hali ve 2000 yılında yıkılan Adıyaman İl Halk Kütüphanesi'nin yerine yapımı devam eden yeni binası görülmektedir.

Şekil 4.39. 1970’lerde (Adiyaman Belediyesi arşivi) ve 2021’de Atatürk Bulvarı ve Adiyaman İl Halk Kütüphanesi.

1970’lere ait bir başka görselde o dönemde ‘Hükümet Caddesi’ olarak adlandırılan günümüzde ‘‘Atatürk Caddesi’’ olarak bilinen yol güzergâhı ve Yenipınar Camii’nden bir görüntü ile günümüz karşılaşması yapılmaktadır. Şekil 4.40’ta geçmişte Adiyaman Kalesi ve fotoğrafın sağında kalan *Hocaömer Camii* minaresinin oluşturduğu kent

silüeti görülürken, zaman içerisinde yapılan yüksek katlı yapılar nedeniyle bozulan geleneksel dokunun yanı sıra kentin silüetinin de yok olduğu görülmektedir. Yenipınar Camii'nin içinde konumlandığı mahallenin kanaat önderlerinden öğrenildiği üzere *Yenipınar* ismini geçmişte Yenipınar Mahallesi'nin bulunduğu noktada ortaya çıkan yeni bir su kaynağından aldığı düşünülmektedir. Günümüzde bu su kaynağı kaybolmuştur. 2007 yılında tescillenen tarihi cami 1720 yılında yapılmıştır. 1890 depreminde bir kısmı yıkılan minare 1899 yılında yeniden onarılmıştır. 1986 yılında ise cami tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Şekil 4.41'de ve Şekil 4.42'de Yenipınar Camii'nin günümüzdeki durumu gösterilmektedir.

Şekil 4.40. 1970'lerde (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Atatürk Caddesi ve Yenipınar Camii.

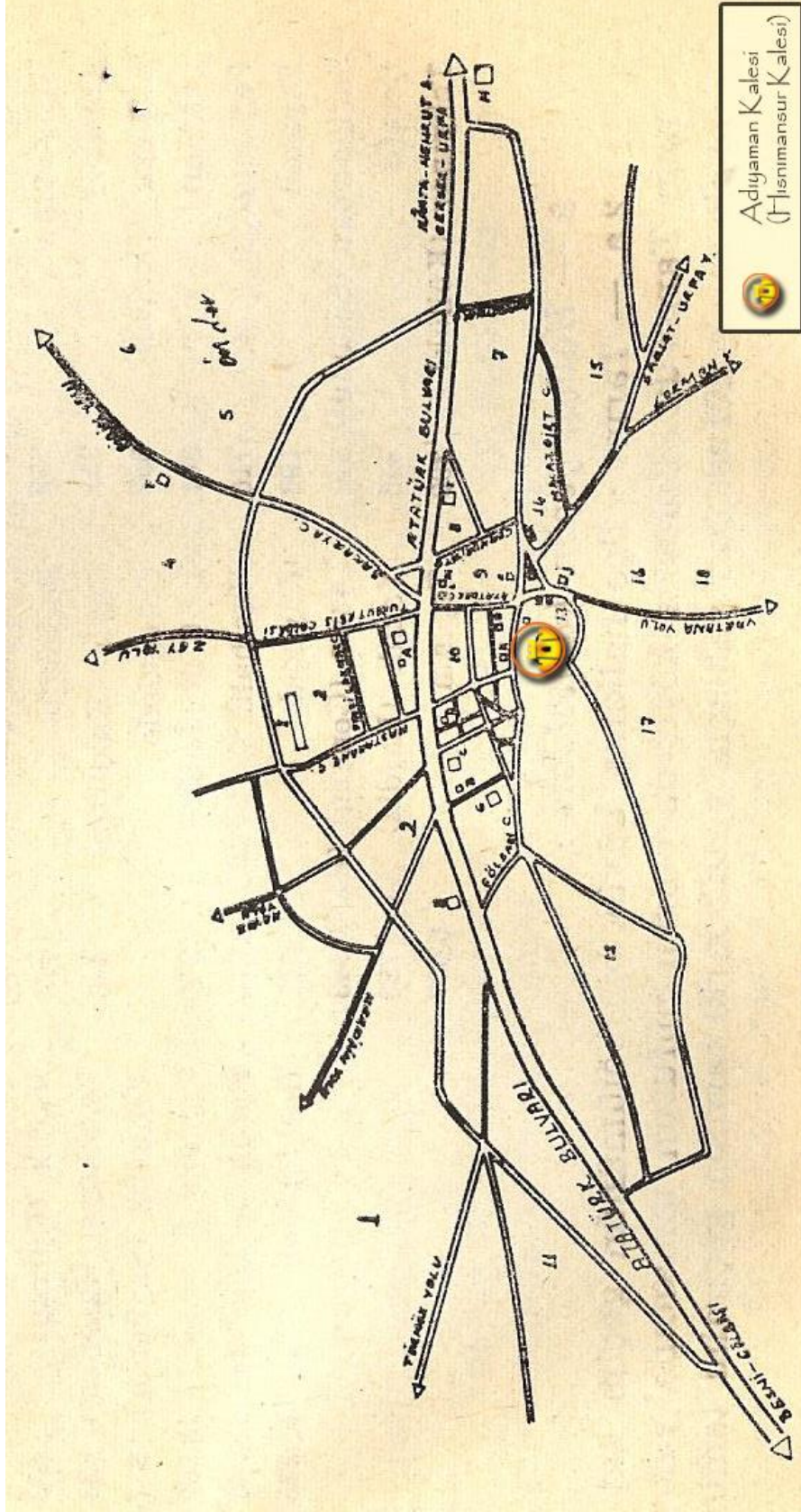
Şekil 4.41. Günümüzde Yenipınar Camii.

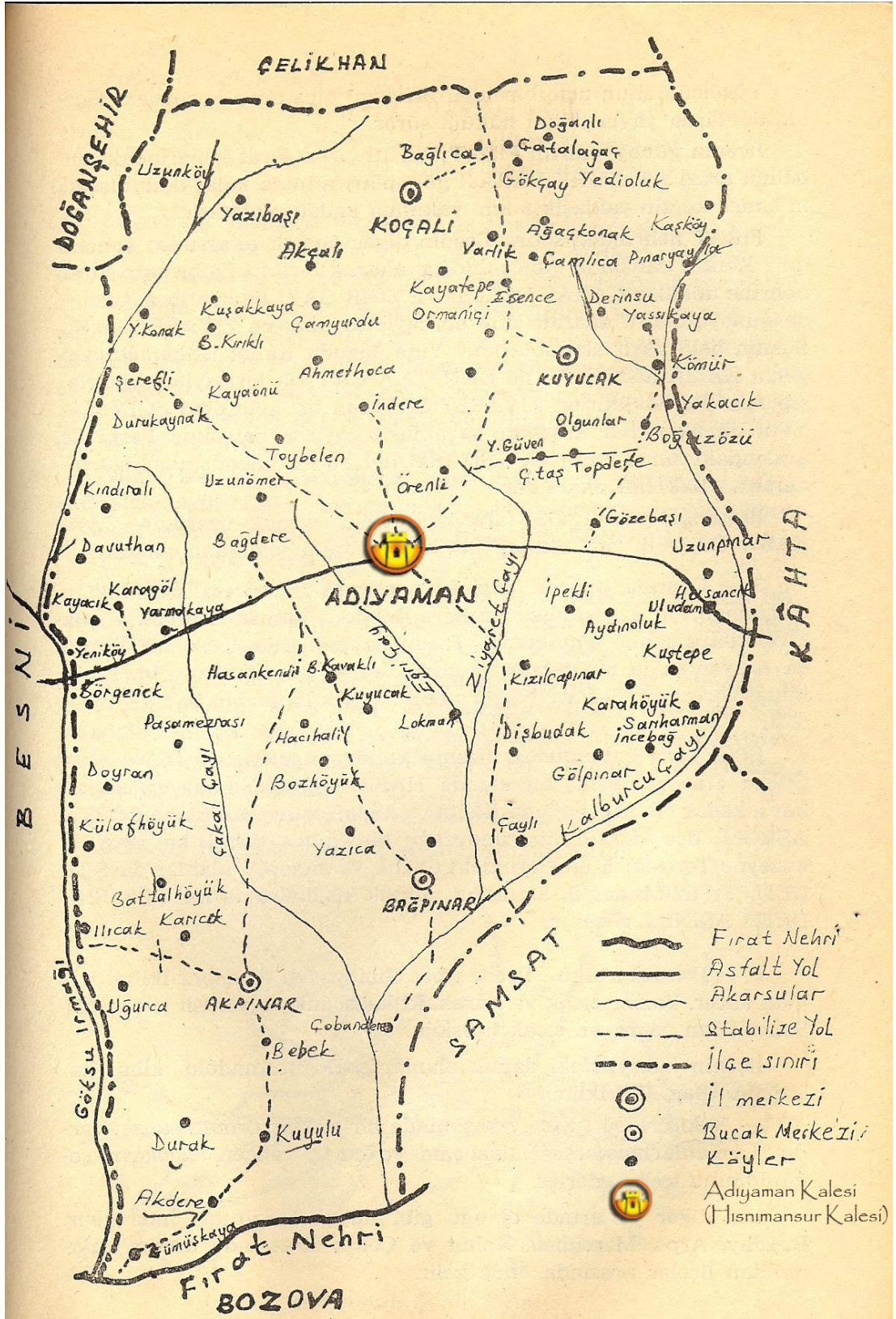
Şekil 4.42. Yenipınar Camii içi.

4.2.3. 1980-2000 Arası Dönem

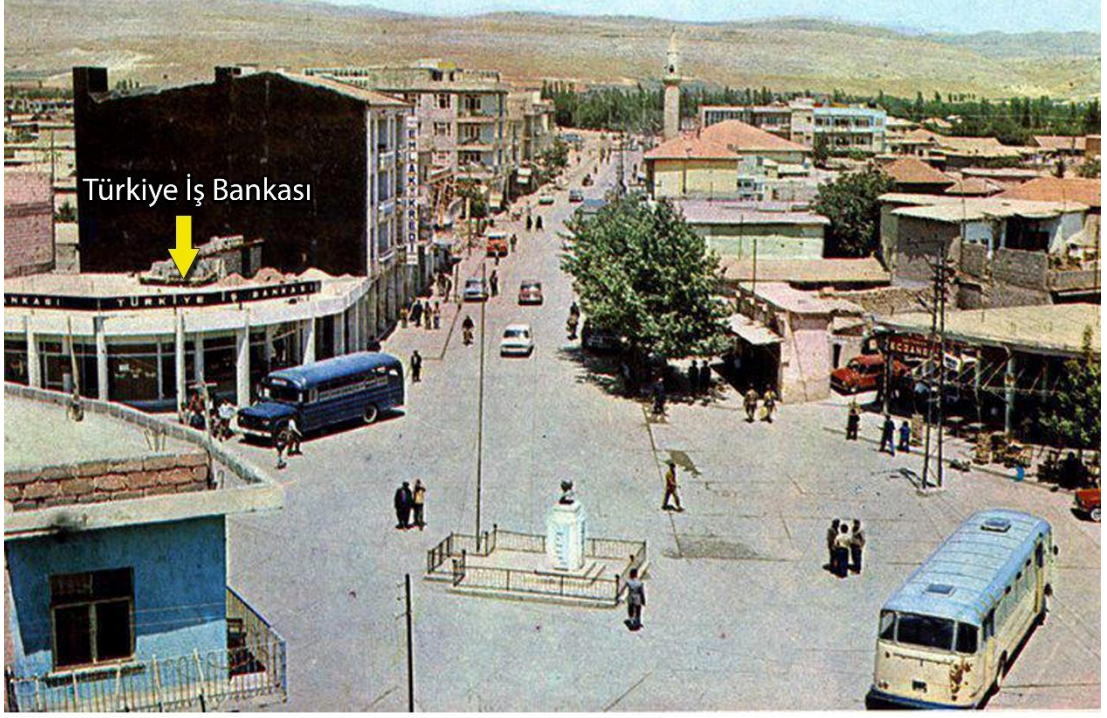
Adıyaman'da kentleşme 1980 yılından sonra hız kazanmıştır. Kentlilerin nüfus artışında belirleyici olan temel faktör iç göçler olmuştur. Adıyaman'ın ekonomisi uzun yıllar tarım ve hayvancılığa dayalıyken, tarım politikalarının olumsuz sonuçları ve ekonomik sıkıntılar insanları toprak işlemeyi bırakmaya zorlamıştır. Ayrıca Atatürk Barajı'nın yapılmasıyla birçok yerleşim yeri ve tarım arazisi sular altında kalmış ve resmi rakamlara göre yaklaşık 50.000 kişi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Bu bağlamda, barajın yapılmasından sonra Adıyaman il merkezi yoğun bir göçe maruz kalmış ve 1980 yılında 53.219 olan şehir merkezi nüfusu 1990 yılında 101.576'ya ulaşmıştır (Kaya, 2015). Şekil 4.43 ve Şekil 4.44'te Hısnımansur Kalesi'nin konumu belirtilerek yeniden düzenlenen el çizimi haritalarda 1980'li yıllarda Adıyaman kent merkezi ve yakın çevresi gösterilmektedir. Şekil 4.45'te ise 1980'lerin başında 'Sümer Meydanı'nda yer alan 'İş Bankası' binası ve kavşakta yer alan Atatürk heykelinin o dönemdeki görseli görülmektedir. Diğer tarafta kent merkezinin günümüzdeki durumu görülmektedir.

Şekil 4.43. 1980'lerde Adiyaman şehir merkezi planı (Sucu'dan düzenleme, 1985).

Şekil 4.44. 1980'ler Adiyaman ve yakın çevresi (Sucu'dan düzenleme, 1985).

Şekil 4.45. 1980'lerde (Adıyaman Belediyesi arşivi) ve 2021'de Sümer Meydanı.

Adıyaman'da kent gelişiminde ve istihdam sağlama açısından önemli rol oynayan kurumlardan 1992 yılında kurulan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) bölge müdürlüğü ile birlikte Adıyaman kentinin kuzeybatı yönünde gelişimi hız kazanmıştır. TPAO bölge müdürlüğünün yönetim binasının 1992 ve günümüzdeki görseli Şekil

4.46’da gösterilmektedir. TPAO bölge müdürlüğünde bir yönetim binası, bir kültür merkezi (konferans salonu, toplantı salonu, restoran, sağlık birimi, lokal), üç misafirhane, 73 betonarme ve 6 prefabrik olmak üzere toplam 79 adet lojman yer almaktadır. Şekil 4.47’de TPAO bölge müdürlüğüne ait yerleşim planı gösterilmektedir. Geçmişte de günümüzde de kurumsal ve kamusal organizasyonların Türkiye’de oluşturdukları yerleşim özellikleri kentlerin de gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Adıyaman için de bu durum benzerlik arz eder. 1992’den sonra kent gelişiminin kent merkezinin kuzeybatısına doğru gelişmiştir. Ayrıca bir süre sonra Organize Sanayi Bölgesi (OSB)’nin de TPAO bölge müdürlüğünün yakınlarında kurularak burada ticari merkezin canlandırılması amaçlanmıştır. Bölüm 5’te Şekil 5.50’deki kentsel dönüşüm proje alanı yakın çevre analizinde TPAO ve OSB’nin konumları gösterilmektedir.

Şekil 4.46. 1992 (İnternet-20) ve günümüzde TPAO Adıyaman Bölge Müdürlüğü Yönetim Binası.

Şekil 4.47. TPAO Adiyaman Bölge Müdürlüğü yerleşim planı.

4.2.4. 2000-2021 Arası Dönem

Dar gelirli ailelerin kira öder gibi ev sahibi olmalarını sağlama söylemiyle 2003 yılından itibaren yeniden yapılandırılan TOKİ birçok yetkiyle donatılmıştır. Toplu Konut İdaresi'ne ait resmi web sitesinden alınan bilgilere göre Adıyaman kent merkezinin kuzeyinde yer alan Esentepe Mahallesi'nde 2005 yılında 668 ve 2011 yılında 160 konut olmak üzere toplam 828 konutlu, 2010 yılında kentin güneydoğusunda bulunan Bahçecik Mahallesi'nde 700 konutlu ve 2012'de kentin güneyinde konumlanan Musalla Mahallesi'nde 363 konutlu proje TOKİ tarafından uygulamaya geçirilmiştir (İnternet-21). Şekil 4.48'de Musalla Mahallesi, Şekil 4.49'da Esentepe Mahallesi ve Şekil 4.50'de Bahçecik Mahallesi'ndeki TOKİ konutları gösterilmektedir.

Şekil 4.48. Musalla Mahallesi TOKİ konutları.

Şekil 4.49. Esentepe Mahallesi TOKİ konutları.

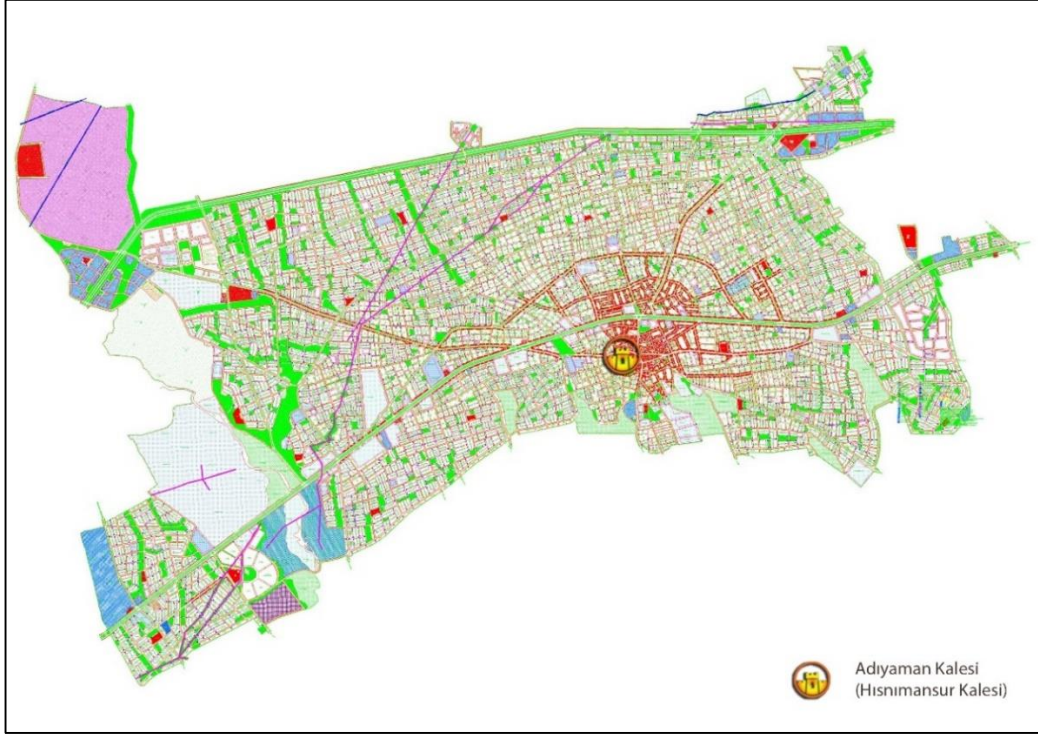
Şekil 4.50. Bahçecik Mahallesi TOKİ konutları.

Adıyaman’da 1955-2020 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında TÜİK verilerine göre etnik yapı dağılımını bilmek mümkün olmasa da kentteki nüfus artış miktarı dikkat çekmektedir. 1955 yılında şehrin merkez nüfusu 13.966 olarak sayılan Adıyaman ilinin toplam nüfusu 208.755 olarak tespit edilmiştir. 2020 yılı verilerine göre ise Adıyaman kent merkezinin nüfusu 310.644, toplam nüfusu ise 632.459’tir. Çizelge 4.5’te sürekli nüfus artışı gösteren Adıyaman’ın 2012-2020 yılları arasındaki toplam nüfusu ve nüfus artış hızı gösterilmektedir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine

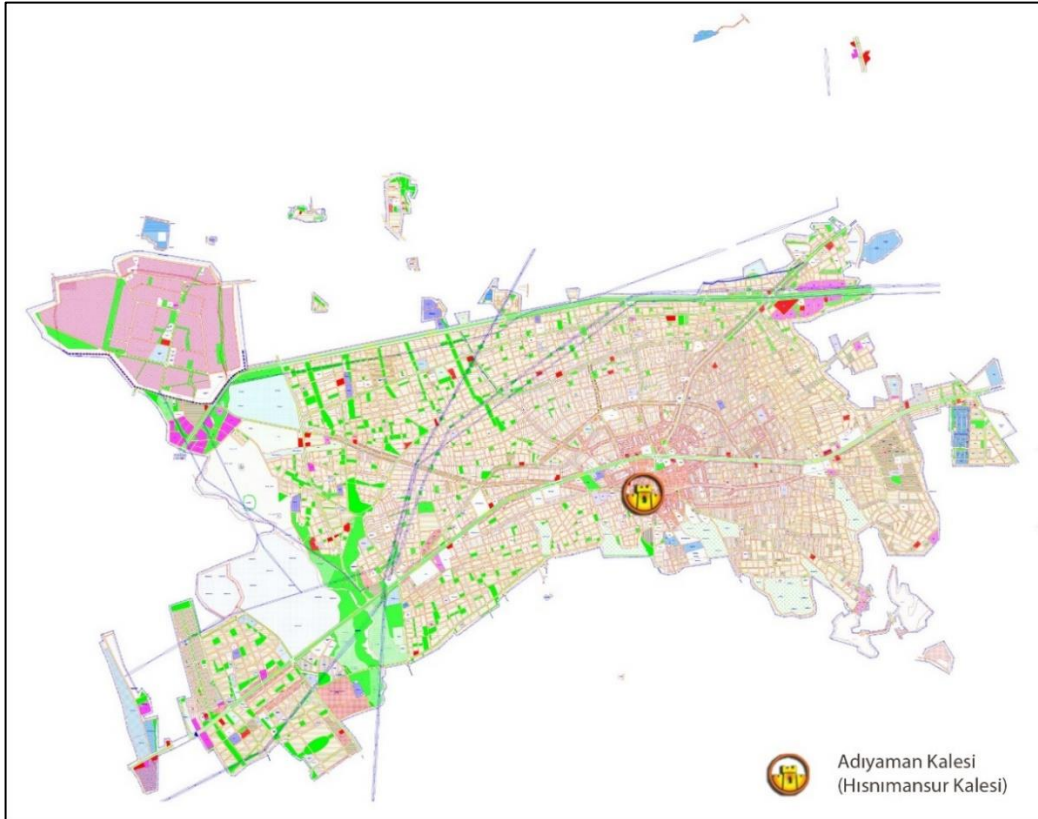
göre 2020 yılında Adıyaman ili nüfus kütüğüne kayıtlı olanların en fazla bulunduğu beş il sırasıyla Adıyaman, İstanbul, Gaziantep, Malatya ve Adana'dır. TÜİK verilerine göre 1.164.935 kişinin 586.051'i Adıyaman, 207.100'ü İstanbul, 70.804'ü Gaziantep, 54.664'ü Malatya ve 51.916'sı Adana'da ikamet etmektedir (İnternet-22). Adıyaman Belediyesi arşivinden alınan Şekil 4.51'de 1996 yılı uygulama imar planı ve Şekil 4.52'de 1998 yılına ait nazım imar planı Hısnımansur (Adıyaman) Kalesi'nin konumu belirtilerek yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca Şekil 4.53'te Görmez Eren'in (2019) çalışmasında paylaştığı 2013 yılına ait Adıyaman kent merkezi nazım imar planında da Adıyaman Kalesi'nin konumu belirtilerek yeniden düzenlenmiştir.

Çizelge 4.5. Yıllara göre Adıyaman nüfusu ve nüfus artış hızı (İnternet-22).

Yıl	Adıyaman Nüfusu	Artış Hızı
2012	595.261	% 0.22
2013	597.184	% 0.32
2014	597.835	% 0.11
2015	602.774	% 0.83
2016	610.484	% 1.28
2017	615.076	% 0.75
2018	624.513	% 1.53
2019	626.465	% 0.31
2020	632.459	% 0.96

Şekil 4.51. 1996 yılına ait Adiyaman uygulama imar planı (Adiyaman Belediyesi arşivinden düzenleme).

Şekil 4.52. 1998 yılına ait Adiyaman nazım imar planı (Adiyaman Belediyesi arşivinden düzenleme).

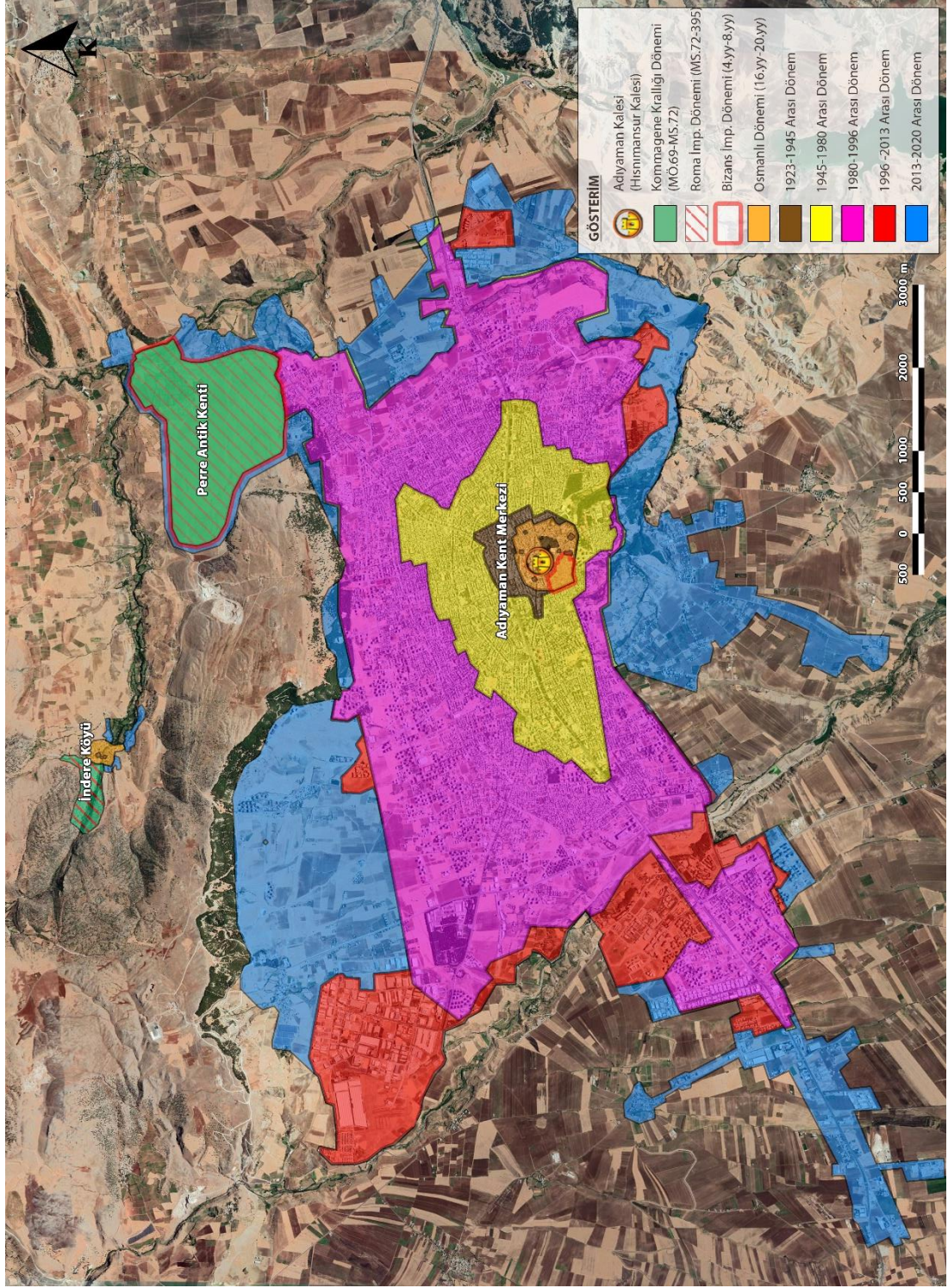
Şekil 4.53. 2013 yılına ait Adiyaman nazım imar planı (Görmez Eren'den düzenleme, 2019).

4.3. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Adiyaman'ın tarihi gelişim sürecinde Kommagene Krallığı (MÖ 69-MS 72) Dönemi'nde önemli bir yerleşim yeri olan Perre Antik Kenti, Roma İmparatorluğu (MS 72-395) ve Bizans İmparatorluğu (4.yy-8.yy) dönemlerinde de önemini korumuştur. Perre Antik Kenti'nin yaklaşık 5 km güney batısında yer alan günümüz Adiyaman kent merkezinin bulunduğu konumda Romalıların "Carbanum", Bizanslıların "Pordoniom" olarak adlandırdığı yerleşim yeri yer almıştır. Bu bölgenin ülkeler arasında sınır bölgesi konumunda olması sebebiyle buradaki yerleşim yeri pek çok kez el değiştirmiştir. Emevilerin hâkimiyetine giren bu yerleşim yerine *Mansur'un Kalesi* anlamında "Hısnımansur" kalesi yapılmış ve Cumhuriyet Dönemi'nde şehrin ismi değiştirilene kadar "Hısnımansur" ismi kullanılmıştır. 16.yy.da Osmanlı hâkimiyetine giren Hısnımansur, bu dönemle birlikte sınır şehri olmaktan çıkmış ve bu nedenle Hısnımansur Kalesi de eski önemini zamanla kaybetmiştir.

Şekil 4.54’de görülen Adıyaman gelişim haritasında Kommagene Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı dönemlerine ait yerleşim yerleri kaynaklarda belirtilen o döneme ait buluntu, kazı çalışmaları ve tarihi yapılar göz önüne alınarak belirlenmiştir. Kommagene, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir yerleşim yeri olan Perre Antik Kenti, haritada belirtildiği gibi günümüzde Adıyaman Merkez ilçesi mahallesi olan *Örenli Mahallesi*’nde yer almaktadır. Osmanlı Devleti idari teşkilat sisteminde özellikle Müslüman mahalleler bir camiyi merkeze alarak oluşturulurdu ve o mahallenin idaresi genelde cami imamında olurdu. Bu nedenle Osmanlı Dönemi’ne ait gelişim alanı ise kaynaklarda belirtildiği şekilde tahrir defterlerinde geçen mahalle ve cami isimlerinden de yola çıkılarak 16.yy-20.yy arasında yapılan tarihi camilerin konumları tespit edilmiş ve bu camilerin etrafında oluşturulan mahallenin kaynaklarda belirtilen hane ve hane halkı sayısından yola çıkılarak belirlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi’ndeki gelişimi ise 1945, 1975, 1996, 2013 ve 2018 yıllarına ait nazım imar planlarından yararlanılarak belirlenmiştir. Ayrıca 2020 yılı uydu fotoğrafını gösteren *google earth* programından alınan görsel de kentin 2020 yılına ait gelişimine önemli bir referans olmuştur. Şekil 4.54’teki Adıyaman gelişim haritası incelendiğinde Hısnımansur Kalesi merkezinde gelişim gösteren bir kent görülmektedir. 1990’larda 5 km kuzeydoğusunda yer alan Perre Antik Kenti’nin bulunduğu Örenli Mahallesi’ne kadar gelişen kent, kuzeyden güneye 8 km, doğudan batıya yaklaşık 12 km mesafeye sahiptir. Adıyaman Kültür Envanteri’nde (2014) yer alan bilgilere göre haritada ayrıca belirtilen ve kentin kuzeyinde konumlanan *İndere (Zey)* köyü de Kommagene, Roma ve Osmanlı dönemlerine ait izler taşımaktadır.

Bir sonraki bölümde Adıyaman’da korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerin ne olduğu, bunların nasıl korunduğu ve nasıl korunması gerektiği ile ilgili bilgiler verilmektedir. Daha sonra Adıyaman tarihi kent merkezinde ne tür koruma çalışmaları yapıldığı ve bu çalışmaların yeterli olup olmadığından bahsedilmektedir. Ayrıca “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi”nin bu alanda yapılmasının gerekli olup olmadığı, yapıldığında alanın nasıl etkileneceği ve bu alanda yapılması gereken asıl müdahale biçiminin ne olması gerektiği tartışılmaktadır.

Şekil 4.54. Adiyaman kenti gelişim haritası.

BÖLÜM 5

ADİYAMAN TARİHİ KENT MERKEZİ VE GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN KORUMA SORUNLARI

Adıyaman Merkez ilçesinde tescilli kültür varlıkları olarak 26 adet Arkeolojik Sit Alanı, 22 adet dini ve kültürel yapı, 18 adet sivil mimari yapı, bir tane de doğal sit yer almaktadır. Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün resmi web sitesinde yayınlanan “Adıyaman İli Tescilli Kültür Varlıkları Listesi” Çizelge Ek B.1’de görülmektedir (İnternet-23). Çizelge Ek B.1’de görülen Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan tescilli kültür varlıkları sarı renkle işaretlenmiştir. Ayrıca Bölüm 6’da yer alan Şekil 6.1’deki yapıyı çevre sentezinde Adıyaman tarihi kent merkezinde bulunan tescilli kültür varlıklarının konumları belirtilmiştir.

Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan 22 adet tescilli kültür varlıkları arasından sadece bir adet tescilli sivil mimari “konut yapısı” görülmektedir. Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan tescilli konut Değirmenli Ev’dir. Oysa tarihi kent merkezinde bu yapıdan başka birçok geleneksel yapıym tekniğiyle yapılmış konut yer almaktadır. Ancak tescilli olmayan bu konutlar 2012 yılında tanımlanan “Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı”nda yer alan bilgilere göre korunmamaktadır. “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi”nde ise alanda yer alan bu tescilsiz geleneksel konutların tamamının yıkılması ve sokak dokusunun da yok edilmesi planlanmaktadır. Bu projenin hayata geçmesiyle birlikte tarihi kent merkezinin sahip olduğu geleneksel doku büyük ölçüde zarar görecektir. Bu bölümde Adıyaman tarihi kent merkezindeki koruma sorunları ve bu sorunların çözümü için yapılan koruma çalışmaları incelenecektir. Ayrıca uygulanacak olan kentsel dönüşüm projesinin tarihi kent merkezinde yapılma sebepleri incelenecek, yapıldığında buradaki geleneksel dokunun nasıl etkileneceği ve bu incelemeler sonunda yapılması gerekli olan müdahale biçimi hakkında öneriler geliştirilecektir.

5.1. ADIYAMAN KENTİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Korumayı sadece fiziksel bir olgu olarak benimseyen yaklaşımlarda korunması gerekli olan kültürel varlıklar, sadece yapılı/doğal çevre unsuru olarak görülmektedir. Bu anlayışla yapılan koruma uygulamalarının kısa süreli başarısından söz edilse de koruma konusunda sürekliliğin sağlanmasından söz edilemez. Sürdürülebilir bir koruma için, toplumun korunması gerekli kültür varlıklarına sahip çıkmasına ve koruma sorumluluğunun gelişmiş olmasına ihtiyaç vardır. Bunun sağlanması için eğitimin, örgütlenmenin ve kurumsallaşmanın gerekliliğinden söz edebiliriz. Diğer yandan korunması gerekli kültür varlıklarını, ekonomik gelir elde ederek kendine yetecek bir duruma dönüştürerek ve bu sayede koruma maliyetlerinin karşılanmasında da sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle korumayı tek boyutta değil bütüncül bir bakış açısıyla ele almak gerekmektedir.

2005 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) tarafından geliştirilen ve 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile anlaşmalı olarak çalışmalara başlanan *Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı* (KNKGP) geliştirilmiştir. Bu programın odağında Nemrut Dağı Tümülüsü koruma ve sunumuna yönelik araştırma ve uygulamalar yer almaktadır. 2008 yılında ise KNKGP kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile birlikte seçilen eser ve alanların çoğunluk ve öneminden yola çıkılarak *Kommagene Krallığı Dönemi*'ne ait olmaları sebebiyle *Kommagene Nemrut Yönetim Planı* (KNYP) ismiyle yönetim planı çalışmalarına başlanmıştır (Şahin Güçhan, 2017).

Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korumasına ilişkin genel durumu anlamak kaydıyla Adıyaman'da bulunan başlıca korunması gerekli varlıklardan üç önemli örnek seçilmiştir. Bu bölümde Adıyaman kent merkezine uzak olması, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alması ve ayrıca tarihsel gelişim sürecinde Adıyaman'a ait bu coğrafyada *Kommagene Krallığı Dönemi*'ne ait pek çok tarihi eserin/alanın yer alması nedeniyle *Nemrut Dağı Tümülüsü*, Adıyaman Tarihi Kent Merkezi'nde olmasa da bu alana yakınlığı sebebiyle *Perre Antik Kenti* ve Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan *Eski Çarşı*'da koruma sorunları ve bu sorunlara üretilen çözümler incelenecektir.

5.1.1. Nemrut Dağı Tümülüsü Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri

Nemrut Dağı Tümülüsü sahip olduğu uluslararası düzeyde tescilli değerler sebebiyle 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Tümülüs'te Kral I. Antiochos'un kendisi için yaptırdığı kutsal alan ve içerisinde günümüzde henüz bulunamamış olan mezar odası yer almaktadır. Tümülüsü çevreleyen kutsal alanda devasa heykeller, kabartmalar (steller) ve yazıtlar bulunmaktadır. Yapıldığı dönemde bu yerin seçilme sebebini oluşturan manzaranın kaynağı olan coğrafi özellikler ve doğal peyzajın günümüzde de aynı şekilde bütünsellik sağlanması nedeniyle Tümülüs ve çevresinin yer aldığı bölge "Milli Park" ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Nemrut Dağı Tümülüsü 1881 yılından itibaren çeşitli araştırma ve çalışmaların yapıldığı bir alan olmasına rağmen 100 yılı aşkın sürede bu alanda bütüncül bir koruma sağlanamamıştır. Koruma sorunun altında yatan önemli sebep olarak yönetim, güvenlik, kullanım, sunum ve tanıtım ile ilgili önemli sorunlar yer almaktadır.

Adıyaman tarihi ticari merkezinin (Eski Çarşı'nın) dışındaki diğer eser ve alanların tamamı arkeolojik eser ve alanlardan oluşmaktadır. Bu eserleri yapım tekniği, yapı malzemesi ve koruma sorunları açısından oldukça benzer niteliklere sahip olan Nemrut Dağı Tümülüsü örneğinde değerlendirmek mümkün olmaktadır. Editörlüğünü Şahin Güçhan'ın (2017) yaptığı Kommagene Nemrut Yönetim Planı çalışmasında belirtilen, bu alandaki koruma sorunları ve bu sorunların ana kaynaklarından başlıcaları şunlardır:

- Eserlerin doğal şartlar ve insan müdahalesiyle tahrip edilmesiyle oluşan bozulmalar olmaktadır.
- Nemrut Dağı Tümülüsü'nde yer alan eserlerin korunmasına yönelik eylemlerin tanımlanmamış olması, uygulamada eksiklikler ve bu eylemlerin takibinin yetersiz olması korumanın sürekliliğinin sağlanamamasını doğurmaktadır.
- Güvenlik ve ziyaretçi kontrolünün günümüz teknoloji ve diğer imkânlarından yararlanılarak oluşturulamaması neticesinde yeterli bir güvenlik sistemi oluşturulamamıştır.
- Güvenlik görevlisinin sayıca azlığı ve barınma koşullarının yetersizliği, altyapı eksikliği, ziyaretçilerin tuvalet ve çöplerini atacak bir yere ihtiyaç duymalarına

rağmen bu gereksinimlerin karşılanamaması ve ziyaretçi kapasitesinin kontrolsüz aşıldığı dönemlerde bu alanda ciddi tahribatlara sebep olmaktadır.

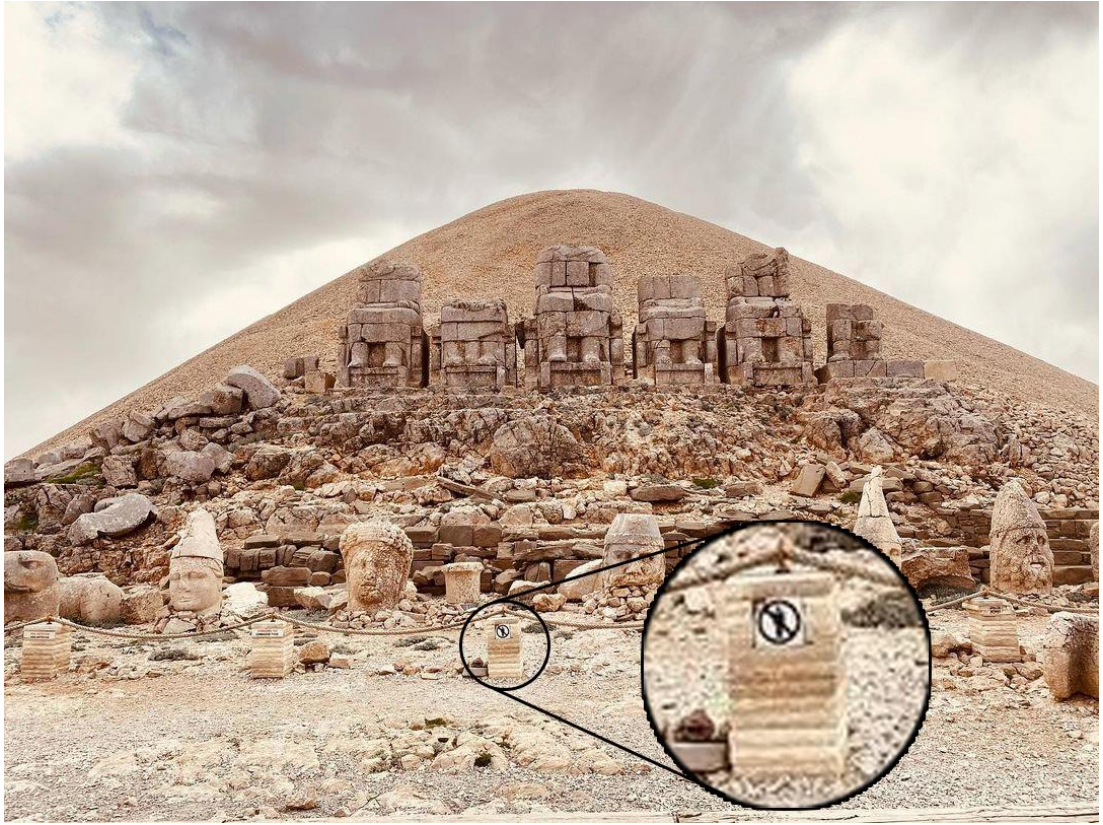
- Bir diğer sorun alandaki sunum ve tanıtımlara yönelik problemlerdir. Örneğin; dolaşım güzergâhını gösteren tabelalar ve işaretler, eserleri ve alanı tanıtan panolar ve eserlerin korunması için oluşturulan zincirli bariyerlerin düzensiz, alanla uyumsuz ve eserlere zarar verecek şekilde yerleştirilmişlerdir. 2006 yılında yapılan tespitlere göre Şekil 5.1'deki örnekte zemine iyi oturtulmamış ve bazı yerlerde eserlere dokunan zincirli bariyerler oksitlenerek alandaki tarihi eserlere ciddi zararlar vermektedir. Şekil 5.2'de alana yerleştirilen bilgilendirme ve uyarı levhalarının özensiz yerleştirilmesi ve bir bütünlük oluşturamaması görülmektedir. Şekil 5.3'te ise uyarı ve bariyer uygulamalarının günümüzdeki durumu görülmektedir.
- Alandaki en önemli sorunlardan biri de Nemrut Dağı Tümülüsü ve çevresinde yaşayan Karadut ve Kâhta halkının alana ilgisiz olması ve yeterli farkındalığın olmamasıdır. Bütün bu sorunların kaynağında ise problemlerin önüne geçmesi gereken bir alan yönetim biriminin olmaması, merkezi ve yerel otoritelerin birimlerle olan iletişim eksikliği ve yönetim problemleri yer almaktadır.

Şekil 5.1. Zemine iyi oturtulmamış ve bazı yerlerde eserlere dokunan zincirli bariyerler (Şahin Güçhan, 2017).

Şekil 5.2. Bir bütünlük oluşturmayan ve özensiz şekilde alana yerleştirilmiş bilgilendirme ve uyarı levhaları (Şahin Güçhan, 2017).

Şekil 5.3. Nemrut Dağı Tümlüsü doğu terasında günümüzde bariyer ve uyarı uygulamaları.

2005 yılında Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı ile başlatılan çalışmalarla özellikle koruma ve bakım konusunda sorunlar tespit edilerek çeşitli çözümler ve stratejiler geliştirilmiştir. Buna göre Çizelge Ek E.1'de yapılması planlanan ve bir kısmı hayata geçirilen projeler ve bu projelerin hedefleri gösterilmektedir. KNKGP kapsamında öncelikle bu alanda tarihi, kültürel ve doğal

değerlerin korunması, çevre düzenlemelerinin tamamlanması, Karadut'un altyapısının geliştirilmesi ve sağlıklandırılması, bu çalışmaların sürdürülebilir hale gelmesi için idari ve yasal düzenlemelerin geliştirilmesi ve alan yönetiminin sağlanması önerilmektedir.

5.1.2. Perre Antik Kenti Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri

Adıyaman Merkez ilçesine bağlı Örenli (Pirin) Mahallesi'nde, Kommagene Krallığı'nın beş büyük şehir merkezinden biri olan Perre Antik Kenti kalıntıları yer almaktadır. Alanda Helenistik ve Roma dönemlerinde yapıldığı tespit edilen kaya mezarları (nekropol) bölgedeki önemli eserlerdendir. Perre Antik Kenti antik dönemlerde Melitene'den (Malatya) Samosata'ya (Samsat) giden kervan, ordu ve yolcuların uğrak yeri olarak bilinmektedir. Günümüzde aktif bir şekilde kullanılmaya devam eden Antik Roma Çeşmesi için Antik Roma kaynaklarında suyunun güzelliğinden bahsedilmektedir.

01.06.1990 tarihinde tescillenen, 1. Derece ve 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı statüleri verilerek koruma kararı alınan Perre Antik Kenti (Pirin Ören Yeri) yerleşiminde bu karara rağmen uzun yıllar koruma sorunları yaşanmaktadır. Pirin Ören Yeri'nde koruma sorunlarının güvenlik, sunum, altyapı, yasal ve idari sorunlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kommagene Nemrut Yönetim Planı (2017) çalışmasında belirtilen, bu alandaki koruma sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bu alandaki en önemli sorun güvenlik önlemlerinin yetersiz olması ve alanın kontrolünün sağlanamamasıdır. Örneğin; define bulma amacıyla pek çok kaçak kazı yapılan alanda ciddi tahribatlar oluşmaktadır.
- Alanda tanıtım ve uyarıların sunumuna yönelik altyapı çalışmaları bulunmamaktadır. Arkeolojik kazıların yapıldığı alanı ve Örenli Mahallesi'nin içerisinde yer alan Antik Roma Dönemi eserlerini ziyaret edenlerin bilgilendirileceği uyarı ve tabelalar yetersizdir.
- Arkeolojik sit alanında buldukları gerekçesiyle Örenli Mahallesi'nde yaşayanların yasal ve idari sorunlarla karşılaştığı ve bu nedenle yaşama koşullarının ciddi anlamda kötüleştiği bilinmektedir. Evinde en küçük tamiratı

dahi yapamaz hale gelen mahalle sakinleri için hayat şartları oldukça zorlaşmıştır.

- Bu alanda koruma amaçlı imar planı olmaması da yasal ve idari sorunların giderek büyümesine neden olmaktadır.
- Bu kapsamda mahalle sakinleri için çevrenin kirliliği, konutlarını onarım-yenileme vs. imkânı verilmemesi, sağlık hizmeti yoksunluğu, ulaşım problemi ve tarihi eserlerde/alanlarda yeterli güvenliğin sağlanamaması öncelikli sorunlardandır.

KNKGP kapsamında tespit edilen koruma sorunlarına yönelik çözüm stratejileri Pirin Ören Yeri ve yakın çevresindeki doğal değerlerin tespit edilmesi, Pirin ve çevresinde tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunmasına yönelik bütüncül bir çalışma yapılması, Antik Roma Çeşmesi için koruma ve restorasyon çalışması yapılması, yerel halkın katılımcı olduğu çevre düzenlemelerinin yapılması, arkeolojik alan araştırmalarının artırılması ve bu alanın güvenlik problemlerinin kaldırılması, Pirin (Örenli Mahallesi) sağlıklandırma çalışmaları ve bu aladaki korunmaya değer yapıların korunması olarak belirtilmektedir.

5.1.3. Adıyaman Tarihi Ticari Merkezi (Eski Çarşı) Koruma Sorunları ve Çözüm Stratejileri

Adıyaman Kalesi'nin (Hısnımansur Kalesi) doğusunda yer alan ve *Tarihi Tuz Hanı* ve *Oturakçı Pazarı*'nı içinde barındıran *Eski Çarşı* tarihi kent merkezindeki dini yapılarla oluşturduğu bütünlük sebebiyle önemli bir değere sahiptir. Adıyaman tarihi ticari merkezi ve yakın çevresinde birçok tescilli alan ve yapı yer almaktadır. Arkeolojik sit alanı olarak Adıyaman Kalesi'nin konumlandığı *Adıyaman Höyük*; dini ve kültürel yapı olarak *Ulu Camii*, *Eskisaray Camii*, *Çarşı Camii*, *Yenipınar Camii*, *Kab Camii*, *St. Paul Kilisesi*, *Hasan-i Mekki Türbesi*, *Amr Bin Ümeyye Türbesi*, *Beşiroğlu İbat Türbesi* ve *İsak Peygamber Türbesi*; sivil mimari yapı olarak *Cumhuriyet İlkokulu*, *Eski Askerlik Şube Binası*, *Paşa Hamamı*, *Çevre Kahvesi*, *Tuz Hanı*, 5 adet *Tonozlu Dükkân*, 28 adet *Tuz Hanı Çevresindeki Dükkânlar*, *Değirmenli Evi*, *Gazhane Çeşmesi* ve *Rızvan Bey (Meryem Ana) Çeşmesi* Adıyaman Tarihi Kent Merkezi'nde yer alan tescilli kültür varlıklarındandır.

Önemli sayıda tescilli kültür varlığına sahip olan Adıyaman tarihi kent merkezi için 2012 yılında önemli bir karar alınmıştır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.04.2012 gün ve 248 sayılı kararıyla bu alanda “Koruma Amaçlı İmar Planı” tanımlanmıştır (Şekil Ek C.1). Şekil Ek C.2'deki “Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı”nda özellikle tescilli yapılar, mevcut özellikleriyle korunacak yapılar, çalışma alanları, yerleşim alanları ve korunacak arkeolojik sit alanları gösterilmektedir.

2014 yılında hazırlanan “Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu”nda Adıyaman Kalesi'nin üzerine kurulu bulunduğu höyüğe ilişkin henüz bilimsel bir çalışma yapılmadığı söylenmektedir. Ancak gerek yüzey araştırmaları gerekse sonraki dönemlerde ayakta kalan kalıntılarla Adıyaman höyüğünde iskân tarihinin MÖ 3. bin yıldan başlayıp MS 13-15. yy.a kadar kesintisiz devam ettiği belirtilmektedir. 2008 yılına kadar Adıyaman halkı tarafından mesire yeri olarak kullanılan kalenin, 2008 yılında Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun onayı ile Adıyaman Belediyesi tarafından kalenin çevre düzenleme projesine başlandığı ve hala bu projenin çalışmalarının yürütüldüğü söylenmektedir. Bu çalışmalar kapsamında höyük üzerine restoran ve kafe olarak kullanılacak ahşap üniteler, seyir noktaları, tuvalet ve lavaboların yapılacağı, söz konusu ünitelere ulaşımı sağlayacak yaklaşık 10 metre genişliğinde Arnavut kaldırımı şeklinde yapılmış bir yol yapımı gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Höyüğün doğu kısmında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli olan “Değirmenli Ev” bulunmaktadır. Şekil 5.4'te Değirmenli Ev'in (Keleş Evi) restorasyon öncesi ve sonrasına ait görseller yer almaktadır.

Şekil 5.4. Restorasyon öncesi ve sonrası Değirmen Evi (Keleş Evi).

2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda bulunan Değirmen Evi (Keleş Evi) 19. yy düzgün kesme taştan iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katında değirmen bulunmaktadır. Cephesinde dışa taşmış kapalı cumbası vardır. Cephelerinde kaş kemerli ve dilimli pencereler yer almaktadır. Üst katında yer alan sofaya bağlı odalar yer almaktadır. Alt kattaki değirmen mekânında üst katı taşıma işlevi bulunan geniş ayaklar ve kemerler bulunmaktadır. Orijinal kullanımda alt kat değirmen, üst kat ise yaşama mekânları olarak kullanılmıştır. Adıyaman geleneksel konak türünün tek örneği olduğunu öne süren Uzun ve Hanol (2019), Değirmen Evi'nin restorasyon projesinde temel yaklaşımın sağlamlaştırma ve geçmişte yapılan hatalı uygulamaların ayıklanmasının amaçlandığını belirtmektedir. Restorasyondan önce yapının çatısında ve bazı duvarlarında önemli yapısal bozuklukların bulunduğu, ancak ana mimari elemanlarının özellikleriyle beraber korunarak günümüze kadar ulaştığını belirtmektedir. Restorasyon projesi uygulanırken yapının ana mekânlarının kullanım özelliklerinin korunması, yeni kullanım gerektiren ve yapıya sonradan eklenen bazı işlevlerin ise ikincil mekânlarda oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

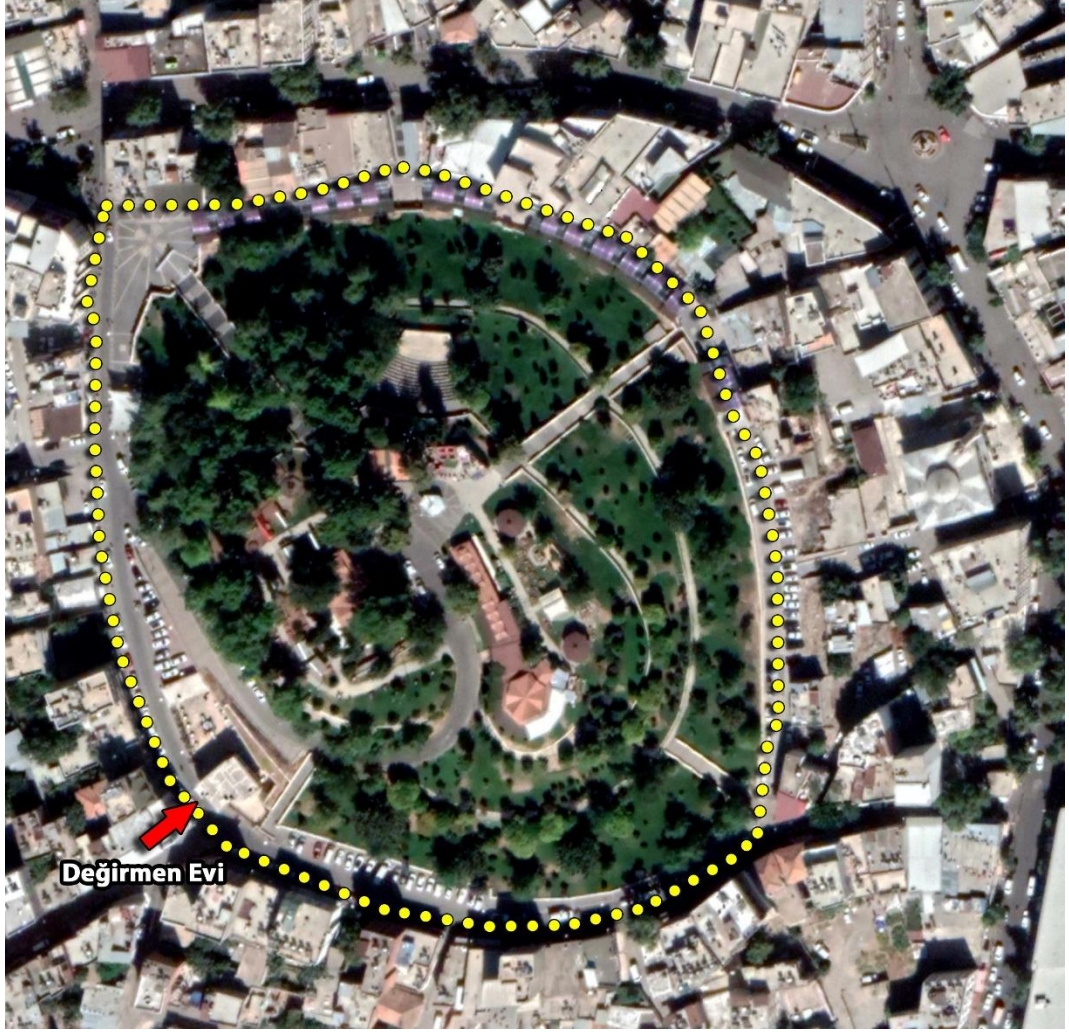
“Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu”nda (2014) höyüğün 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde bulunan geleneksel kerpiç yapıların niteliksiz yapılar olduğu belirtilmektedir. Bu yapıların yer aldığı parsellerin tamamının Adıyaman Belediyesi tarafından kamulaştırıldığı ve bu yapıların yıktırılarak höyüğün görünürlüğünün ortaya çıkarılmaya çalışıldığı söylenmektedir. Dahası, söz konusu höyüğün ortaya çıkarılabilmesi için özellikle güneye doğru diğer birçok yapının daha yıktırılması gerektiği savunulmaktadır. Şekil 5.5 ve Şekil 5.6'da sarı noktalı çizgiyle sınırlı alan Adıyaman Kalesi'nin (Adıyaman Höyük'ün) içinde yer aldığı 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınıridir. Görselden de anlaşılacağı gibi 2003 yılında bu sınırlar içerisinde yer alan geleneksel kerpiç evlerin hepsi yıkılarak peyzaj düzenlemesine gidilmiştir. 2020 yılındaki son hali görülmektedir. Yıkılmayan tek konut 2004 yılında taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenen 19. yy sivil mimari örneği “Değirmenli Ev” olmuştur.

Adıyaman Kalesi, 01.06.1990 tarihinde tescillenerek 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir [2012 yılında tanımlanan “Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı”nda Adıyaman Kalesi 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlemiştir]. Peyzaj projesi kapsamında çevre düzenlemesi yapılan höyüğün üzerinde günümüzde

sosyal donatılar bulunmaktadır. Adıyaman Höyük'ün 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmesinden sonra çevresindeki gelişim de kısıtlanmıştır. Adıyaman Kalesi'nin doğusunda Ulu Camii ile Kab Camii arasında, içerisinde Tuz Hanı ve Çevre Kahvesi gibi tescilli yapıların bulunduğu Eski Çarşı yer almaktadır. Günümüzde tamamen yıkılmış olan kalenin tarihi değeri büyük oranda yok olmuştur. Uzun kenarı kuzeybatı-güneydoğu aksında olmak üzere basık bir çember formunda olan höyüğün boyutları 220x190 metre civarında, yüksekliği yaklaşık 20 metredir.

Şekil 5.5. 2003 yılında Adıyaman Kalesi.

Şekil 5.6. 2020 yılında Adiyaman Kalesi.

Yakın geçmişte Adiyaman Kalesi çevresinde yakın gelecekte ise Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde kentsel dönüşüm projesiyle yıkılması istenen ve bazıları yıkılan geleneksel yapımların teknikleri ile yapılmış olan kerpiç evlerin tescillenmemiş olmaları, onların niteliksiz olduklarını göstermemektedir. Bu yapıların ve kullanıcılarının ekonomik, sosyal ve çevresel bir takım etkenlerden dolayı çeşitli sorunlar yaşadığı bir gerçektir. Bu sorunlarla kendi imkânlarıyla mücadele eden bazı ev sahipleri tarafından hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları bu geleneksel yapıları hayatta tutmak adına bu yapıların özgün niteliklerine gölge düşürecek bazı müdahaleler yapılmış olsa da Değirmen Evi örneğinde olduğu gibi doğru bir restorasyon yaklaşımıyla ve finansal destekle tarihi kent merkezinin geleneksel dokusunun yaşatılması mümkündür. Aksi halde tarihi kent merkezinin geleneksel dokusunun yok olması an meselesidir.

Adıyaman tarihi ticaret merkezi sahip olduğu mimari ve arkeolojik değerlerin önemi nedeniyle korunması gerekli birçok kültürel değere sahiptir. Ancak alanın kent içindeki konumu kentleşme etkisiyle bozulmaya çok müsaittir. Mal sahibi katılımcıların restorasyon süreçlerinden dışlanmaları, kültürel varlıkların potansiyelinin anlaşılabilmesi ve bu ölçüde çalışmaların yapılmaması, yapıların özgün yapım tekniklerinden uzaklaşması, koruma ve restorasyon süreçlerinin yetersiz olması başlıca koruma sorunlarıdır.

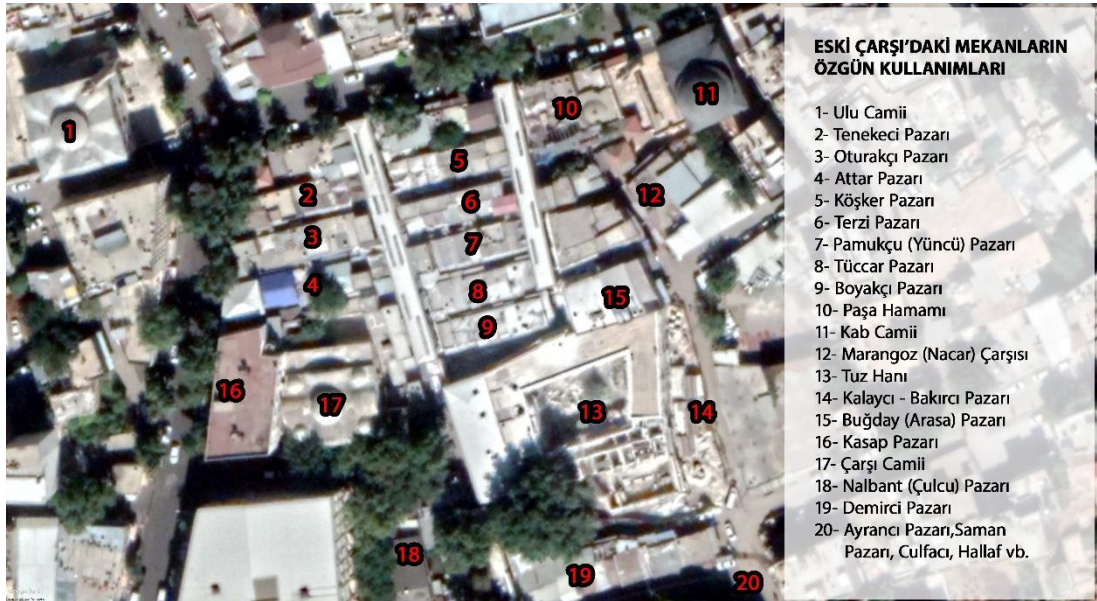
Tuz Hanı restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılırken bu alanda mülkiyeti olan mal sahibi katılımcıların fikirlerinin alınmaması ve danışılması gibi süreçten dışlayıcı bir tutum sergilenmiştir. Ayrıca bu alandaki kamulaştırma çalışmalarında yaşanan bir takım sorunlar yapıyı koruma ve doğru bir şekilde yeniden işlevlendirme için yapılacak çalışmaları geciktirmiş, bu önemli kültürel varlığın mülkiyet sahiplerinin sürece katılımlarından uzaklaştırmış ve burada özgün esnaflık yapanları yerinden etmiştir. Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı'nda tarihi ticari merkez olan *Eski Çarşı*'daki restorasyon uygulamaları eleştirilere konu olmuştur. Şekil 5.7'de Eski Çarşı'daki önemli tescilli sivil mimari örneği olan *Tuz Hanı*'nın restorasyon öncesi ve sonrasına ait görseller karşılaştırılmaktadır. Restorasyon öncesine ait görsel Erbil'e aittir. Restorasyon uygulamasında kullanılan malzemeler ve yapılan uygulamalar tescilli yapının özgünlüğünden uzak, uygun olmayan geleneksel yapım teknikleri ve mimari kararların olduğu görülmektedir.

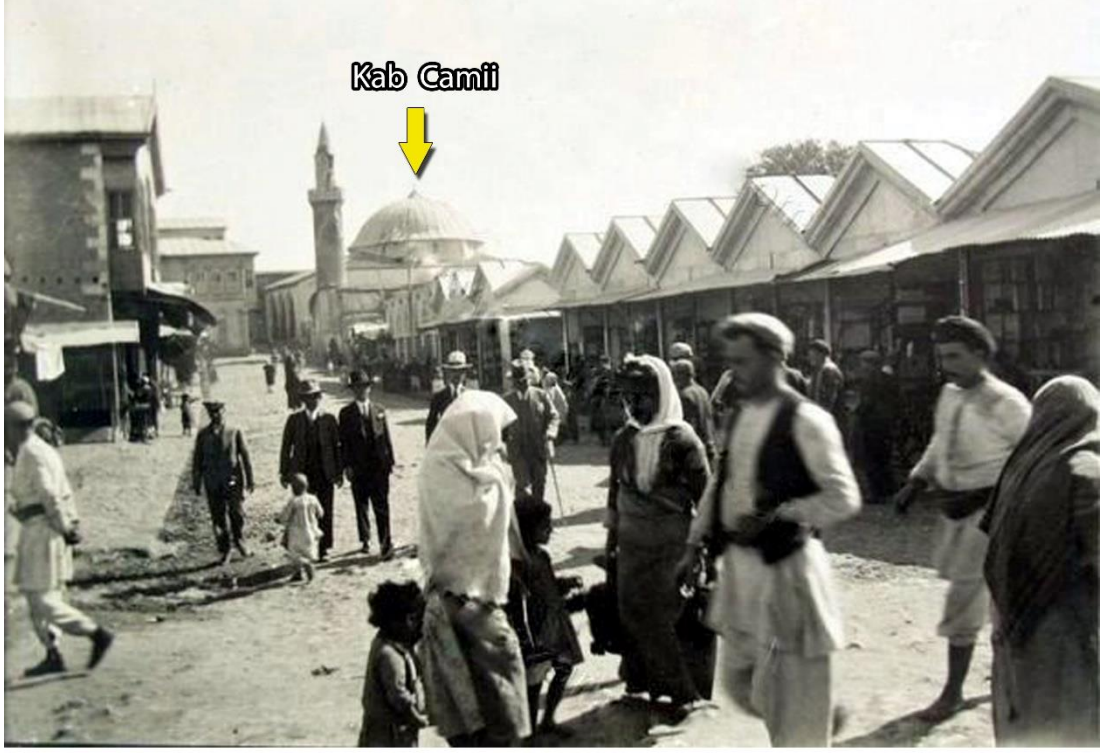
Şekil 5.7. Tuz Hanı restorasyon öncesi (Erbil'in arşivi) ve sonrası.

Eski Çarşı'da yer alan bazı dükkânlarda özgün yapım tekniklerinden yoksun malzeme ve kullanımlar bu kültürel değerlere zarar vermiştir. Üstelik Eski Çarşı'daki dükkân ve sokakların bakımsız olması nedeniyle çevre kalitesi harap durumdadır. Bu husus Eski Çarşı'nın işlevini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bir başka önemli değer ve 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Adıyaman Höyük'te ise kamulaştırma ve yıkım çalışmaları neticesinde “yıkıp yerine yenisini yapma” anlayışıyla bu alanın arkeolojik potansiyeli tam olarak ortaya çıkarılamamış yalnızca bir rekreasyon alanı olarak

planlanmıştır. Dahası ziyaretçilerin bu alandan Adıyaman tarihi ticari merkezine ve dini yapılara yönlendirilmeleri hususundaki çalışmaların ve bu yapıların tanıtımının yetersiz olduğu gözlenmiştir. 2006 yılında yapılan cadde ve sokak ismi değişiklikleri nedeniyle bu alanda yapılan araştırmalarda yapıyı bulup haritada konumlandırmak güç hale gelmiştir. Günümüzde halk arasında gösterilen birçok tepkiye rağmen Eski Çarşı'nın sadece küçük bir bölümünü oluşturan *Oturakçı Pazarı* tüm çarşıya mal edilerek bu şekilde isimlendirilmektedir. Şekil 5.8'de gösterilen Eski Çarşı'daki mekânların özgün kullanımları yerel halkın kanaat önderlerinden edinilen bilgilere göre belirlenmiştir. Günümüzde içerisinde yer alan dükkanlarıyla işlevini sürdürmekte olan Eski Çarşı'da, "Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı" kapsamında restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Eski Çarşı ile Kab Camii'nin yer aldığı görsellerin geçmişteki ve günümüzdeki halinin karşılaştırılması Şekil 5.9'da gösterilmektedir.

Şekil 5.8. Eski Çarşı'daki mekânların özgün kullanımları.

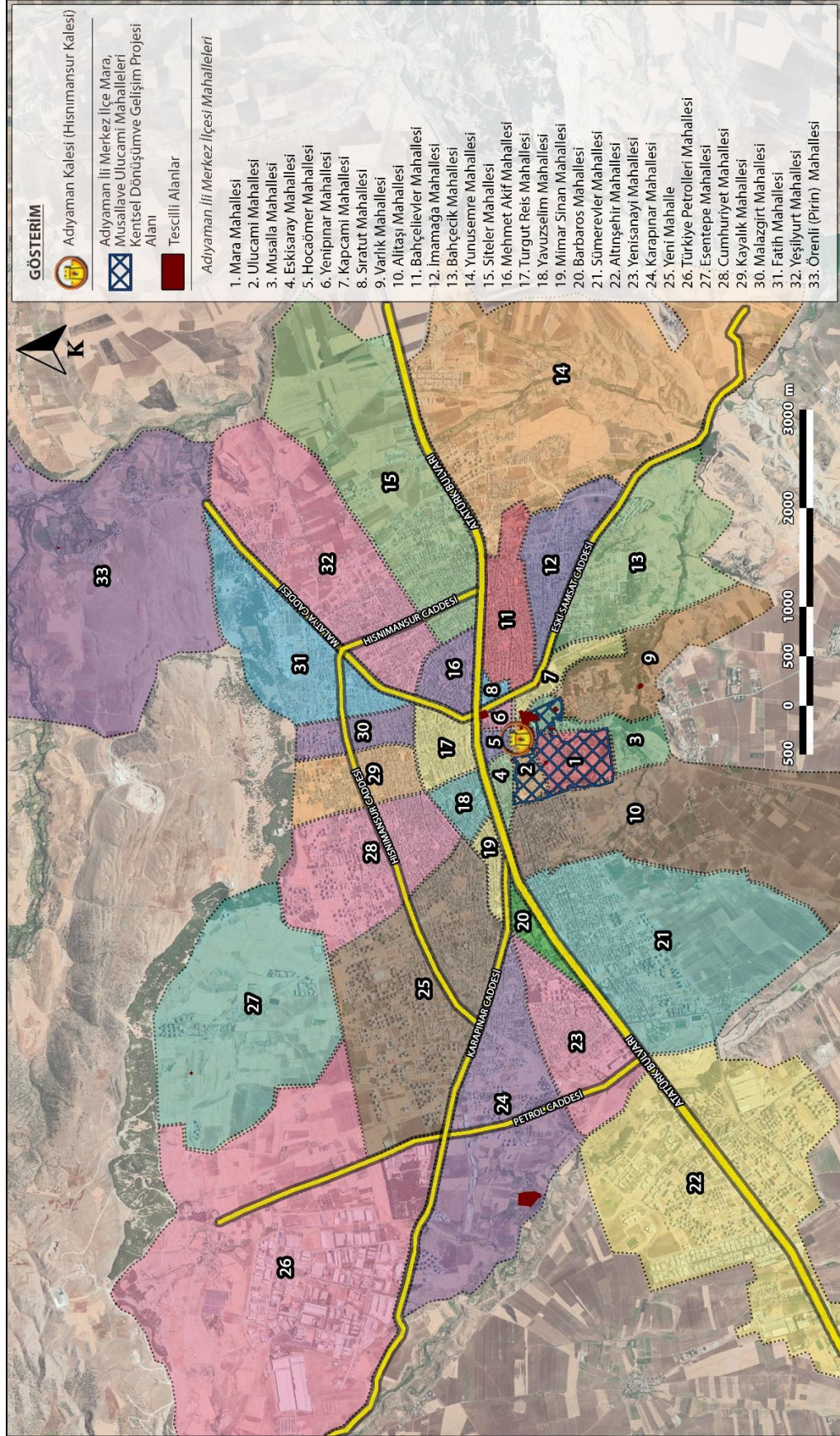
Şekil 5.9. Geçmişte (Adiyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Kab Camii ile Eski Çarşı.

Adiyaman tarihi ticari merkezinde uygulanan “Adiyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı” çalışmalarına rağmen koruma sorunları tespit edilen alanla ilgili KNKGP (2017) kapsamında Adiyaman tarihi ticaret merkezinde ve Adiyaman Höyük’te tarihi

ve kültürel değerlerin tespit edilmesi, alanın sağıklandırılması, canlandırılması ve korunması adına çözüm ve stratejiler geliştirildiği belirtilmektedir.

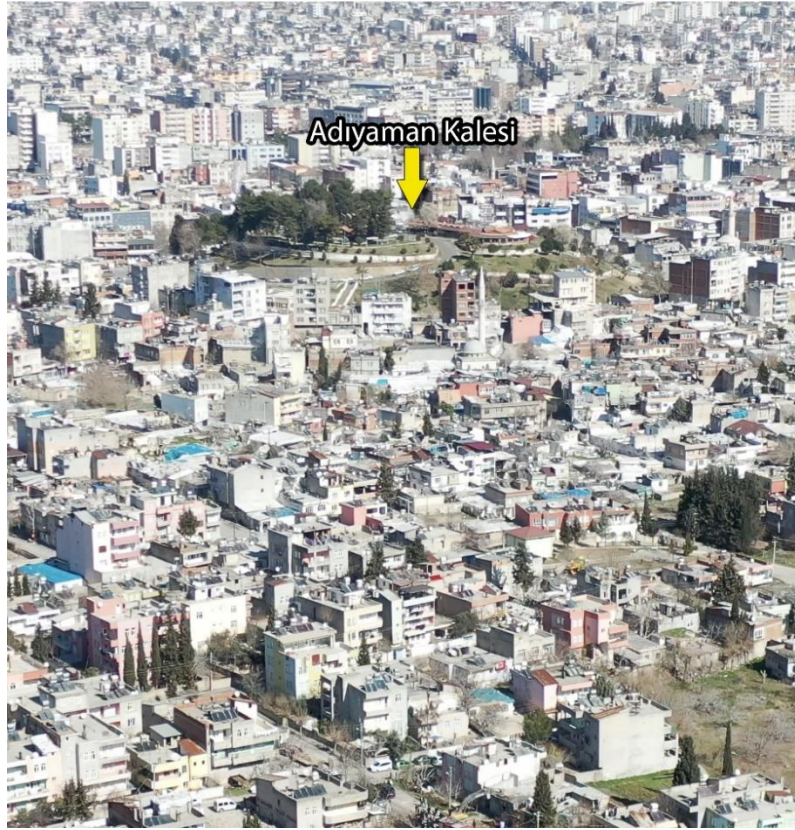
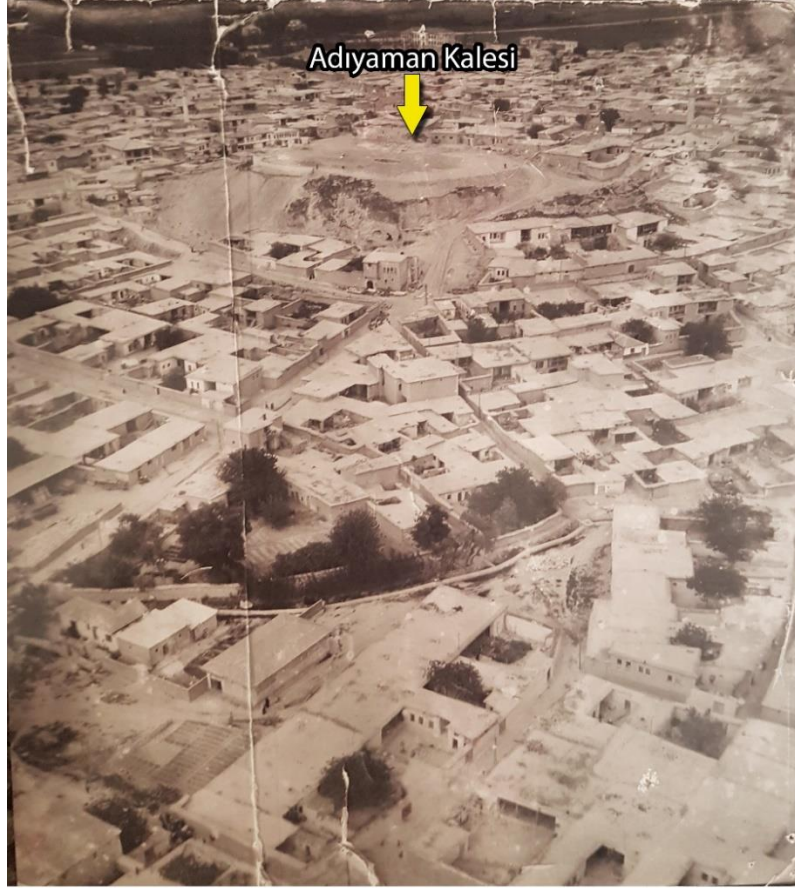
5.2. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMİ MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİNİN GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN KORUNMASINA ETKİLERİ

Cumhuriyet'in ilanından sonra kalenin etrafında doğu-batı, kuzey ve güneye doğru gelişen, Eskisaray, Hocaömer, Kapcami, Musalla, Sıratut, Ulucami ve Yenipınar mahallelerinde Adıyaman kentinin tarihi geleneksel dokusu yer almaktadır. Adıyaman kent merkezinde toplam 33 mahalle yer almaktadır. Şekil 5.10'daki Adıyaman kent merkezi mahalle haritasında görüldüğü gibi "Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi" alanı kentin kalbinde, Adıyaman Kalesi ve Adıyaman tarihi ticaret merkezine yakınlığı ile oldukça önemli bir konumdadır. Karapınar Mahallesi'nde bulunan "Bağdere Höyüğü" haricinde geriye kalan 22 tescilli kültür varlığı Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan Adıyaman Kalesi ve çevresinde yer almaktadır. Ayrıca kent merkezinde yer alan tarihi ve kültürel değerlerin oluşturduğu turizm potansiyelinin Adıyaman kenti için büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Bu nedenle öncelikle Adıyaman kentinin bu üç mahallesinde (Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri) yer alan tarihi ve geleneksel değerleri yakından inceleyerek bu alanda gerçekleştirilecek olan kentsel dönüşüm projesinin koruma bağlamında geleneksel dokuyu nasıl etkilediğini göreceğiz.

Şekil 5.10. Adıyaman kent merkezi mahalle haritası.

Buradaki geleneksel dokuyu oluşturan etmenler iklim ve üretim kaynaklı yaşam döngüsüdür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin iklim koşullarında yer aldığından dolayı özellikle yaz mevsiminde sıcaktan korunma amacıyla gölgeli mekânların oluşumu dikkat çekmektedir. Şekil 5.11'deki 2021 yılı Adıyaman Kent Konseyi başkanı H. Sinan Temel'in kişisel fotoğraf arşivinden alınan Cumhuriyet'in ilk yıllarında Adıyaman Kalesi ve çevresine ait görsel ile 2020 yılında aynı açıyla görüntülenen alanın eski ve yeni durumunun karşılaştırıldığı görselden de anlaşılacağı gibi tarihi kent merkezindeki konutlar geçmişte genelde tek katlı ve avlulu evlerdir. Yerel halkın deyimiyle *toprak ev* (kerpiç ev) şeklinde yapılmış olan konutlar Adıyaman'ın geleneksel kent dokusunu oluşturmaktadır. Tipik Osmanlı yerleşimlerinde görülen az katlı yapılar, organik düzenle oluşan ve çıkmaz sokakları bulunan yerleşim özelliklerini de görmek mümkündür. Adıyaman Kalesi'nin konumlandığı höyüğe ise o dönemde henüz ağaçlandırma gibi peyzaj müdahalelerinin yapılmadığı çıkarımında bulunabiliriz. Günümüzdeki görselinde ne yazık ki Adıyaman tarihi kent merkezinin geleneksel dokusu neredeyse okunmamaktadır. Yaptığımız araştırma kapsamında Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde günümüze kadar gelen çok sayıda geleneksel yığma (taş) ve kerpiç ev bulunmaktadır. “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” kapsamında zaten az sayıda olan tescilli yapıların haricinde buradaki bütün geleneksel konutlar yıkılarak tarihi kent dokusu tamamen yok olacaktır.

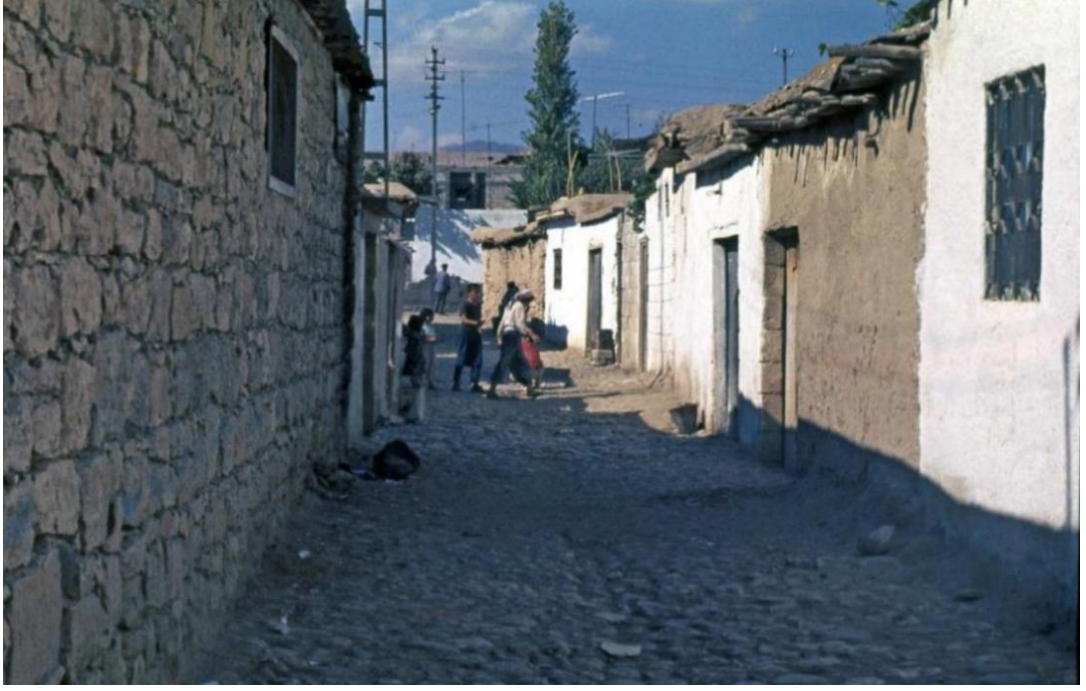

Şekil 5.11. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (Temel'in arşivi) ve 2020 yılında Adiyaman Kalesi ve çevresi.

Adıyaman tarihi kent merkezindeki ve geleneksel dokudaki değişim sokaklara da yansiyarak günümüze kadar sokak dokusu da değişime uğramıştır. Şekil 5.12’de Mehmet Erbil’in kişisel fotoğraf arşivinden alınan Adıyaman’daki türünün nadir örneklerinden olan, sokak dokusunun yok olmadan öncesinde kayıt altına alınan bir kabaltı evi gösterilmektedir. Adıyaman Kalesi’nden çarşıya iniş çıkış için kestirme yol olarak kullanılan bu sokak kale ve çevresi için yapılan düzenlemeyle yıktırılan birçok geleneksel yapıdan sadece biridir. Şekil 5.13’te Görmez Eren’in (2019) çalışmasında paylaştığı ve Şekil 5.14’te Erbil’in arşivinde yer alan günümüze ulaşamayan diğer sokak dokuları gösterilmektedir.

Şekil 5.12. Günümüze ulaşamayan bir kabaltı evi ve sokak dokusu (Erbil’in arşivi).

Şekil 5.13. Günümüze ulaşamayan bir Adiyaman sokağı (Görmez Eren, 20191).

Şekil 5.14. Günümüze ulaşamayan Adiyaman sokakları (Erbil'in arşivi).

Günümüze ulaşamayan sokak dokuları olsa da Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde özelliklerini koruyarak günümüze kadar yaşamını sürdüren sokaklar da mevcuttur. Şekil 5.15'teki gibi yaz sıcağında gölge oluşturan dar sokaklar, Şekil. 5.16 ve Şekil 5.17'deki gibi geçmişe ait izler taşıyan sokaklar, Şekil 5.18'de arkada yükselen TOKİ konutlarının altında ezilen bir sokak görseli yer almaktadır.

Şekil 5.15. Mara Mahallesi'nde gölgeden fayda sağlayan dar bir sokak.

Şekil 5.16. Musalla Mahallesi'nde bir sokak.

Şekil 5.17. Mara Mahallesi'nde bir sokak.

Şekil 5.18. Mara Mahallesi'nde bir sokak, arkada TOKİ konutları görülmektedir.

Adıyaman tarihi kent merkezinde yapılan araştırmaya göre geleneksel konutların yapım teknikleri, mekân çözümleri ve diğer konut özellikleri incelenmiştir. Buna göre Adıyaman geleneksel konut yapımında kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılmıştır. Adıyaman geleneksel konut tipi ise genellikle tek katlı ve üstü toprak kaplı düz teras çatılı (damlı)'dır. Yaz geldiğinde bu damlarda yatmak mümkündür. Her yıl kış öncesinde damlardaki toprağın loğlanarak sıkıştırılması ve bu sayede su geçiriminin en aza indirilmesi sağlanmaktadır. Şekil 5.19'da toprak damın loğlanmasına örnek gösterilmektedir. Adıyaman geleneksel konutları ev halkının ekonomik durumuna göre tek veya iki göz odaya sahiptir. Bazı konutlarda ise misafirlerin ağırlandacağı geniş mekânlar bulunmaktadır. Bazı geleneksel evlerin Şekil 5.20'deki gibi ön bahçelerinde küçük avlu görülürken bazılarında Şekil 5.21'deki gibi geniş avlular görülmektedir. Konutların avlusuna açılan giriş kapıları yüklü hayvanların geçebileceği genişliktedir. İnsanların geçeceği ölçekte olanlara ise *enik kapısı* denmektedir. Şekil 5.22'de soldaki görselde Ulucami Mahallesi'nde, sağda ise Musalla Mahallesi'nde bahçe giriş kapıları görülmektedir.

Şekil 5.19. Adıyaman'da toprak damda loğlama yapımı (Adıyaman Belediyesi arşivi).

Şekil 5.20. Mara Mahallesi'nde dar avlulu geleneksel konut örneği.

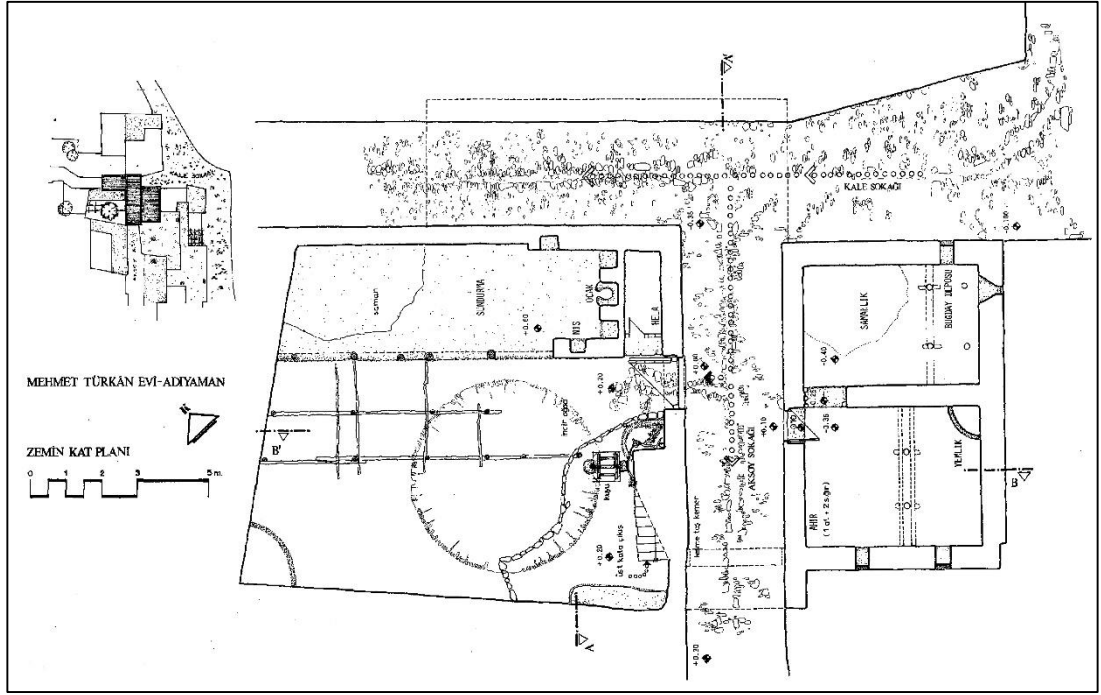

Şekil 5.21. Mara Mahallesi'nde geleneksel avlulu evlere bir örnek.

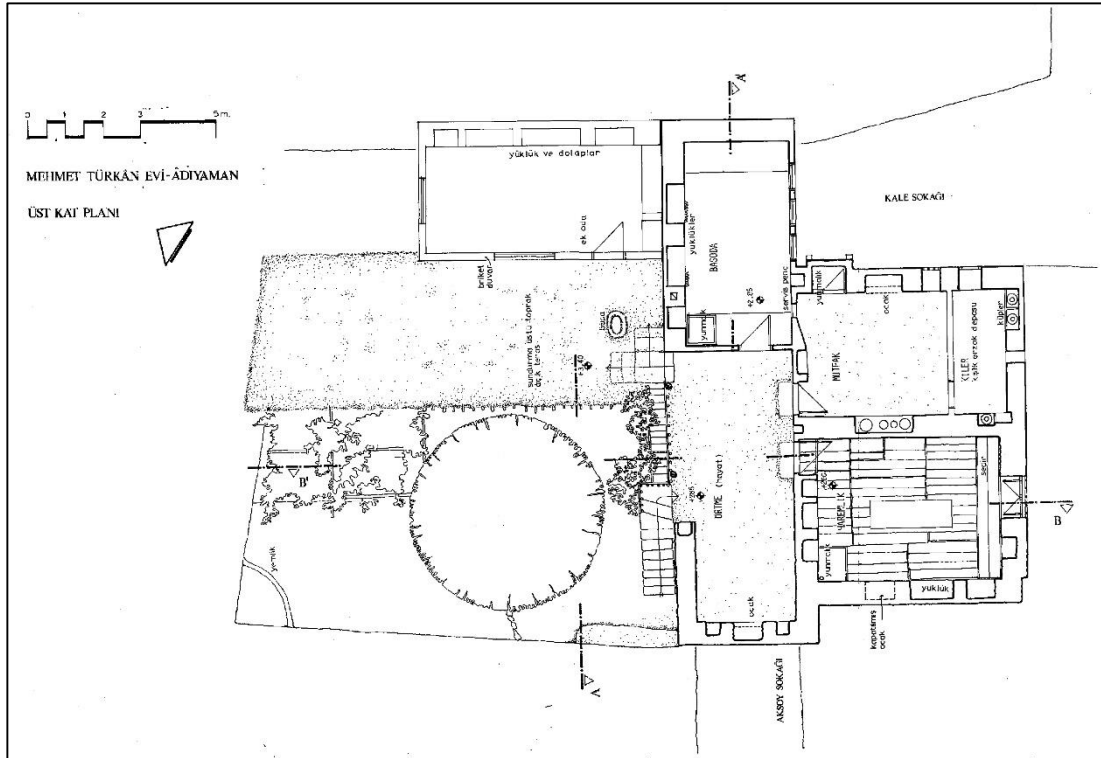

Şekil 5.22. Solda Ulucami Mahallesi'nde, sağda Musalla Mahallesi'nde bahçe giriş kapıları.

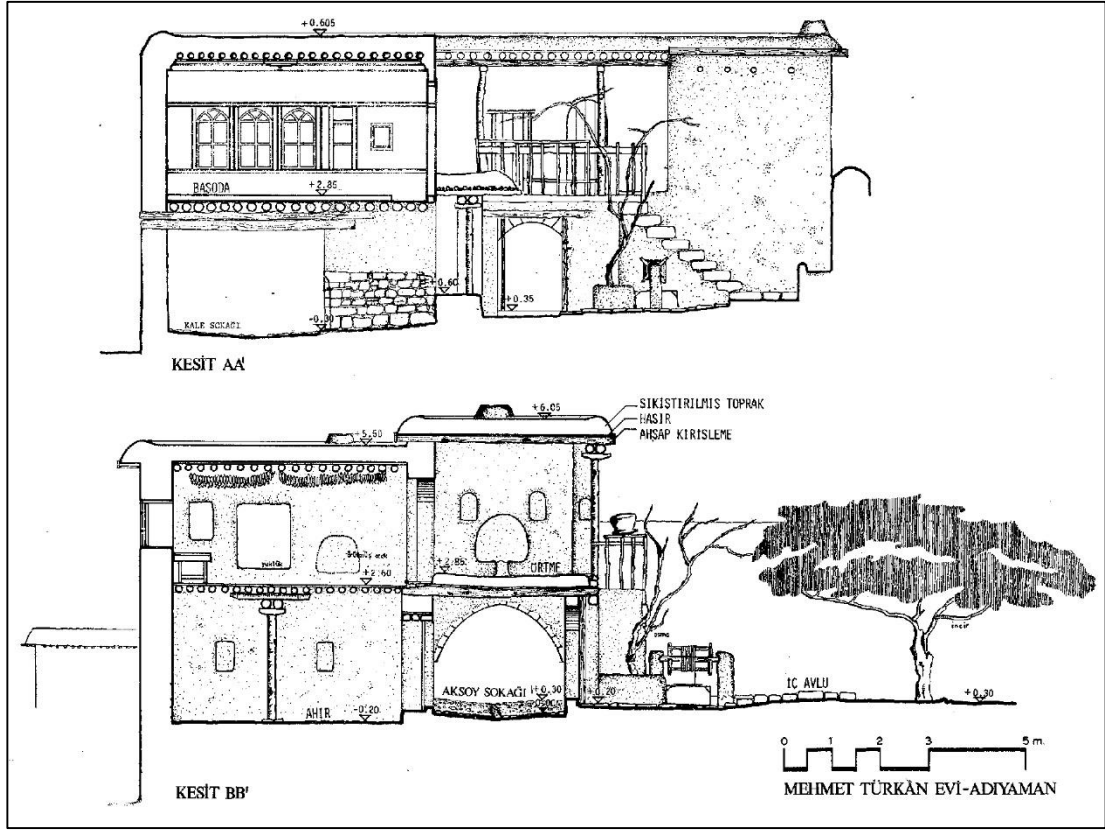
Tarihi kent merkezindeki konutların yapımında ilk olarak yapının duvarları subasman seviyesine kadar taşlarla örülmektedir. Daha sonra duvarın üstü içerisine saman karıştırılarak kalıplarla sıkıştırılan kerpiç ile örülmektedir. Duvarların bu şekilde saman karışımı kerpiçten ve kalın bir şekilde yapılması ısı yalıtımı da sağlamaktadır. Duvarlar toprak ve su karışımıyla hazırlanan harçla sıvanmaktadır. Erdim'in 1976 yılındaki "Adıyaman'dan Bir kerpiç Ev" adlı çalışmasında paylaştığı günümüze ulaşamayan geleneksel konutlardan "Mehmet Türkân Evi"ne ait plan ve kesitler Şekil 5.23, Şekil 5.24 ve Şekil 5.25'te görülmektedir. Kesitte belirtildiği gibi tavan yapımında ahşap kirişlemeler üzerine hasır serilmekte ve onun da üzerine sıkıştırılmış toprak örtülmektedir. İki katlı konutların üst katları alt kata fazla yük bindirmemesi için üst katların duvarlarında ahşap direkler arasında ahşap çıtalar çapraz yerleştirilmekte ve onların arası da küçük kerpiç parçalarıyla sıkıştırılmaktadır.

Şekil 5.23. Mehmet Türkân Evi zemin kat planı (Erdim, 1976).

Şekil 5.24. Mehmet Türkân Evi üst kat planı (Erdim, 1976).

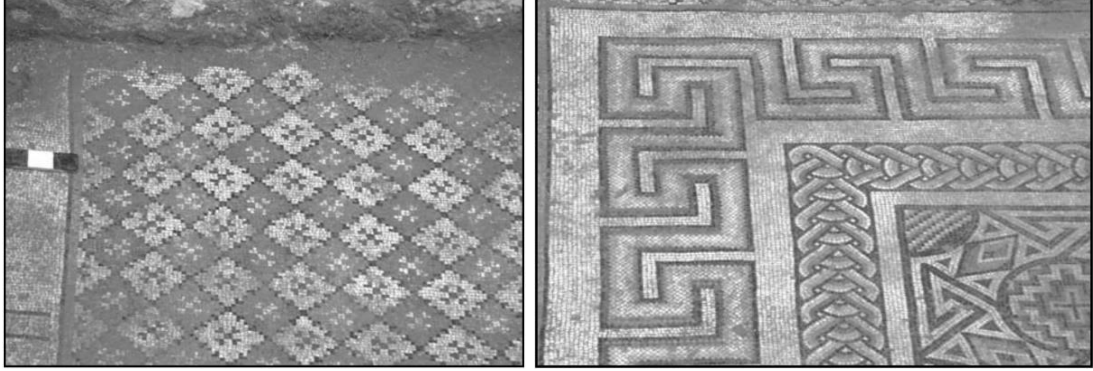

Şekil 5.25. Mehmet Türkân Evi kesiti (Erdim, 1976).

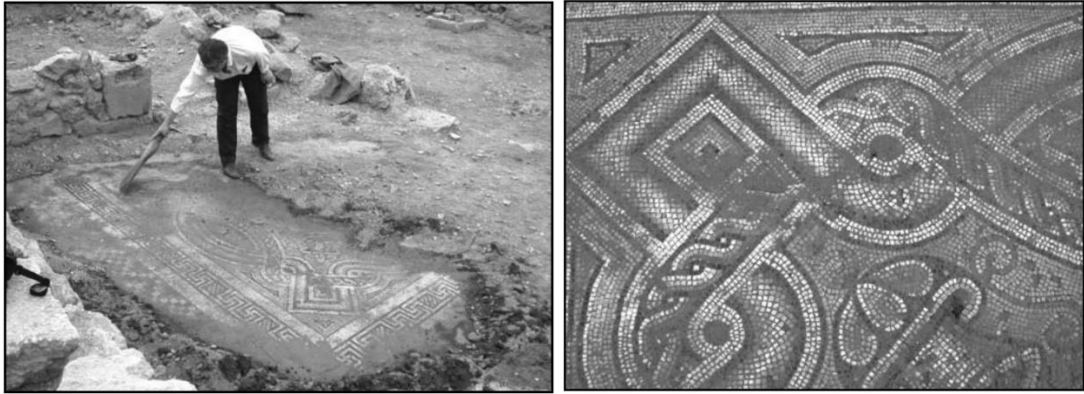
Milattan önceki yıllara kadar geçmişe sahip ve Kommagene, Roma ve (Doğu Roma) Bizans dönemlerinde önemli bir yerleşim merkezi olan Perre Antik Kenti'nde (Örenli Mahallesi'nde) yapılan 2006 yılı kazılarında önemli bir villa-konut kalıntısı bulunmuştur. İki odası, bir salonu, bir mutfak ve kilere sahip olan bu villanın Şekil 5.26 ve Şekil 5.27'de görüldüğü gibi zemin döşemesi mozaiklerle kaplıdır. "Mozaikli Villa" olarak isimlendirilen konutun asıl dikkat çekici özelliği ise Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan geleneksel konutlarla olan mekânsal çözüm benzerlikleridir.

Mara Mahallesi'nde yer alan günümüz örnek geleneksel konutların mekânsal çözümleri incelendiğinde birçok benzerlik görülmektedir. Mozaikli Villa'nın plan şeması Şekil 5.28'deki gibidir. Şekil 5.29'da Mara Mahallesi'nde 531'inci ada 8'inci parselde yer alan Dursun Hanım Evi plan şemasında da görüldüğü üzere ortak kullanım alanı olan yarı açık bir avludan tuvalet, banyo, mutfak ve diğer mekânlara girilebiliyor. Mozaikli Villa'da ise ortak salondan diğer mekânlara giriş imkanı sağlanıyor. Bir diğer benzerlik de Mozaikli Villa'da B-Odası'ndan A-Odası'na

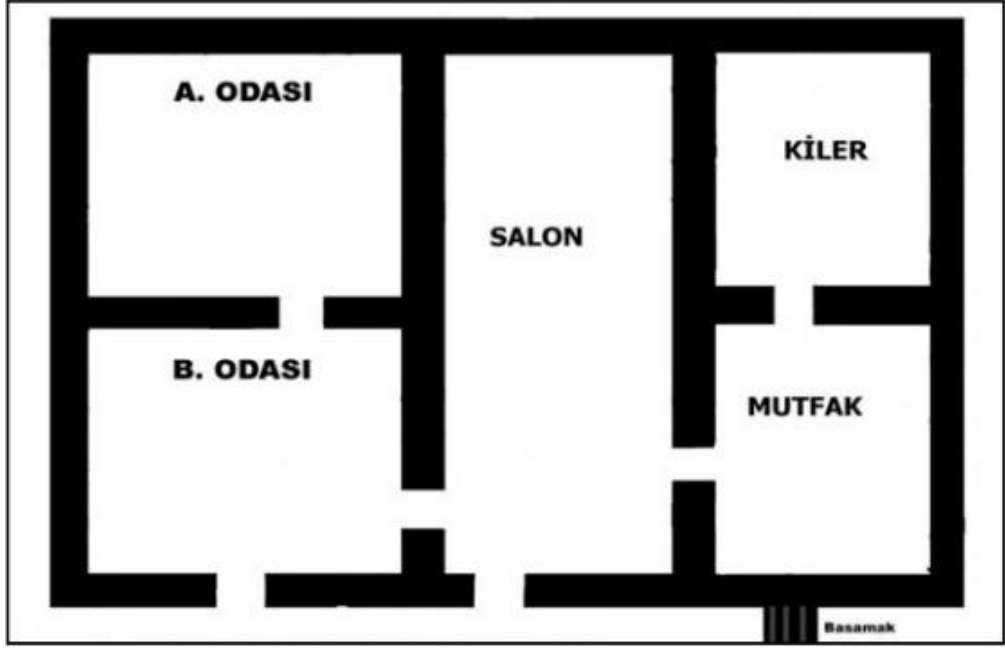
girildiği gibi Dursun Hanım Evi'nde de baş oda içerisinden başka bir odaya geçildiği görülüyor. Adıyaman geleneksel ev plan şemalarında sıklıkla görülen bu “oda içerisinden başka odaya geçiş” düzeni Antik çağlardan itibaren bu bölgede kullanılan mekânsal çözümlerdendir.

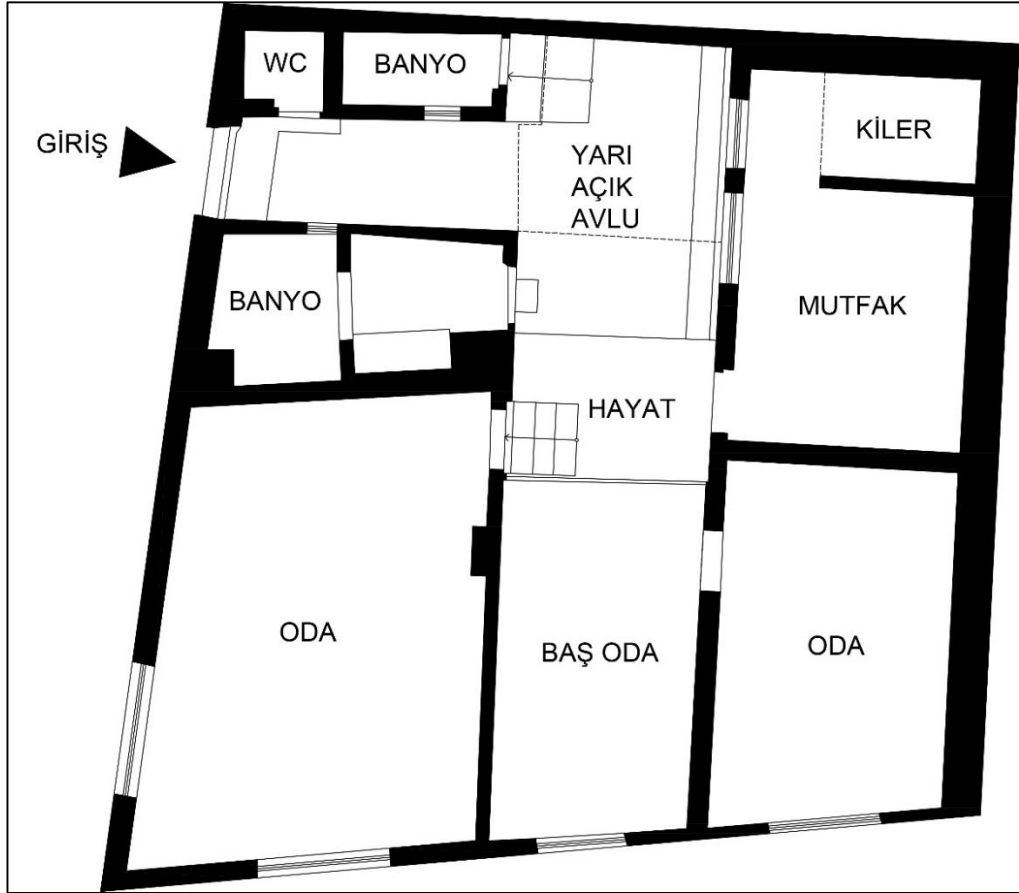
Şekil 5.26. Örenli Mahallesi'nde A-Odası zemin mozaığı (Erarşlan ve Karaca, 2008).

Şekil 5.27. Örenli Mahallesi'nde B-Odası ve zemin mozağından görünüm (Erarşlan ve Karaca, 2008).

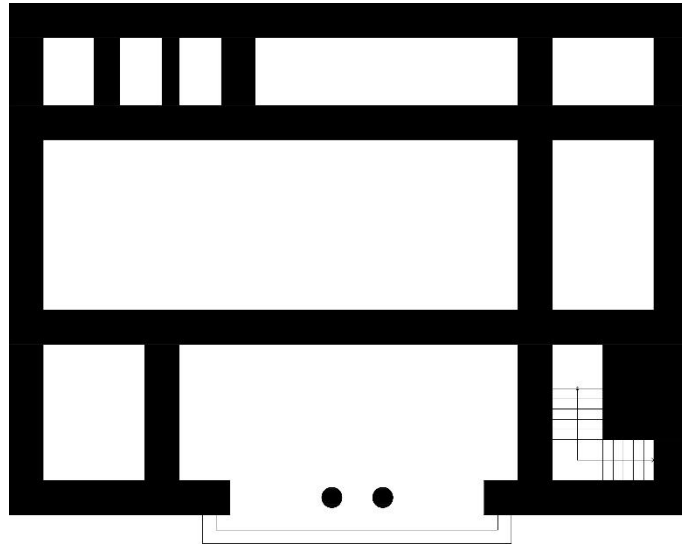

Şekil 5.28. Perre Antik Kenti'nde bir konut planı şeması (Erarşlan ve Karaca, 2008).

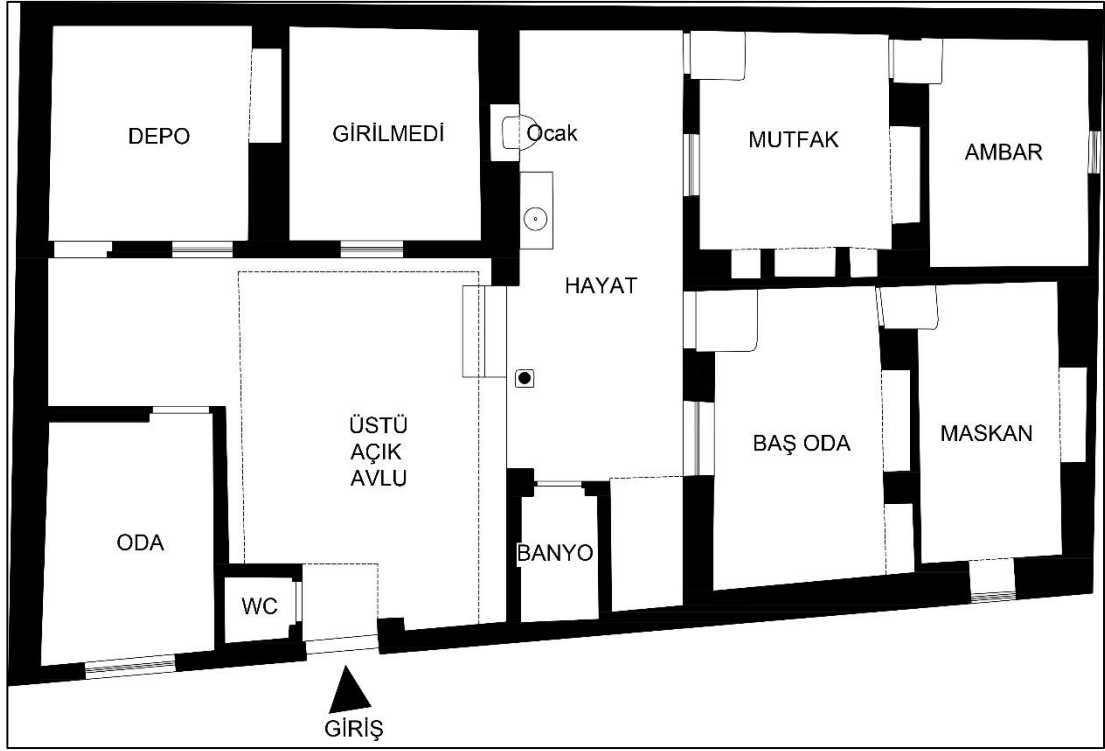
Şekil 5.29. Mara Mahallesi'nde (531 ada, 8. parselde) yer alan Dursun Hanım Evi plan şeması.

Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye, İsrail ve Kuzey Mezopotamya bölgelerinde saray mimarisinde yaygın olarak görülen ve kaynağı Hurri ve Hitit mimarisine dayandığı düşünülen *bit-hilani* plan tipi Adıyaman ve çevresindeki geleneksel konutlarda yaygın görülen plan tipidir. Bit-hilani; uzun eksenin cepheye paralel olduğu, en önde önu açık sütunlu revak (portik) bulunduğu ve arkasında ise iki adet yatay dikdörtgen odaların yer aldığı plan tipi olarak tanımlanmaktadır (Erarslan, 2013). Şekil 5.30’da Sharon ve Zarzecki-Peleg (2006) tarafından üç boyutlu olarak tarif edilen bit-hilani modelinin yeniden düzenlenerek iki boyutlu plan düzleminde oluşturulan görseli görülmektedir.

Şekil 5.30. Bit-hilani plan şeması (Zarzecki-Peleg'den düzenleme, 2006).

Adıyaman’da yapılan araştırmalar neticesinde bit-hilani ile ortak özelliklere sahip yapıların bulunduğu tespit edilmiştir. Şekil 5.31’de görülen Mara Mahallesi’nde 531’inci ada 7’inci parselde yer alan “Bakır Evi”ne ait plan şemasında, üstü açık avluya bakan cephede uzun eksenin cepheye paralel, önde avluya açılan ahşap sütunlu revak (portik) olan ve arka arkaya dikdörtgen odaların bulunduğu hilani türlerinin ana özelliklerini oluşturan plan tiplerinin Adıyaman’da özellikle geleneksel kerpiç konutlarında yaygın bir şekilde bulunduğu gözlenmiştir. Bakır Evi plan şemasında banyo kısmı daha sonra eklenmiştir. *Hayat* kısmından mutfığa oradan da kiler olarak kullanılan ambara geçiş vardır. Hayattan bir diğer mekân olan ve misafirlerin ağırlandığı *baş odaya* geçilir, oradan da yerel halkın *maskan* olarak adlandırdığı arka odaya geçiş yapılır. Avludan girilen bir oda, depo, tuvalet ve girilmeyen bir mekân bulunmaktadır.

Şekil 5.31. Mara Mahallesi'nde (531 ada, 7. parselde) yer alan Bakır Evi plan şeması.

Mahmut Bakır Evi yapı malzemesi, yapım tekniği ve plan tipi bakımından geleneksel Adıyaman konutlarına örnek teşkil etmektedir. Şekil 5.32'de soldaki görselde hayat mekânının *revak* (portik) kısmını ayakta tutan ahşap sütun; sağdaki görselde ise avlu, bahçe giriş kapısı, dama çıkan ahşap bir merdiven ve tuvalet görülmektedir. Şekil 5.33'te hayat mekânının içerisine sonradan eklendiği düşünülen banyo ve odunluk (solda), mutfak tezgâhı, odaların girişleri ve pencereler (sağda) görülmektedir. Şekil 5.34'te solda mutfak, sağda ambar görülmektedir. Şekil 5.35'teki görsellerde misafirlerin ağırlandığı baş oda yer almaktadır. Bu görsellerde baş odanın iç tavan "tartma"larının bir kısmının PVC malzemeyle kapatıldığı görülmektedir. Şekil 5.36'da maskan (arka oda), Şekil 5.37'de avludaki oda (solda) ve depo (sağda), Şekil 5.38'de ise Mara Mahallesi'nde sokak çeperi oluşturan Bakır Evi dış duvarları görülmektedir.

Şekil 5.32. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi solda revak (portik) kısmını ayakta tutan ahşap sütun, sağda avlunun bir kısmı.

Şekil 5.33. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi hayat mekânında yer alan banyo ve odunluk (solda), mutfak tezgâhı, odaların girişleri ve pencereler (sağda).

Şekil 5.34. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi solda mutfak, sağda ambar.

Şekil 5.35. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi baş odası.

Şekil 5.36. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi maskan (arka oda).

Şekil 5.37. Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi avludaki oda (solda), depo (sağda).

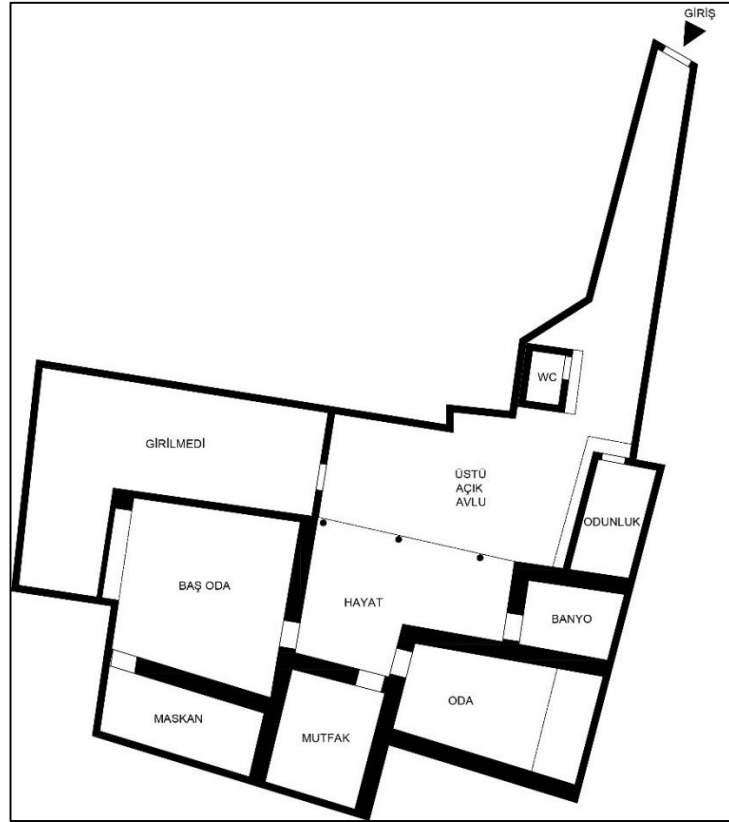

Şekil 5.38. Mara Mahallesi'nde sokak çeperi oluşturan Bakır Evi dış duvarları.

Bit-hilani plan tipinin görüldüğü geleneksel konutlardan bazı örnekler şunlardır: Şekil 5.39'da Musalla Mahallesi'nde yer alan 518'inci ada 16'ncı parseldeki geleneksel konutta hayat mekânında yer alan ahşap sütunlar görülmektedir. Şekil 5.40'ta ise bu konutun plan şeması görülmektedir. Şekil 5.41'de Musalla Mahallesi 508'inci ada 12'inci parselde yer alan geleneksel konuttaki hayat mekânı görülmektedir. Şekil 5.42'de ise bu konutun plan şeması yer almaktadır. Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel konutların yakın çevresindeki bölgede yer alan geleneksel konutlarla benzerliklerinin karşılaştırılması adına bit-hilani özelliği gösteren bir başka geleneksel konuta örnek olarak Şekil 5.43'te Pirin'de (Örenli Mahallesi) yer alan Abuzer Karaca Evi'nin hayat mekânı ve revaktaki (portik) ahşap sütun görülmektedir.

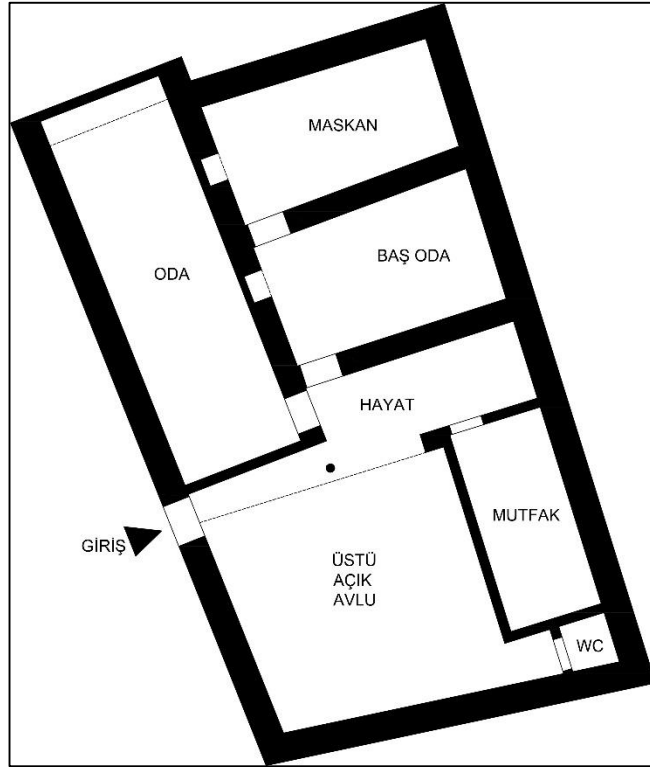
Şekil 5.39. Musalla Mahallesi'nde (518 ada, 16. parselde) yer alan bir geleneksel konutta hayat mekânı.

Şekil 5.40. Musalla Mahallesi'nde (518 ada, 16. parselde) yer alan bir geleneksel konut plan şeması.

Şekil 5.41. Musalla Mahallesi'nde (508 ada, 12. parselde) yer alan bir geleneksel konutta hayat mekânı.

Şekil 5.42. Musalla Mahallesi'nde (508 ada, 12. parselde) yer alan bir geleneksel konut plan şeması.

Şekil 5.43. Pirin’de (Örenli Mahallesi) yer alan Abuzer Karaca Evi hayat mekânı.

Pirin’deki (Örenli Mahallesi) örnek konutlar ile kıyaslama yapılma sebebi Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan geleneksel konut özelliklerinin kentin yakın çevresindeki geleneksel özelliklerle münasebetinin ölçülmesidir. Ayrıca Pirin’deki konutların kentin gelişiminden uzak kalmasıyla daha az bozulmuş olacağı düşünülerek Adıyaman tarihi kent merkezindeki yapıları doğru referanslarla inceleme fırsatı oluşmaktadır. Adıyaman geleneksel konutlarında plan tipi, mekân çözümleri ve yapım tekniklerindeki benzerliklerin yanı sıra mekânların içerisinde yer alan ve günlük

yaşama dair işlevsellikleri bulunan bazı mimari uygulamaların da bulunduğu gözlenmiştir. Örneğin Adıyaman geleneksel konutlarında yemeklerin pişirildiği ocak duvara gömülüdür. Bu ocak kış mevsiminde ısınmak için de kullanılmaktadır. Şekil 5.44'te solda Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi'ndeki ocak görülmektedir. Sağda ise Pirin'deki (Örenli Mahallesi) Karaca Evi'nde bulunan ocağın benzerliği dikkat çekmektedir. Geleneksel kerpiç konutların kalın duvarları arasında yer yer kullanım amacına göre nişler yer almaktadır. Boyutları işlevlerine göre değişen bu nişler Şekil 5.45'te görüldüğü gibi geniş olanlar *yüklük* olarak kullanılmaktadır. Şekil 5.46'da mutfak rafı olarak kullanılan nişler görülmektedir. Bu nişlerin bir kısmı perdeler asılarak kapatılırken bir kısmı da Şekil 5.47'deki Mara Mahallesi'nde yer alan Türkan Hanım Evi'ndeki gibi ahşap kapaklarla (taka) kapatılabiliyordu. Benzer şekilde Pirin'deki bir başka hane olan kemerli konutta ahşap kapaklı nişler bulunmaktadır. Şekil 5.48'de Pirin'de (Örenli Mahallesi) yer alan ve geleneksel yapım teknikleriyle yapılan kemerli konut gösterilmektedir. Bit-hilani plan özellikleriyle birlikte bu çalışmada gösterilen diğer örneklerden farklı olarak hayat mekânının üstünü örten revak (portik) kısmı ahşap sütunlarla değil taş, kerpiç ve ahşap malzemelerin bir arada kullanılarak oluşturduğu sistem ve kemerlerle ayakta durmaktadır. Kemerli konutta yer alan ocak ve yüklük görselleri Şekil 5.49'da paylaşılmıştır.

Şekil 5.44. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi'ndeki; sağda Pirin'deki Karaca Evi'nde yer alan ocak.

Şekil 5.45. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Bakır Evi'ndeki; sağda Ulucami Mahallesi'nde yer alan Şerife Teyze Evi'ndeki yüklük.

Şekil 5.46. Mara Mahallesi'nde yer alan geleneksel konutlardan solda Bakır Evi; sağda Hayriye Hanım Evi'nde raf olarak kullanılan nişler.

Şekil 5.47. Solda Mara Mahallesi'nde yer alan Türkan Hanım Evi'nde; sağda Pirin'de kemerli konutta kapaklı dolap

Şekil 5.48. Pirin'de (Örenli Mahallesi) yer alan kemerli konut.

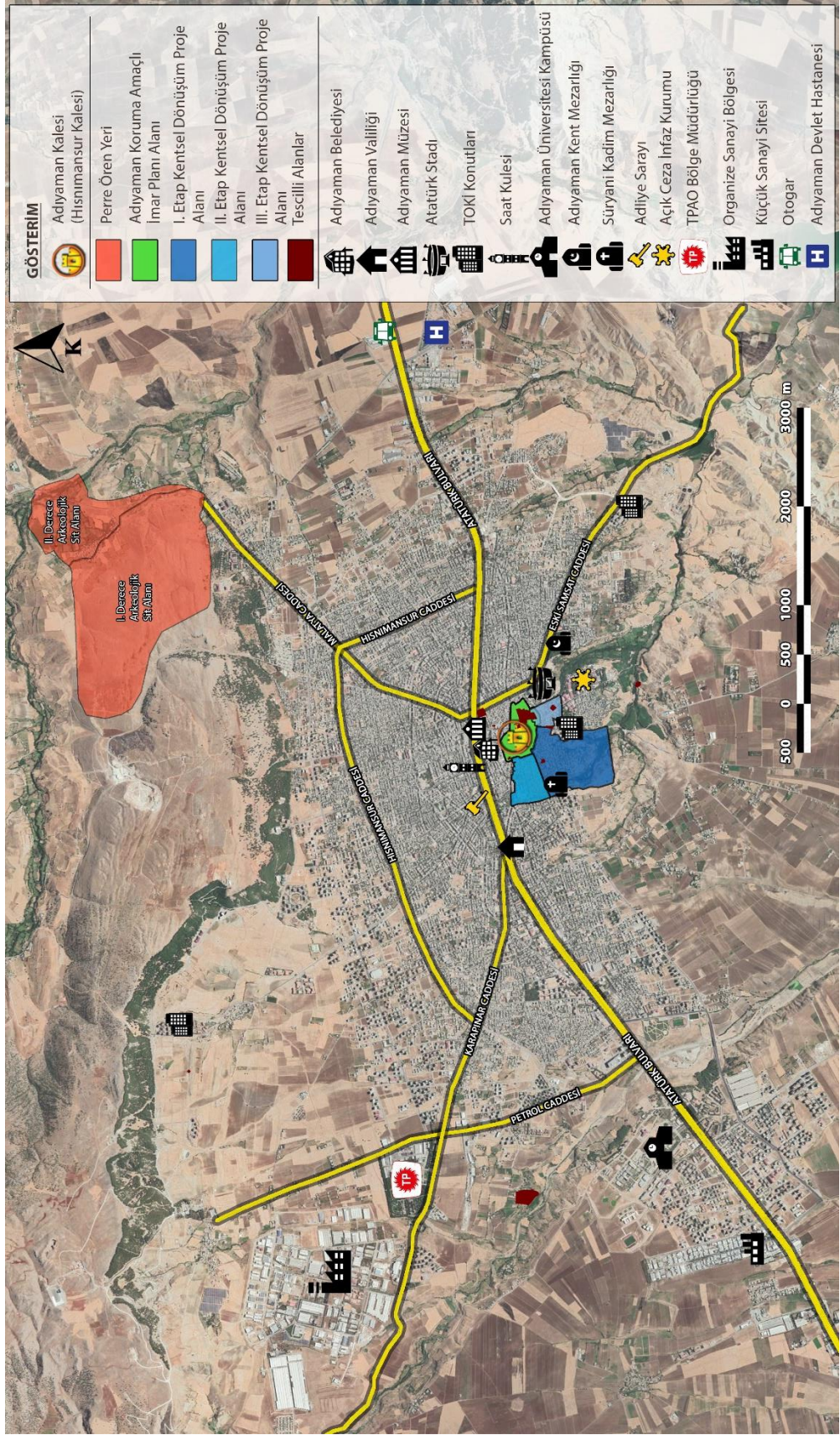

Şekil 5.49. Pirin'deki kemerli konutta ocak ve yüklük.

Adıyaman ili sahip olduğu iklim nedeniyle az yağış almasına karşın avluların içerisinde yer alan ağaçlar gölge sağlamak ve hayata canlılık kazandırmak adına Adıyaman tarihi kent merkezindeki dokunun etkileyici bir parçasını oluşturmaktadır. Konutların çok katlı olmaması ve birbiri arasında yakınlık olması burada yaşayan insanların yaşayış tarzını da ortaya koymaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda yüksek katlı binalara olan ilginin duyarlılıktan uzak olarak artması neticesinde geleneksel ve yerel hayata ait kültür yok olmaktadır.

Adıyaman kentindeki kentsel dönüşümün gerçekleşeceği tarihi kent merkezinde yer alan Mara Mahallesi'ne, geçmişte gayrimüslim halkın yoğun yaşadığı yer olması nedeniyle halk arasında "Gâvur Mahallesi" de denilmektedir. Adıyaman tarihi kent merkezinde yaşayan yerel halka göre günümüzde sayıları azalmış olsa da geçmişte Mara Mahallesi; Ermeni ve Süryani gayrimüslimlere ev sahipliği yapmıştır. Ancak süreç içerisinde gelişen ekonomik durum, siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerin etkisiyle bu mahallede yaşayan gayrimüslimlerin zamanla büyük kentlere göç ettiği düşünülmektedir. Geçmişte tarihi kent merkezinde yer alan Ulucami ve Musalla mahallelerinde ise genelde Müslüman kesim yaşamaktadır.

Geçmişin izlerini barındıran tarihi kent merkezinin bu üç önemli mahallesinde gerçekleştirilmesi planlanan kentsel dönüşüm projesi, tescilli yapıları korumayı amaçlasa da geriye kalan tescillendirilmemiş fakat geleneksel yapım teknikleri kullanılarak tarihi ve kültürel dokuyu canlı tutan yapıları korumamaktadır. Proje alanında, geleneksel yapılar riskli alanda oldukları gerekçesiyle yıkılarak yerine 21. yy inşa teknikleri ile gerçekleştirilmesi planlanan çok katlı konut, sosyal tesis vb. inşa edilerek tamamen yeni bir doku oluşturulması planlanmaktadır. Bu kapsamda bakıldığında tarihsel süreçte sürekli hâkimiyet mücadelelerine maruz kalarak tahrip olan kentin geleneksel dokusuna günümüz “barış” ortamında tamamen “yıkıp yerine yenisini yapma” anlayışıyla daha fazla hasar verildiği söylenebilir. Şekil 5.50’de “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” alanı yakın çevre analizi gösterilmektedir.

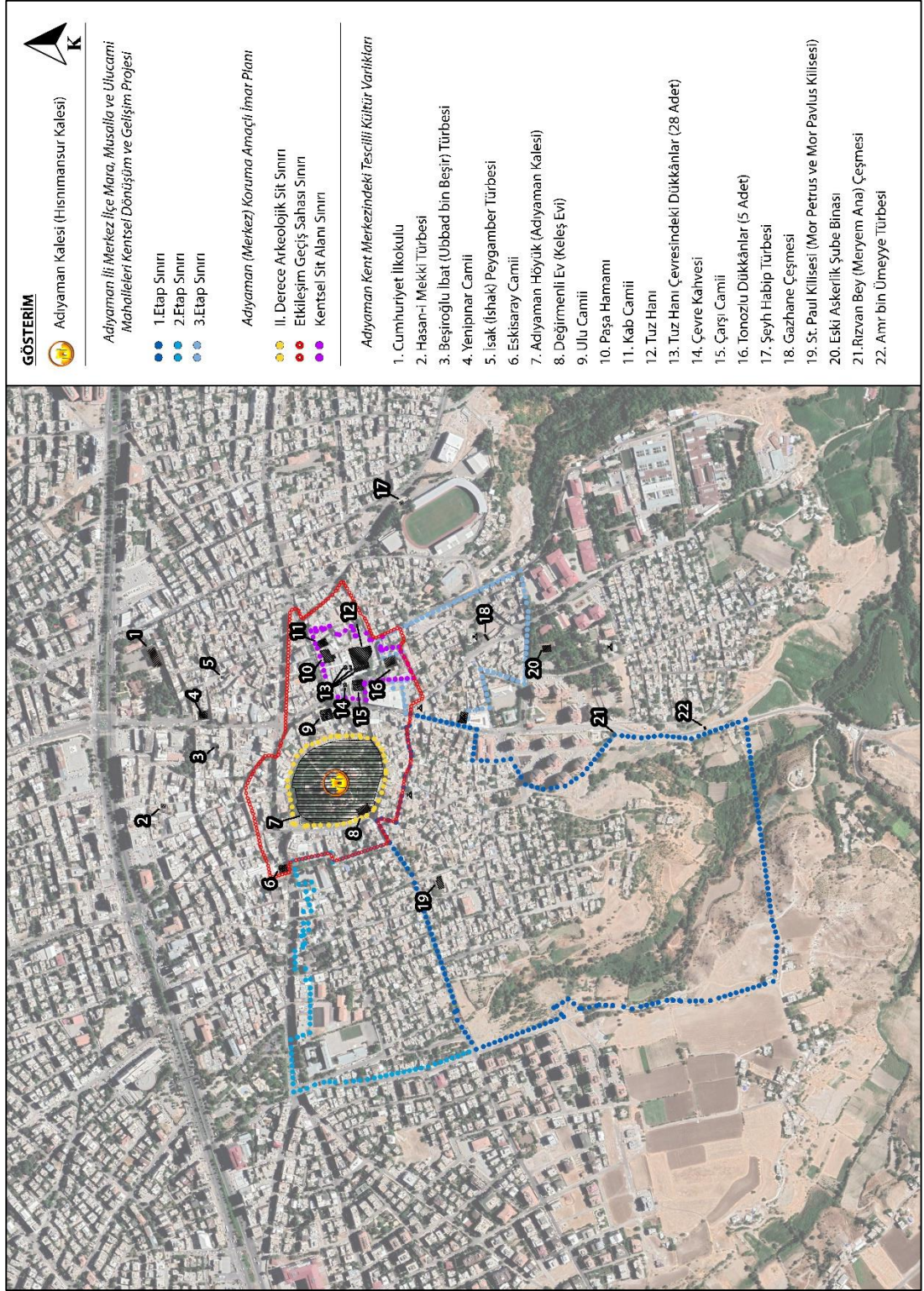
Şekil 5.50. Adiyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı yakın çevre analizi.

5.2.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesinin Kapsamı

Proje alanı; Adıyaman ili Merkez ilçesi Musalla Mahallesi, Mara Mahallesi ve Ulucami Mahallesi'ni kapsamakta olup Adıyaman kent merkezinin güneyinde yer almaktadır. Proje alanının kuzeydoğusunda Adıyaman Kalesi, doğusunda Atatürk Stadı, güneydoğusunda ise Adıyaman Cezaevi bulunmaktadır.

6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” kapsamında 2015/7940 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Riskli Alan” ilan edilen 09.08.2015 tarihli ve 29440 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Adıyaman İli, Merkez İlçesi, Ulucami, Mara ve Musalla Mahallesi sınırları içerisinde kalan 41 hektarlık alan ve içindeki taşınmazlar ile 5393 sayılı Belediye Kanununun 69. ve 73. maddelerine istinaden 07/02/2016 tarih 50 Sayılı Karar Numarası ve 08/02/2016 tarih 46 sayılı Belediye Meclis kararı ile 20 hektarlık alan proje alanı ilan edilmiştir.

Kentsel dönüşüm projesinin üç etapta yapılması planlanmıştır. 1. Etap, Mara Mahallesi'nin tamamını, Musalla Mahallesi'nin de Mara Mahallesi'ne komşu olan küçük bir bölümünü kapsamaktadır. 2. Etap, Ulucami Mahallesi'nin Adıyaman Kalesinin batısında kalan kısmını kapsamaktadır. 3. Etap ise Musalla Mahallesi'nin doğu tarafını içermektedir. Şekil 5.51'de kentsel dönüşüm proje alanı ve yakın çevresinde yer alan 2012 yılında tanımlanan Adıyaman tarihi ticaret merkezi ile Adıyaman Kalesi'ni kapsayan “Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı” kapsamında 2. derece arkeolojik sit alanı sınırı, etkileşim geçiş sahası sınırı ve kentsel sit alanı sınırı görülmektedir. Ayrıca Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan 22 tescilli kültür varlığının yerleri gösterilmektedir.

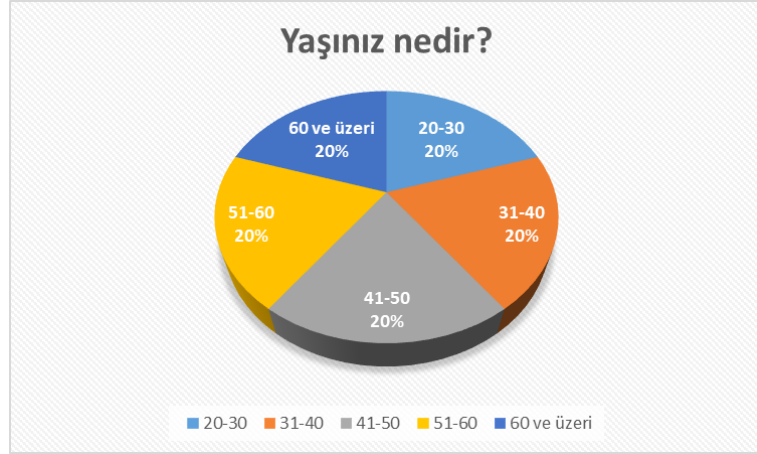

Şekil 5.51. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanı ve Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Onama Alanı.

“Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” kapsamında proje alanında yaşayan yerel halktan farklı yaş ve cinsiyet gruplarına yönelik 12.09.2020 ile 19.09.2020 tarihleri arasında 40 kişiye 10 soruluk bir anket çalışması yapılmıştır (Çizelge Ek D.1). Bu çerçevede Şekil 5.52’de belirtildiği gibi katılımcıların 20’si erkek, 20’si kadınlardan olmak üzere yarı yarıya cinsiyet oranı bulunmaktadır. Şekil 5.53’teki grafikte de belirtildiği gibi her yaş aralığından eşit sayıda katılımcı ankete katılmıştır. Şekil 5.54’te katılımcıların iş durumları dağılımı gösterilmiştir. Buna göre işveren konumunda 6, çalışan 14, emekli 2, ev hanımı 8, öğrenci 6 ve işsiz olarak 4 kişi ankete katılmıştır. Şekil 5.55’teki grafiğe göre 40 katılımcının 8’i ilköğretim, 20’si lise, 4’ü yükseköğretim ve 8’i diplomasız olduğu belirtilmektedir. 2016 yılından itibaren yerel yönetim nezdinde başlatılan kentsel dönüşüm projesi çalışmalarına yönelik mahalle sakinleri tarafından bu sürecin ilerleyişiyle ilgili bir takım rahatsızlıklar dile getirilmiştir. Bunlardan ilki sürecin ağır ilerlemesi olmuştur. Ankete katılanların % 87’si kentsel dönüşüm proje sürecinin yavaş ilerlediğini belirtmişlerdir (Şekil 5.56). Kentsel dönüşümün uygulamaya geçirileceğini ve proje kapsamında mahalledeki neredeyse tüm konutların yıkılacağını öğrenen mahalle sakinlerinden ankete katılanların % 77’si yaşadıkları konutlara onarım yapmak istemediklerini belirtmişlerdir (Şekil 5.57). Ayrıca anket sonucuna göre katılımcıların %70’ine göre kentsel dönüşüm proje sürecinin uzamasının onların yaşama koşullarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Şekil 5.58). İkinci olarak proje kapsamında Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerindeki hak sahiplerine ödenen finansal bedellerin yetersiz olduğundan bahsedilmektedir. Yapılan anket çalışmasına katılanların Şekil 5.59’da belirtildiği gibi % 68’i yaşadıkları konutlar için aldıkları bedelin bu yapıların gerçek bedelinin altında olduğu ve anket katılımcılarının Şekil 5.60’taki gibi % 80’i bu bedellerle başka bir yerde kendi imkânlarıyla yeniden ev sahibi olmalarının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Üçüncü olarak da ankete katılanların % 63’ü proje alanında uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesinin mahalle dokusunu ve geleneksel konutları yok etmesi yerine tarihi ve geleneksel dokuyu koruyan ancak afet riskini düşünerek sağlamlaştırılmayı, onarımı ve hayatta tutmayı amaçlayan bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Şekil 5.61).

Şekil 5.52. Katılımcıların cinsiyet bilgisiyle ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.53. Katılımcıların yaş aralığı ilgili anket sonuçları.

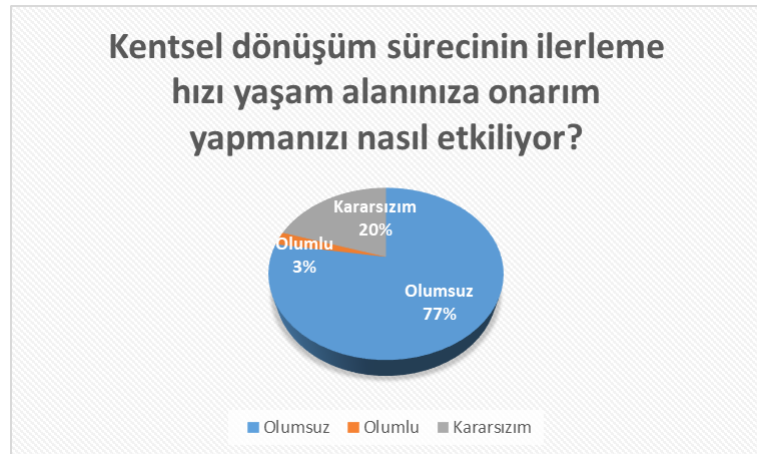
Şekil 5.54. Katılımcıların iş durumları ile ilgili anket sonuçları.

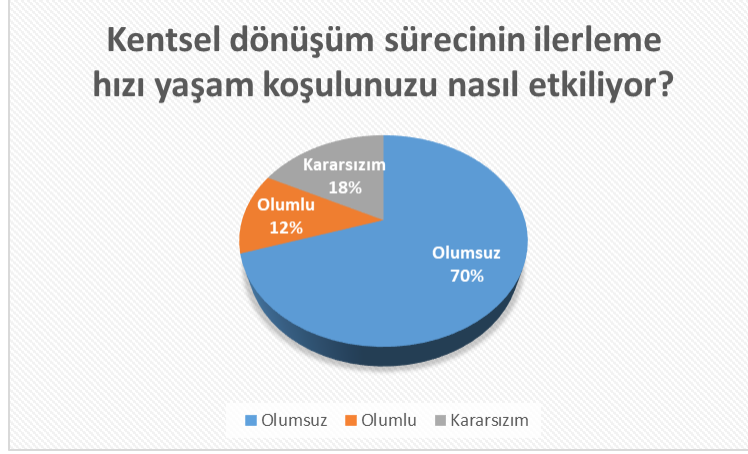
Şekil 5.55. Katılımcıların eğitim durumları ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.56. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızı ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.57. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızının yaşam alanında onarım yapmaya etkileri ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.58. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızının yaşam koşullarına etkileri ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.59. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında teklif edilen bedel ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5.60. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında teklif edilen bedelin yeniden ev sahibi olmaya yetmesi ile ilgili anket sonuçları.

Şekil 5. 61. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılması istenen müdahale biçimi ile ilgili anket sonuçları.

5.2.2. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanında Geleneksel Konut Mimarisinin Koruma Sorunları

“Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” alanındaki yapıların betonarme, yığma (taş) ve kerpiç olmak üzere üç tip yapı cinsi olduğu belirlenmiştir. Adıyaman geleneksel konut mimarisinde yaygın olarak kullanılan yapı malzemeleri kerpiç, taş, ahşap ve topraktır. Genellikle bir arada kullanılan bu yapı malzemeleri geleneksel yapım sisteminde farklı işlevleri yerine getirmek için organize edilerek kullanılmaktadır.

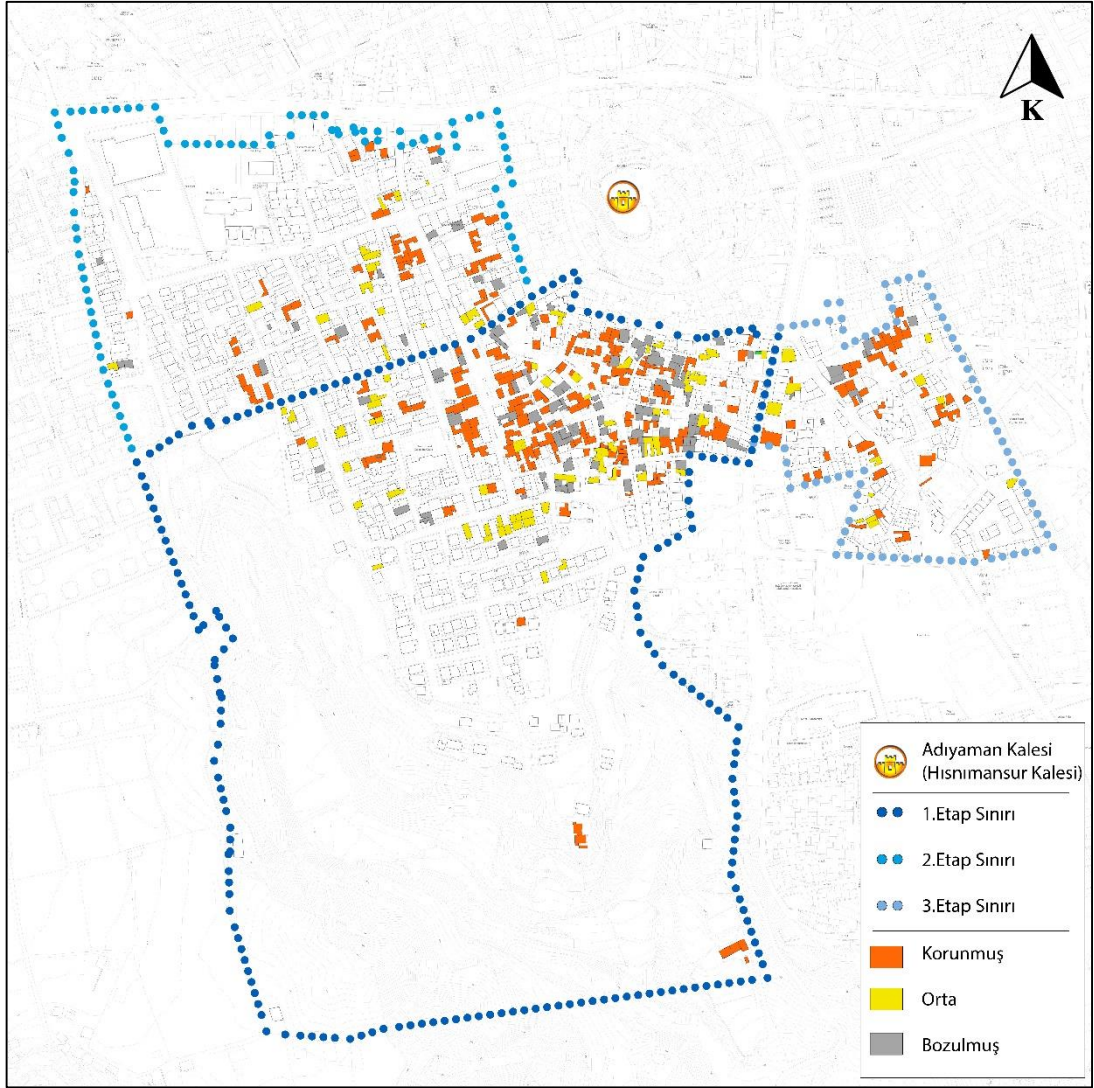
Bu konuda alanda yapılan incelemeler ve Adıyaman Belediyesi’nden edinilen bilgilere göre kentsel dönüşüm proje alanında yer alan yapılar Şekil 5.62’de görüldüğü gibi geleneksel, niteliksiz ve yeni yapılar olarak sınıflandırılmıştır. Şekildeki doku analizinde geleneksel yapı olarak kerpiç ve yığma yapılar bir kategoriye koyulmuştur. Betonarme yapılar, yeni yapılar olarak nitelendirilmiştir. Harabe ve kullanışsız bazı yapılar da niteliksiz olarak belirlenmiştir. Sayısal olarak ifade etmek gerekirse alanda bulunan toplam 1308 yapının 645 tanesi betonarme (yeni) yapılar, 37’si niteliksiz yapı, 231 yığma ve 395 kerpiç olmak üzere 626’sı geleneksel yapı olarak tespit edilmiştir. Geleneksel yapıların alandaki bütün yapıların yaklaşık yüzde 48’ini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Buna göre zaman içerisinde alandaki geleneksel dokuya zarar verecek yeni yapılar yapılmış olsa da “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” alanında geleneksel yapım tekniklerine sahip yapıların yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

Proje alanında geleneksel yapım tekniği ile yapılan kerpiç ve yığma yapıların oranı dikkat çekmektedir. Ancak bu yapıların bir kısmının zaman içerisinde bir takım müdahalelerle kısmen veya tamamen bozulduğu bir kısmının da özgün halinin korunarak günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Şekil 5.63’te kentsel dönüşüm proje alanında yer alan geleneksel yapılardan korunmuşluk durumları tespit edilenlerin analizi görülmektedir. Alanda yer alan 626 geleneksel yapıdan toplamda 444’ünün korunmuşluk durumu analiz edilebilmiştir. Bu durumda alandaki korunmuş yapıların sayısı 201, orta durumda olanlar 114 ve bozulmuş durumda olanların sayısı 129 olarak

belirlenmiştir. Bu durumda alanda korunmuşluk durumu tespit edilen geleneksel yapıların yaklaşık yüzde 45'i korunmuş, yüzde 26'sı orta ve yüzde 31'i bozulmuş durumdadır. Yapılan analizde görüldüğü üzere geleneksel yapılar içerisinde korunmuş ve orta durumda olanların sayısı oldukça önemli bir miktardadır.

Şekil 5.62. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı doku analizi.

Şekil 5.63. Adiyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi alanı korunmuşluk durumu analizi.

Proje kapsamında bu alandaki geleneksel yapıları yıkıp yerine tamamen başka niteliklerde yapılar yapmak yerine tarihi, kültürel ve geleneksel dokuyu korumak amacıyla farklı çözümler geliştirilebilir, riskli durumda olanlar tespit edilerek sağlamlaştırılabilir veya diğer evrensel koruma ilkelerine göre çözümler üretmek mümkündür. Yıkıp yerine eski dokusundan tamamen farklı ve yüksek katlı yapılar yapılmasına örnek olarak yine bu bölgenin çok yakınında, Adiyaman Kalesi'nin doğusunda yer alan Ulu Camii ve Kapcami Mahallesi'nin geçmişteki ve günümüzdeki durumu Şekil 5.64'te gösterilmektedir. Buna göre eskiden çoğunlukla az katlı geleneksel konutların yaygın olduğu Kapcami Mahallesi'nde artık bu dokuyu görmek mümkün değildir. Komşu mahalledeki bu örnek Mara, Musalla ve Ulucami

mahallelerinde yapılacak olan kentsel dönüşüm projesinin de benzer şekilde tarihi kent merkezindeki geleneksel dokunun geri dönülmeyecek şekilde yok olmasına sebep olacağının göstergesidir.

Şekil 5. 64. Geçmişte (Adiyaman Belediyesi arşivi) ve günümüzde Kapçami Mahallesi ve Ulu Camii.

“Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” alanında tespit edilen sorunları beş ana gruba ayırmak mümkündür. Bu sorunlar, geleneksel konutlarda özgün yapım tekniğinden uzaklaşılması, sunum ve bilgilendirme eksikliği, kentsel dönüşüm uygulamasının yapıları yıkma tehdidi, korunmaya değer yapıların korunmaması ve soylulaştırma (!) yaklaşımıyla bu alandaki mahalle sakinlerinin alandan tasfiye edilmesidir.

İlk olarak, en önemli sorunlardan biri tarihi ve kültürel değer taşıyan konutların gerektiği kadar korunamamış olmasıdır. Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde yer alan bazı geleneksel konutlarda yapının özgünlüğüne aykırı yeni malzemelerin kullanılarak kültürel değeri tahrip edici müdahalelerin yapıldığı tespit edilmiştir.

Alandaki sorunlardan ikincisi, Adıyaman tarihi kent merkezinde yeterli yönlendirme, işaretler ve bilgilendirmelerin bulunmamasıdır. Dünyanın dört bir yanından Nemrut Dağı Milli Parkı’nı ziyarete gelen yerli ve yabancı turistler mutlaka Adıyaman tarihi kent merkezine uğramaktadırlar. Turistlerin Adıyaman Kalesi ve yakın çevresindeki turistik mekânları ziyaret etmelerine olanak sağlamak oldukça önem arz etmektedir. Ancak 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Adıyaman Kalesi, 5. yy.da yapıldığı düşünülen St. Paul Kilisesi (Mor Petrus ve Mor Paulus Kilisesi), Dulkadiroğulları Dönemi’nde inşa edilen Ulu Camii ve Adıyaman’ın tarihi ticari merkezi olarak bilinen eski çarşı gibi tarihi ve kültürel değerlere sahip yapılara olan yakınlığına rağmen alanda yeterli yönlendirme, bilgilendirme ve sunuma ait düzenleme ve çalışmaya rastlanmamıştır.

Sorunlardan üçüncüsü, “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi”nin alandaki yapıları yıkıp yerine mahallenin geleneksel dokusundan tamamen uzak, 21. yy inşa teknikleriyle yüksek katlı yapıların yapılmasıdır. Bunun en büyük etkisi Adıyaman kentine, tarihine, kültürüne ve turizmine olmaktadır. Tarihsel gelişim sürecinde Adıyaman kenti incelendiğinde kentin Adıyaman Kalesi eteklerinde yüzlerce yıl yaşamını sürdürdüğü görülmektedir. Modern zamanlarda çağa ayak uydurmak gerekliliği doğru bir yaklaşım olsa da tarihin ve geleneğin yok olmaması adına özellikle Adıyaman kent merkezinde yer alan bu alandaki geleneksel dokunun korunması kritik bir önem

taşımaktadır. Şekil 5.65'te Adıyaman Belediyesi'ne ait resmi web sitesinde paylaşılan Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi 1. Etap (Mara Mahallesi) için hazırlanan bir tasarımın üç boyutlu model görseli görülmektedir. Görselde alanın eski dokusunun tamamen yıkılıp yerine yeni ve yüksek katlı tek tip binaların yapılacağı anlaşılmaktadır.

Şekil 5.65. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi 1. Etap (Mara Mahallesi) için hazırlanan bir tasarımın üç boyutlu model görseli (İnternet-24).

Dördüncü sorun, Adıyaman tarihi kent merkezindeki yığma ve kerpiç yapım tekniğiyle inşa edilen geleneksel konut mimarisine sahip konutların koruma kapsamına alınmaması en önemli sorunlardandır. Adıyaman Kalesi çevresinde oluşturulan bu yöresel mimarinin kıymetinin yeterince bilinmediği anlaşılmaktadır. Güneydoğu Anadolu iklimine ve doğaya uyumlu olan geleneksel konutların koruma altına alınması, restorasyon ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun çalışmaların başlatılması hayati öneme sahiptir.

Beşinci ve son olarak, kent kimliği bağlamında bu alanda yaşayan düşük gelirlili mahalle sakinlerinin alandan tasfiye edilmesi ve geri dönmesine imkân vermeyen bir soylulaştırma (!) çalışmasının planlandığı anlaşılmaktadır. Bu yolla sadece fiziksel değil sosyal anlamda da bir mahalle kültürünün yok olma tehlikesi bulunmaktadır. Ayrıca sosyal seviyesi yüksek olan bu alanda yakın geçmişe kadar birkaç kültürün birlikte yaşadığı bilinmektedir. Bu kapsamda geçmişini okuyup geleceğe dair öngörülerde bulunarak kent kimliğinin yok olmaması adına doğru kararların verilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 6

ADİYAMAN TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA VE GELİŞTİRME YÖNETİM PLANI ÖNERİSİ

Adıyaman tarihi kent merkezinde uygulanmaya başlanan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.04.2012 gün ve 248 sayılı Kararı'yla Koruma Amaçlı İmar Planı tanımlanmıştır. Bununla birlikte *Adıyaman Kalesi*'nin bulunduğu höyüğün üzerindeki pek çok geleneksel konut niteliksiz oldukları ve kalenin görünürlüğünü engelledikleri gerekçesiyle belediye tarafından kamulaştırılan bu parsellerdeki geleneksel yapılar yıktırılmıştır. Yıkılan sadece konutlar ve onları oluşturan yapı malzemeleri olmamıştır. Tarihi kent merkezinin sokak dokusu, son *kabaltı* örneği gibi özgün sivil mimari yapılar ve en önemlisi de oradaki yaşam kültürü geri dönmeyecek üzere haritadan ve kentten silinmiştir. Benzer kaderi paylaşmamaları adına bu bölümde “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” kapsamında yıkılması planlanan geleneksel değerler için koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik önerileri geliştirilmiştir. Bu kapsamda Adıyaman kenti için koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik önerilerinde bulunmak amacıyla “Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisi” geliştirilmiştir. Öneri geliştirme sürecinde alanın öneminden kısaca bahsettikten sonra potansiyeller, GZFT (güçlü yanlar, zayıf yanlar, fırsatlar ve tehditler) analizi, vizyon ve hedef, temel strateji alanları, strateji, proje, proje hedefleri ve öncelikli stratejik müdahale alanları belirlenecektir.

6.1. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANININ SAHİP OLDUĞU POTANSİYELLER

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Nemrut Dağı Milli Parkı'nı ziyarete gelen turistlerin bu arkeolojik değerin Adıyaman il sınırları içerisinde yer alması nedeniyle öncelikle Adıyaman kent merkezine uğramaları, burada konaklamaları ve Adıyaman tarihi kent merkezindeki tarihi ve kültürel değerleri ziyaret etmek istemeleri en önemli turizm potansiyelini oluşturmaktadır.

Adıyaman tarihi kent merkezi, yerli ve yabancı turistlerin Adıyaman kentini ve ülkemizi ekonomik açıdan desteklemesi açısından arkeolojik sit alanı, sivil mimari yapısı, dini ve kültürel yapıları ile birçok tescilli kültür varlığına sahiptir. Adıyaman Kalesi'nin yer aldığı höyüğün "Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı" kapsamında kamulaştırılarak rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi alanın kullanımı açısından önemli bir potansiyeldir. Eski çarşının kentin ticari merkezinde yer alması ve buradaki tarihi değere sahip dini yapılarla bir bütünlük oluşturması turistik potansiyel oluşturmaktadır. Adıyaman tarihi kent merkezinde eski çarşıdaki ticari yapıların, Adıyaman Kalesi'nin, dini yapıların vb.nin yanı sıra geleneksel konut yerleşiminin de bulunduğu "Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi" alanında yer alan geleneksel konut örnekleri de tarihi ve kültürel turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bütün bu değerlerin bir bütünlük içerisinde yer aldığı bir koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik planının yapıldığı durumda Adıyaman kentinin turizm açısından önemli bir cazibe merkezi olması potansiyeli oldukça yüksektir. Alandaki potansiyeller göz önüne alınarak alanın güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olduğu fırsatlar ve tehditler incelenecektir. Daha sonra yapılan analizler çerçevesinde Adıyaman tarihi kent merkezi koruma ve geliştirme yönetim planı önerisi için vizyon ve hedefler belirlenecektir.

6.2. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANININ GZFT (GÜÇLÜ YANLAR, ZAYIF YANLAR, FIRSATLAR VE TEHDİTLER) ANALİZİ

“Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” alanının GZFT (güçlü yanlar, zayıf yanlar, fırsatlar ve tehditler) analizi aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Güçlü yanlar:

- Kentsel dönüşüm projesi alanı bugün kullanılan Adıyaman ticari merkezine çok yakın konumlanmaktadır.
- Kentin birçok noktasına ulaşım kolaylığı bulunmaktadır. Buna rağmen mahalle dokusu oluşturmaya yetecek kadar yoğun araç trafiğinden izole durumdadır.
- Alanda konut mülkiyetinin çoğunlukta olması nedeniyle somut değerlerin yanı sıra mahalle kültürü ve komşuluk ilişkisi gibi somut olmayan değerler bulunmaktadır.
- Zaman içerisinde geleneksel mahalle dokusu zarar görmesine rağmen alanda önemli sayıda korunmuş yapı bulunmaktadır.
- Proje alanı, içerisinde Tuz Hanı gibi anıtsal bir yapının ve korunmaya değer dükkânların yer aldığı eski çarşıya yakın konumlanmaktadır.
- Proje alanı, Adıyaman Kalesi (Adıyaman Höyük) gibi önemli bir arkeolojik değere yakın konumlanmaktadır.

Zayıf yanlar:

- Alandaki geleneksel konutlardan bazıları özgün yapım tekniklerinden uzaklaştığı veya özgünlüğüne aykırı eklerden dolayı yeterli bir şekilde korunamamıştır.
- Adıyaman Kalesi, eski çarşı, St. Paul Kilisesi ve Ulu Camii gibi tarihi ve kültürel değerler buradaki alanla bütünlük sağlayamamıştır.

- Alanda sayıca az da olsa niteliksiz ve harabe yapılar bulunmakta ve bu nedenle sağlıklı bir görüntü sergilenmektedir.
- Betonarme ve çok katlı yapılar bu alandaki geleneksel dokuyu tahrip etmektedir.
- Tescilli yapılar hariç, alanda koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik çalışmaları konusunda bugüne kadar herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Fırsatlar:

- Alandaki mahalle sakinleri ve yerel halk bu alanda ihtiyaç duyulan çalışmaların yapılıp alanın sağlıklılandırılması hususunda isteklidirler.
- Adıyaman kent merkezinde konumlanması nedeniyle sunum, bilgilendirme ve ulaşım gibi imkânlar kolayca sağlanabilir.
- Adıyaman Kalesi'nin (Adıyaman Höyük) kamulaştırılması ile birlikte alana yerel halk ve turistleri çekebilecek bir potansiyele sahiptir.
- Adıyaman geleneksel konutlarının yaygın bir şekilde yer aldığı alan, tarihi ve kültürel turizm potansiyeli taşımaktadır.
- Nemrut Dağı Milli Parkı'nı ziyarete gelen turistlerin Adıyaman kent merkezine uğramaları, burada konaklamaları ve Adıyaman tarihi kent merkezindeki tarihi ve kültürel değerleri ziyaret etmek istemeleri çok önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır.

Tehditler:

- “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” kapsamında alandaki geleneksel konutların neredeyse tamamının yıkılma tehlikesi vardır.
- “Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” ile yıkılacağı düşünülen geleneksel konutların mülk sahiplerince yapıların onarım ve tamirat işlemleri yapılmamaktadır. Bu sürecinin ilerleme hızının yavaş olmasından dolayı da konutların gün geçtikçe fiziksel durumları kötüleşmektedir.

- Alanda yapılması gereken asıl müdahale biçimi “korumak” olmayıp, yıkıp tamamen başka bir şeye dönüştürmektir.

6.3. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN VİZYON, HEDEF VE YÖNTEM ÖNERİLERİ

Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanı için önerilen hedef ve vizyon, tarihi ve kültürel değerlerin bir bütünlük içerisinde korunduğu, Adıyaman geleneksel konutlarının ön plana çıkarıldığı bir kentsel sit alanı olarak Adıyaman halkına, ülkemize ve turizme katkıda bulunulmasıdır. Tanımlanan hedef ve vizyona ulaşmak adına Adıyaman tarihi kent merkezi için dört temel yöntem önerilmektedir:

- İlk olarak, Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan tarihi değerlerin yanı sıra Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde bulunan geleneksel konutların ve alanların korunması ve sunulmasının bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekmektedir.
- İkinci olarak, Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi sürecinde Adıyaman kent merkezinin turizme yönelik potansiyelinin artırılması gerekmektedir.
- Üçüncü olarak, Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alan yönetiminde mülk sahiplerinin katılımı sağlanmalıdır.
- Son olarak, Adıyaman halkının koruma ve geliştirme süreçlerinde katılımı ve istihdamı sağlanmalıdır.

Tanımlanan hedef ve vizyona ulaşmak adına Adıyaman tarihi kent merkezi için temel strateji alanları önerilecek ve buna bağlı olarak da strateji ve projeler önerilmektedir.

6.4. ADIYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMİ MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ ALANI İÇİN STRATEJİ VE PROJE ÖNERİLERİ

Adıyaman tarihi kent merkezi için üç temel strateji alanı önerilmektedir:

- Tarihi ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme,
- Kültürel turizme yönelik kalkınma,
- Kültürel turizme yönelik organizasyon ve takip.

Tanımlanan üç temel strateji alanına ulaşmak adına çeşitli strateji ve projeler belirlenmiştir.

6.4.1. Strateji 1: Tarihi ve Kültürel Değerlerin Araştırılarak Tespit Edilmesi, Restorasyonu ve Korunması

Korunmaya değer tarihi ve kültürel değerlerin Adıyaman için önemini anlamak amacıyla Adıyaman tarihi kent merkezinde tescilli kültür varlıklarının yoğun olarak yer aldığını gösteren Şekil 6.1'deki yapılı çevre sentezi incelenebilir. "Tarihi ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme" temel strateji alanı kapsamında, Adıyaman kent merkezinde yer alan tarihi ve kültürel değerlerin gerekli araştırmalar yapılarak tespit edilmesi, restorasyonu ve korunmasına yönelik oluşturulan ilk stratejide yedi önemli proje önerilmektedir.

Birinci proje, Adıyaman kent merkezindeki sit alanları sınırlarının yeniden belirlenmesidir. Projenin hedefi Adıyaman kent merkezindeki "Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı"nda belirlenen 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Adıyaman Kalesi (Adıyaman Höyük) ve eski çarşıdaki Oturakçı Pazarı Kentsel Sit Alanı sınırlarının ve bu alanların çevresindeki Etkileşim Geçiş Sahası sınırının Şekil 6.1'deki yapılı çevre sentezinde belirtilen, Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında yer alan geleneksel yapıların yoğun olduğu alanları da kapsayacak biçimde yeniden belirlenmesidir.

İkinci proje, Adıyaman kent merkezi için revize edilen sit alanlarına yönelik yeni bir "Koruma Amaçlı İmar Planı" hazırlanmasıdır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel

Müdürlüğü, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2012 yılında tanımladığı "Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı", Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan kültürel değerleri korumak adına önemli bir karar olsa da yapılan incelemeler neticesinde yeterli olmadığı görülmektedir (Şekil Ek C.1). İkinci projenin hedefi, Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında tespit edilen geleneksel konut yoğunluğunun olduğu alanları da kapsayacak bütüncül bir "Koruma Amaçlı İmar Planı" hazırlanmasıdır. Ayrıca koruma amaçlı imar planının hazırlanması ve uygulanmasında Adıyaman geleneksel konut mimarisine ait cephe özellikleri, çatı örtüsü, parsel büyüklükleri, kat yükseklikleri, sokak kaplaması, sokak kesiti, bahçe kapısı ve iç kapı ölçüleri gibi özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir.

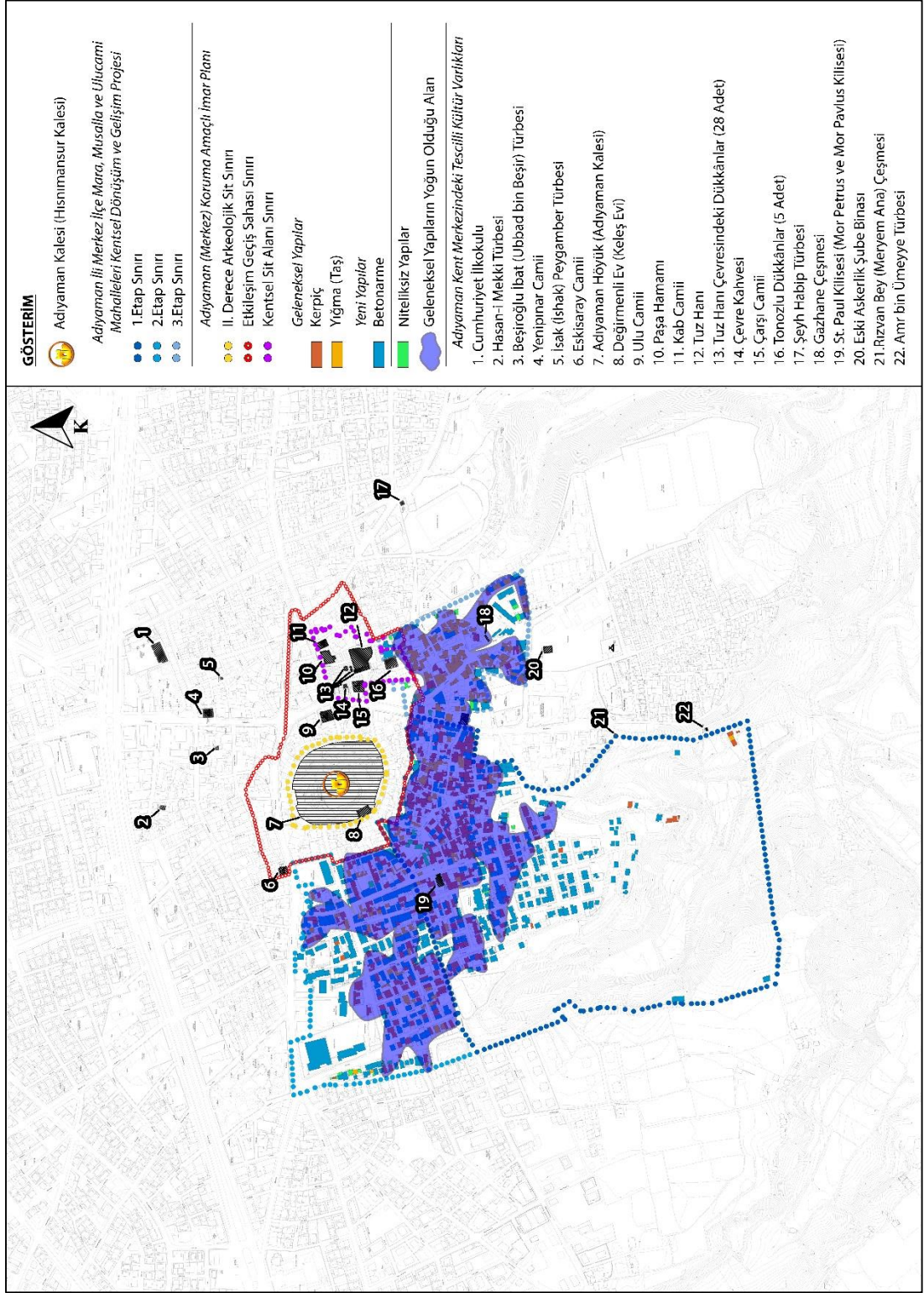
Üçüncü proje, Adıyaman kent merkezinde tespit edilen geleneksel yapıların onarımı, restorasyonu ve rekonstrüksiyonudur. Bu projede hedef olarak Şekil 6.2'de görülen, Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında tespit edilen geleneksel konutları koruma kapsamında derecelendirerek derecesine göre basit onarım, esaslı onarım, restorasyon ve rekonstrüksiyon önerileri getirilmiştir. Buna göre alanda belirlenen 200 adet 1. derece korunması önerilen yapının basit onarım teknikleriyle yapısal sorunlarının giderilmesi, 115 tane 2. derece korunması gerekli yapının esaslı onarım teknikleriyle geleneksel dokuya aykırı eklentilerden arındırma, sağlamlaştırma ve gerekirse kapsamlı bir restorasyona gidilmesi ve son olarak 129 adet 3. derece korunması önerilen yapının restorasyonu mümkünse yapılması değilse yıkılıp restitüsyon projeleri doğrultusunda rekonstrüksiyonu yapılması önerilmektedir.

Dördüncü proje, Adıyaman Kalesi (Adıyaman Höyük) projesi hayata geçirilmelidir. Şekil 6.1'de II. Derece Arkeolojik Sit Alanı Sınırı gösterilen Adıyaman Höyük'te yüzey araştırmaları dışında detaylı bir arkeolojik araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle kaleden geriye hiçbir kalıntı ya da buluntuya rastlanmamıştır. Bu proje, Adıyaman Höyük'te detaylı bir bilimsel arkeolojik araştırmaya başlanmasını ve bu önemli kale kalıntısından tarihi ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir.

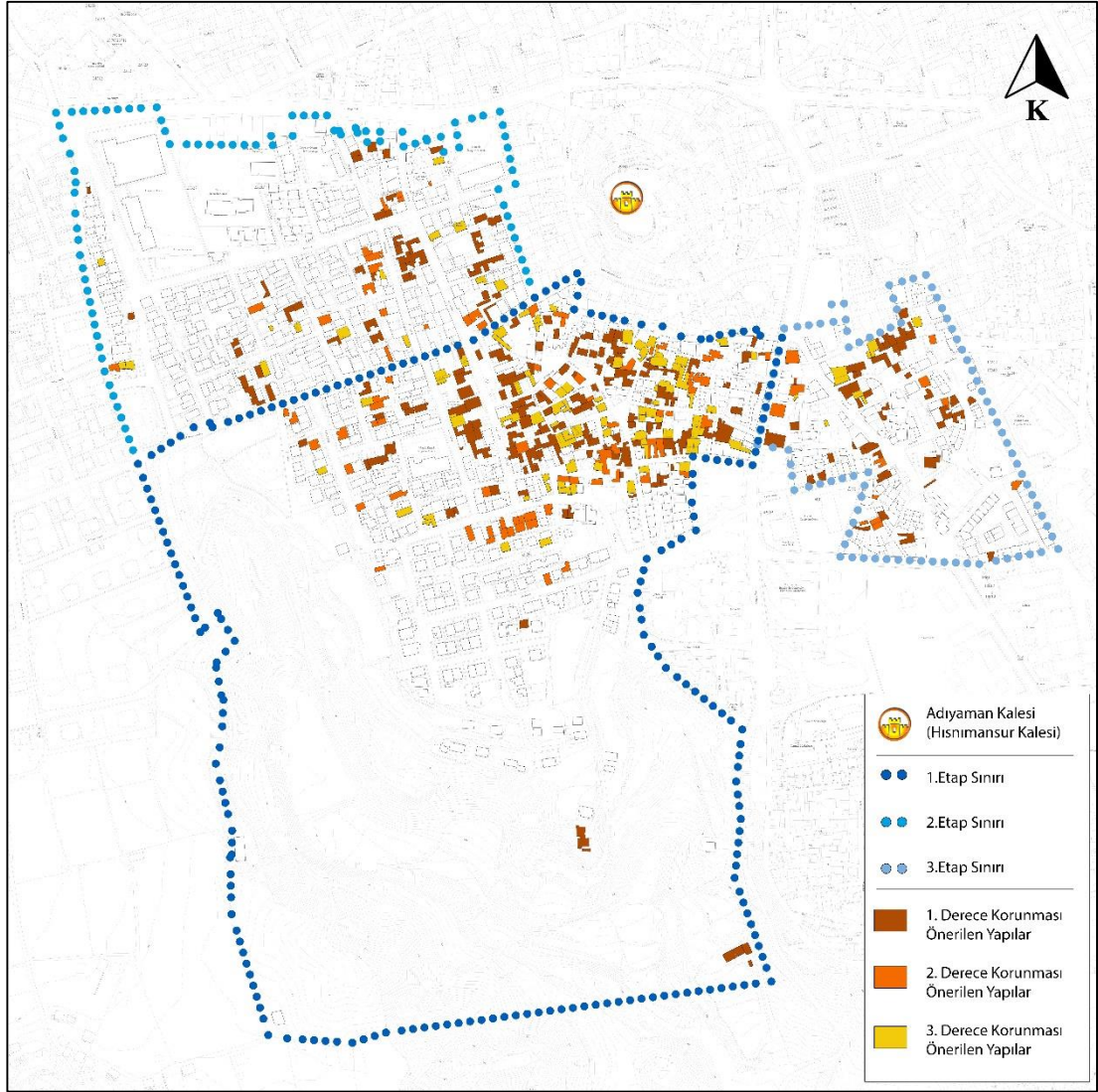
Beşinci proje, Adıyaman tarihi ticaret merkezine daha kapsayıcı isim verilmesi ve buradaki eski sokak isimlerinin tespit edilmesidir. Geçmişte Adıyaman tarihi ticaret merkezinin sadece küçük bir bölümünü oluşturan “Oturakçı Pazarı”nın Şekil 6.1’de belirtilen “Kentsel Sit Alanı Sınırı” içerisindeki tüm alanı tanımlamak için kullanılması tarihi gerçeklerin sapmasına neden olmaktadır. Bu nedenle hem bu alandaki eski sokak isimlerinin tespit edilmesi hem de Adıyaman tarihi ticaret merkezini daha kapsayıcı bir biçimde tanımlamak için yeni bir isim belirlenmesi bu projenin hedefini oluşturmaktadır.

Altıncı proje, tarihi bellek araştırma projesidir. Bu projenin hedefi Adıyaman tarihi kent merkezinde yaşamış yerel halk ile tarihi belleği kayıt altına almak için sözlü tarih çalışmaları yapmaktır.

Yedinci proje, Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel konutların tespit edilerek, katılımcı anlayışla restorasyon projelerinin hazırlanması ve uygulanmasıdır. Bu projenin gerçekleştirilmesi için Şekil 6.1’de gösterilen Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında geleneksel yapıların olduğu alanlarda çalışmaların büyük bir hassasiyetle yapılması gerekmektedir. Projenin hedefi, Adıyaman’ın geleneksel konut mimarisinin korunması, restorasyonu ve bunu yaparken mülk sahiplerinin de sürece katılımcı olarak dâhil edilmesidir.

Şekil 6.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanı ve Adıyaman (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Onama Alanı odağında Adıyaman tarihi kent merkezi yapıları çevre sentezi.

Şekil 6.2. Adiyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanında korunması önerilen yapılar.

6.4.2. Strateji 2: Tarihi Kent Merkezinin Sağıklandırılması, Sunumu ve Yeniden Canlandırılması

Tarihi ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme temel strateji alanı kapsamında, Adiyaman tarihi kent merkezinde sağıklandırma, sunum ve yeniden canlandırmaya yönelik ortaya koyulan ikinci stratejide dört önemli proje önerilmektedir.

Birinci proje, Adiyaman tarihi kent merkezini sağıklandırma projesidir. Bu projenin öncelikli hedefi Adiyaman Kalesi, Adiyaman tarihi ticaret merkezi, Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde yer alan geleneksel dokuyu çevresiyle birlikte koruyarak sağıklandırma, yeni işlevler yükleme olanağı sunma ve yeniden düzenlemektir.

İkinci proje, “Adıyaman Geleneksel Mahalle Dokusu” örneği projesidir. Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında geleneksel konut mimarisinin bulunduğu alanlarda tespit edilen sokak ya da ada ölçeğinde yerli ve yabancı turist odaklı “Adıyaman Geleneksel Mahalle Dokusu”nun yansıtıldığı örnek bir yerleşim alanının düzenlenmesi, bu alana açılan ve geleneksel dokunun izlerini taşıyan güzergâhlarda yayalaştırma çalışması yapılması bu projenin hedefini oluşturmaktadır.

Üçüncü proje, Adıyaman tarihi ticaret merkezinin gündüz ve gece kullanımı için işlevlendirilmesidir. Projenin hedefi Adıyaman tarihi kent merkezinin canlandırılması için yeni olanaklar sunulması ve Tuz Hanı gibi önemli kültürel değerlerin geceleri de işlevsel hale getirilmesidir.

Dördüncü proje, “Tarihi Adıyaman Kenti Tanıtım Merkezi” oluşturma projesidir. Bu proje, Adıyaman kentinin tarihsel gelişim sürecinin anlatıldığı, eski fotoğrafların sergilendiği, sözlü, görsel ve yazılı kaynaklarla tarihsel bilgilendirme ve sunumların yapıldığı bir tanıtım merkezi oluşturmayı hedeflemektedir.

6.4.3. Strateji 3: Adıyaman Kent Merkezinde Ulaşılabilirlik, Tanıtım ve Yönlendirmenin Geliştirilmesi

Kültürel turizme yönelik kalkınma temel strateji alanı kapsamında, Adıyaman kent merkezinde yer alan tarihi ve kültürel değerlere ulaşılabilirlik, yönlendirme ve bu değerlerin tanıtımına yönelik oluşturulan üç numaralı stratejide altı önemli proje önerilmektedir.

Birinci proje, yolların iyileştirilmesidir. Bu projede Adıyaman Kalesi çevresinde geleneksel dokuyu oluşturan mahallelerde belirlenen güzergâhlarda sokakların asfalt ve belli yerlerde de doğal taş kaplanması hedeflenmektedir.

İkinci proje, Adıyaman kent merkezinde bilgilendirme ve yönlendirme planlamalarının yapılmasıdır. Proje hedefi yerli ve yabancı turistler için tarihi kent merkezinde yer alan kültürel değerler ile ilgili kapsamlı ve doğru bilgilerin yer aldığı gerekli bilgilendirme ve yönlendirmelerin yapılmasıdır.

Üçüncü proje, turizm odaklı tanıtım projesidir. Bu projede hedef, Adıyaman kent merkezinde yer alan tarihi ve kültürel değerleri tanıtmaya yönelik broşür, kitapçık, kroki, web sitesi vb. faaliyetleri tanımlamak ve uygulamaya geçirmektir.

Dördüncü proje, turizm odaklı toplu taşıma projesidir. Projede turistlerin ulaşım, toplu taşıma ve gezinti ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem oluşturulması hedeflenmektedir.

Beşinci proje, Adıyaman destinasyon tanımlama projesidir. Bu projede Adıyaman kentinin turistik güzergâhlara dâhil edilmesi ve turizm destinasyonu olarak tanımlanması amaçlanmaktadır.

Altıncı proje, “Festival Kenti Adıyaman” projesidir. Adıyaman il sınırları içerisinde özellikle Kommagene dönemine ait tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımı, Adıyaman kent merkezinde tarihi, kültürel ve doğal değerlerin sergilenmesi ve Adıyaman yöresel lezzetlerinin tanıtımı gibi birçok alanda ayrı ayrı ya da toplu olarak yapılacak festivallerin planlanması ve bu faaliyetlere katılımların artırılması bu projenin hedefini oluşturmaktadır.

6.4.4. Strateji 4: Adıyaman Kent Merkezinde Tarihi ve Kültürel Turizmin Gelişmesi İçin Gerekli İşbirlikleri ve Eğitimlerin Yapılması

Kültürel turizme yönelik kalkınma temel strateji alanı kapsamında, Adıyaman kent merkezinde tarihi ve kültürel turizmin gelişmesi adına gerekli işbirlikleri ve eğitimlerin yapılmasına yönelik dört numaralı stratejide altı önemli proje önerilmektedir.

Birinci proje, farkındalık eğitimleri projesidir. Bu projede yerel otoriteler ve yerel halk olmak üzere iki farklı hedef kitle bulunmaktadır. İlk olarak yerel otoriteler için farkındalık eğitimleri yapılması hedeflenmektedir. İkinci olarak ise Adıyaman’ın sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal değerlerle ilgili yerel halkı bilgilendirmek ve özellikle “koruma” konusunda Adıyaman Müzesi ile işbirliği yapılarak yerel halka farkındalık eğitimleri vermek hedeflenmektedir.

İkinci proje, kılavuzluk eğitimleri projesidir. Bu projede öncelikle öğrencilere yönelik olarak Adıyaman kentinin tarihi ve kültürel değerlerini öğrenme konusunda kılavuzluk eğitimleri verilmesi hedeflenmektedir.

Üçüncü proje, turistik ev pansiyonculuğu eğitimleri projesidir. Projenin hedefi, Adıyaman Üniversitesi'nin işbirliği ile Adıyaman ili Merkez ilçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanında geleneksel konut mimarisinin bulunduğu alanlarda “yeniden işlevlendirme” yaklaşımıyla ev pansiyonculuğu yapmak isteyen mülk sahibi veya girişimcilere bu konuda eğitim verilmesidir.

Dördüncü proje, otelcilik geliştirme projesidir. Bu proje, kent merkezindeki otel kapasitesinin tespit edilerek ihtiyaç duyulan otel sayısına ulaşılmasını sağlamak amacıyla üst düzey girişimlerde bulunmayı ve girişimcilere odaklanan planlamaların yapılmasını hedeflemektedir.

Beşinci proje, özel ilgi alanı turizmi projesidir. Bu projede hedef, av turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi, mağara turizmi, gençlik turizmi, botanik turizmi, fotoğraf turizmi, dağcılık ve motosiklet gibi özel ilgi alanlarına yönelik turizm acenteleriyle işbirliği sağlanmasıdır.

Altıncı proje, servis şoförlerinin eğitilmesi projesidir. Projenin hedefi, yerli ve yabancı turistlerin ziyaret etmek istedikleri alanlara güvenli ve doğru bir şekilde ulaşımının sağlanması için servis şoförlerine eğitim verilmesidir.

6.4.5. Strateji 5: Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisinin Katılımcı Bir Yaklaşımla Organizasyonu ve Takibi

Kültürel turizme yönelik organizasyon ve takip temel strateji alanı kapsamında, “Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisi”nin katılımcı bir yaklaşımla organizasyonu ve takibine yönelik beş numaralı stratejide iki önemli proje önerilmektedir.

Birinci proje, koruma yönetim planı koordinasyon biriminin oluşturulmasıdır. Proje hedefi, yerel otoritelerle işbirliği içerisinde “Koruma Yönetim Planı Koordinasyon Birimi” kurulmasıdır.

İkinci proje, katılımcı bir sivil toplum örgütü oluşturulmasıdır. Bu projede “Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisi” kapsamında belirlenen mülk sahiplerinin, esnafın ve diğer hak sahiplerinin bu çalışmaların uygulanmasında, takibinde ve değerlendirilmesinde katılımcı bir şekilde dâhil olmalarına olanak sağlayan sivil bir örgütlenme oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada öncelikli stratejik müdahale alanları olarak, tanımlanan vizyona ve stratejilere ulaşmak adına öncelikle turizme yönelik koruma ve geliştirme amaçlı planlama, tarihi kent merkezinde yeniden canlandırma ve yerli-yabancı turist kapasitesini artırma çalışmalarına hız verilmesi önerilmektedir.

BÖLÜM 7

SONUÇLAR

Tarihi kentlerde doğa kaynaklı, sosyo-ekonomik kaynaklı, insan kaynaklı ve tarihi doku bütünlüğünün bozulmasından kaynaklanan koruma sorunları olmak üzere birçok faktör geleneksel kent dokusunun bozulmasında etkili olmaktadır. Adıyaman ili, Paleolitik Çağ'dan itibaren sürekli yerleşim özelliği göstermiştir. Kommagene Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluğu dönemlerinde önemli bir yerleşim yeri olan Adıyaman'ın tarihi kent merkezi ile bu merkeze 5 km mesafede bulunan Perre Antik Kenti yüzlerce yıl önemini korumuş yerleşim yerlerindedir. Emeviler Dönemi'nde Hısn-ı Mansur (Mansur'un Kalesi) yapıldıktan sonra burada yeniden bir kent imar edilmiş ve bu yerleşim yeri Hısnımansur olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı Dönemi'ne kadar sınır şehri özelliği taşıyan kent, birçok savaşta yer almış ve defalarca tahrip edilmiştir. Ancak Osmanlı Dönemi'yle birlikte sınır bölgesi statüsünden ayrılan Hısnımansur (Adıyaman) kenti ve Hısnımansur Kalesi zaman içerisinde eski önemini yitirmiştir. Tarihi gelişim sürecinde Adıyaman tarihi kent merkezi, Hısnımansur kalesi (Adıyaman Kalesi) etrafında gelişmiştir. Günümüzde Adıyaman tarihi kent merkezindeki geleneksel dokuda, tarihi kentlerdeki koruma sorunları görülmektedir. Bu alanda bir takım koruma çalışmaları gerçekleştirilmiş olsa da yapılan koruma çalışmalarının yeterli olmadığı belirlenmiştir.

Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan ve Adıyaman geleneksel dokusunu yaşatmaya çalışan Mara, Musalla ve Ulucami mahallelerinde 2016 yılından itibaren "Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi" çalışmaları başlatılmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinde korumacı olan ve korumacı olmayan yaklaşımlarla yürütülen çalışmalar göz önüne alındığında riskli alanda buldukları gerekçesiyle buradaki geleneksel dokunun neredeyse tamamının korumacı olmayan yaklaşımla yıkılarak yerine tamamen bu alandaki dokudan farklı yeni bir yapılaşmaya gidildiği gözlenmiştir.

Alanda korunması gereken mahalle dokusu, kaybolmaya yüz tutan mahalle kültürü, geleneksel konut mimarisi ve geçmişin izleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda sadece fiziki yapı ve çevre değil aynı zamanda bu alandaki sosyal hayatın da sürdürülebilirliği için kent kimliği bağlamında geçmişi okuyarak geleceğe dair öngörülerde bulunmak amacıyla bu alandaki koruma sorunları tespit edilmiştir. Ayrıca korunmaya değer olan bu alanın güçlü ve zayıf yanlarını, sahip olduğu fırsat ve tehditleri de belirleyerek alanın geleceğine dair belirlenen vizyon ve hedefler doğrultusunda sorunları çözmeye ve tehditleri ortaya kaldırmaya yönelik “Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisi” kapsamında strateji ve projeler geliştirilmiştir. Restorasyon ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun, kültürel mirası korumaya, yönetmeye ve planlamaya yönelik sürdürülebilir, bütüncül ve katılımcı yaklaşımlarla geliştirilen “Adıyaman Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Yönetim Planı Önerisi”nin tarihi kentlerde kentsel dönüşüm uygulamalarının yeniden gözden geçirilmesi ve bu kentlerin sahip olduğu kültürel mirasın korunması için örnek teşkil etmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada Adıyaman tarihi kent merkezinde yer alan ve kentsel dönüşüm projesi kapsamında yok olma tehlikesi altındaki geleneksel dokuya sahip olan Mara, Musalla ve Ulucami mahalleleri odağında Adıyaman tarihi kent merkezi ile bütüncül bir şekilde üst ölçekte koruma ve geliştirme önerileri geliştirilmiştir. Ancak bundan sonra bu alanda yapılacak proje ve çalışmalara öneri getirme amacıyla öncelikle Adıyaman tarihi kent merkezine bütüncül bir yaklaşımla gerekli tespitler yapılarak bu alanın UNESCO dünya miras listesine girmesinin yolları aranabilir. Bu yönde yapılacak çabalar alandaki korunmaya değer tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunması yönünde önemli katkılarda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Adıyaman Belediyesi, “Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu” (2014).
- Ahunbay, Z., “Tarihi çevre koruma ve restorasyon”, *Yem Yayın*, İstanbul (2009).
- Ainsworth, W. F., “Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia”, *John W. Parker*, London (1842).
- Aktaş Polat, Y., “Türkiye’de kentsel dönüşüme bütüncül bir bakış: Elazığ örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 185–201 (2015).
- Anonim 1, “1935 20 İlkteşrin Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu Vilâyet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibarile Muvakkat Rakkamlar”, *Ulus Basımevi*, Ankara (1935).
- Anonim 2, “Adıyaman İl Yıllığı” (1981).
- Anonim 3, “Adıyaman Kültür Envanteri” (2014).
- Anonim 4, “Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)”, (Hrant D. Andreasyan çev.), *TTK Yayınları*, Ankara 2000.
- Ataöv, A. ve Osmay, S., “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Bakış”, *METU JFA*, 2007/2, (24-2): 57-82 (2007).
- Aydın, A. ve Çamur, Ö., “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janeiro”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6. Cilt, Sayı 1, 53-68 (2016).
- Bal, S., “TÜRKİYE’DE SOYLULAŞTIRMA: ANKARA DİKMEN VADİSİ ÖRNEĞİ”, Yüksek Lisans Tezi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli (2017).
- Balamir, M., “Türkiye’de Kentsel İyileştirme ve Dönüşüme İlişkin Güncel Öneri ve Modeller”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 322, 28-35 (2005).
- Batur, A., “Tarihi Çevre Korumasında Siyasal ve İdeolojik Boyutlar”, *Mimarlık Dergisi*, 5, 15 (1975).
- Bayraktar, E., “Gecekondu ve kentsel yenileme”, Editör Nesrin Turhan, *Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları*, Ankara, 110-111, 235-236 (2006).

Biler, D., “Kentsel Dönüşüm Projelerinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi; Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Gaziantep (2019).

Binzet, F., “Dünden Bugüne Adıyaman”, *Sanko*, Adıyaman (2013).

Cebe, A., “Adıyaman İlinin Turizm Coğrafyası”, Yüksek Lisans Tezi, *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Şanlıurfa (2016).

Çubukçuoğlu, B., “Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesinin Tarihi Kent ve Kullanıcı Kimliği Üzerine Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2013).

Dahl, D., “Berlín IBA ’87 – La Exposición Internacional de Arquitectura”, *A&V Monografías de Arquitectura y Vivienda*, Madrid, s. 69 (1985).

Dalyan, M. G., “Başlangıcından 1570 Yılına Kadar Adıyaman”, *Yeni Reform Matbaacılık*, Ankara (2007).

Denli Özel, N., “Diyarbakır Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında geleneksel evlerin incelenmesi ve önerilerin belirlenmesi” Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2018).

Doğan, H., “Adıyaman tarihi ve kültürü üzerine”, *Kömen Yayınları*, Konya (2012).

Doğanay, E., “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya (2016).

Dörner, K. F., “Nemrut Dağının Zirvesinde Tanrıların Tahtları”, (V. Ülkü, çev.), *TTK Basımevi* Ankara, (1999). (Orijinal çalışma basım yılı 1981)

Duralı Kanat, İ., “Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Uygulamalarının İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2007).

Erarslan, F., ve Karaca, M. N., “17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu”, Editörler F. Bayram ve A. Özme (2008).

Erarslan, A., “Kırsal Mimaride Tarihsel Sürekliliğin Bir Yorumu Olarak Kahta Bölgesi ‘L-Hilani’ Yapıları”, *Mimarlık Dergisi*, 370 (2013).

Erbil, M., kişisel fotoğraf arşivi.

Erdim, M. M., “Adıyaman’dan bir kerpiç ev”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1), 69–78 (1976).

Eyüboğlu Erşen, A., ve Vatansever, N., “Kırklareli Kentsel Sit Alanı Yerleşimi, Koruma Sorunları ve Öneriler”, *3rd International Symposium on Architect Sinan – Housing*, Edirne (2007).

Görgülü, Z., “Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz”, *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, İzmir, 767-780 (2009).

Görmez Eren, B., “Adıyaman Halil Bilgiç Evi Restorasyon ve Koruma Çalışması”, *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Diyarbakır, (2019).

Halaçoğlu, Y., “İslam Ansiklopedisi”, *Türk Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1. Cilt (1988).

Hämer, “Projeler Veriler Planlama Partnerleri adlı Poster”, *IBA Bauausstellung Berlin GmbH*, Kent Yenilemesi Çalışma Grubu (1987).

Hass-Klau, C., “Berlin: 'Soft' Urban Renewal in Kreuzberg”, *Built Environment* (1978-), *Alexandrine Press*, London, 12. Cilt, Sayı 3, 165-175 (1986).

Hawkins, J. D., “Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions”, *Walter de Gruyter*, Berlin, 1. Cilt (2000).

Hoffmann-Axthelm, D., “Geschichte und Besonderheit der Kreuzberger Mischung, in Senator für Bau- und Wohnungswesen”, Editörler F. Karl-Heinz, D. Hoffmann-Axthelm, E. Knödler-Bunte, Kreuzberger Mischung: Die innerstädtische Verflechtung von Architektur, Kultur und Gewerbe, *Ästhetik und Kommunikation*, Berlin, 9-20 (1984).

Işık, O. ve Pınarcıoğlu M.M., “Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği”, *İletişim Yayıncılık*, İstanbul, 111-112 (2018).

İbni Bibi, “Anadolu Selçukî Devleti Tarihi”, (M.Nuri Gencosman çev.), *Uzluğ Basımevi*, Ankara, 110-175 (1941).

Kara, G., “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, 2-6 Nisan, Ankara, (2007).

Kaş, M., “Konut Sorununun Çözümünde Kentsel Dönüşüme Kullanıcı Katılımının Sağlanması Üzerine Bir Yöntem Araştırması: Konya Örneği”, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya (2014).

Kaya, G., “Internal Migration and its Effects in one of the Underdeveloped Regions of Turkey (The Sample of Adıyaman)”, *In International Journal of Humanities and Social Science*, 5. Cilt, Sayı 3 (2015).

Kılıç, A., “Tarihi Çevrede Yeni Yapı – Yeni Ek Bağlamında Norman Foster Yapıları”, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Kayseri (2015).

Kommagene-Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP), “KNKGP-Yönetim Alanı Sınırı Tanımı Raporu” (2008).

Kuban, D., “Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama”, *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul, 1. basım (2000).

Ocak, A. Y., “Baba İshak”, *DİA*, İstanbul, 4. Cilt, 368-369 (1991).

Öksüz Kuşçuoğlu, G., ve Taş, M., “Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2. Cilt, Sayı 1 (2017).

Öz, İ., “Diyarbakır Mar Petyum Keldani Kilisesi restorasyon önerisi”, Yüksek lisans tezi, *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Diyarbakır (2014).

Özden, P. P., “Kentsel Yenileme Uygulamalarında YereYönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 23-24, İstanbul (2001).

Özden, P. P., “Türkiye’deki Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına eleştirel Bir Bakış”, 1–23 (2008).

Özgüç, N., “Samsat-Sümeysat, Samosata Kumaha, Hahha, Hahhum (Bir Başkent ve Kalenin Uzun Yaşamının 6000 Yıllık Döneminden Kesitler)”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara (2009).

Özköse, A., “Koruma kaygısı olmayan bir gelişme ve planlama karşısında yapısal bütünlüğü bozulan eski kent dokularında korunacak alanlardaki ve Kırşehir Kent Merkezinde ‘Anıtlar Çevresindeki’ sorunların tanımlanması”, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara (1987).

Regensburg, S., “HerO the road to success”, *Integra*, Germany (2011).

Sağır, M., “Adıyaman eski askerlik şube binasının rölöve ve restorasyonu”, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, (1999).

Sarpkaya, A., “Bir Kentsel Dönüşüm İronisi: Osmaniye’de Yapılan Yeni Toplu Konut Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Adana (2011).

Sarsılmaz, T., “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Odaklı Yaklaşımın Beykoz Projesi Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2018).

Serdaroğlu Sağ, N., “Dönüşüme Bağlı Kentsel Gelişmenin Yönetilmesinde Bir Araç Olarak Akıllı Büyüme: Konya Kent Örneği”, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya (2011).

Sharon, I. ve Zarzecki-Peleg, A., “Podium Structures with Lateral Access: Authority Ploys in Royal Architecture in the Iron Age Levant”, Editörler S. Gitin, J. E. Wright, J. P. Dessel, *Confronting the Past: Archaeological and Historical Essays on Ancient Israel in Honor of William G. Dever*, *Eisenbrauns*, Indiana, 145-167 (2006).

Sucu, M., “Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)”, **Önder Matbaası**, Adana (1985).

Şahin, İ., “Anadolu’da Türk yerleşmeleri sürecinde Safranbolu”, **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu**, Ankara, 7-14 (2003).

Şahin Güçhan, N. (Ed.), “Kommagene Nemrut Yönetim Planı”, **Pozitif Matbaa** (2017).

Şaşmaz, H. ve Şaşmaz, M., “Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Dönemi’nde Adıyaman’ın İdari Taksimatı”, Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine, Editör Hamdi Doğan, **Kömen Yayınları**, Konya, 9-97 (2012).

Şemseddin Sami, “Kamûsu’l-A’lâm”, **Mihran Matbaası**, İstanbul, 1. Cilt (1889).

Şisman, A. ve Kibaroglu, D. “Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, **12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı**, Ankara, 4-7 (2009, 11-15 Mayıs).

Taştemir, M., “XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahra) Sosyal ve İktisadi Tarihi”, **TTK Yayınları**, Ankara (1999).

Taştemir, M., “Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi”, **TDV Yayınları**, Ankara, 5. Cilt, s. 541 (1992).

Temel, H. S., kişisel fotoğraf arşivi.

Thomas, S., “A Glossary of Regeneration and Local Economic Development, **Local Economic Strategy Center**, Manchester (2003).

Topçuoğlu, D., “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sürdürülebilir Yerleşme Kriterlerinin Tasarıma Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul (2017).

Toprak, S. V., “1835 Tarihli Nüfus Sayımına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hısnımansur (Adıyaman)”, **Adıyaman Üniversitesi Yayınları**, Adıyaman (2018).

Tozlu, N., “Adıyaman Efsaneleri”, **Adıyaman Belediyesi Yayınları**, Erzincan (2013).

Umar, B., “Türkiye’deki Tarihsel Adlar”, **İnkılâp Kitabevi**, İstanbul (1993).

Uyar, N., “Kentsel Dönüşüm Politikaları”, **TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu**, Diyarbakır, 26-33 (2009).

Uzun, T., ve Hanol, Ö., “Adıyaman Geleneksel Evlerinden Günümüze Ulaşan Tek Temsilci: Keleş Konağı / Değirmen Evi”, **Gece Akademi**, 35–59 (2019).

Uzunçarşılı, İ. H., “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri”, *TTK Yayınları*, Ankara, 42-44 (1937).

Vatansever, T., “Eskişehir İli, Mahmudiye İlçesi, Mesudiye Köyü’ndeki Geleneksel Kerpiç Konutların Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul (2019).

Yaman, Y., “Yurt ansiklopedisi : Türkiye, il il, dünü, bugünü, yarını”, *Anadolu Yayıncılık*, İstanbul (1981).

Yarullina Yıldırım, R. (Ed.), “Fırat’tan Volga’ya Medeniyetler Köprüsü”, *Adıyaman Üniversitesi Yayınları*, Adıyaman (2015).

Yıldırım, A. E., “Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm”, *Planlama*, Sayı 1, 7-24 (2006).

Yıldırım, S., “Türkiye’de Kürtlerin Yoğun Olarak Yaşadığı On Beş İlde Nüfus Hareketleri ve Şehirleşme (1945-1970)”, *Şehir ve Medeniyet Dergisi* (2020).

İnternet Kaynakları:

İnternet-1: Trek Earth, “Gecekondu”, https://www.trekearth.com/gallery/Middle_East/Turkey/Central_Anatolia/Ankara/Ankara/photo1452774.htm [Erişim tarihi: 21.05.2021]

İnternet-2: Elephant and Castle Partnership, “Elephant and Castle Regeneration Map”, <https://www.elephantandcastle.org.uk/elephant-and-castle-regeneration-map/> [Erişim tarihi: 14.08.2021]

İnternet-3: Reddit, “Downtown Beirut 1990 vs 2018”, https://www.reddit.com/r/lebanon/comments/ir6fkr/downtown_beirut_1990_vs_2018/ [Erişim tarihi: 14.08.2021]

İnternet-4: Mimdap, “Avrupa Birliği Sulukule’de”, <http://mimdap.org/2007/06/avrupa-birlii-sulukulede/> [Erişim tarihi: 15.08.2021]

İnternet-5: Dünyalılar, “Evler Boş, Sulukuleliler Mutsuz”, <https://dunyalilar.org/sulukulede-kentsel-donusumun-ilk-ayagi-tamamlandi-evler-bos-sulukuleliler-mutsuz.html/> [Erişim tarihi: 15.08.2021]

İnternet-6: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Genel Bilgiler”, <https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61334/genel-bilgiler.html> [Erişim tarihi: 01.06.2021]

İnternet-7: T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, “Türkiye Mülki İdare Bölgeleri Haritası”, <https://www.harita.gov.tr/urun/turkiye-mulk-idare-bolumleri-haritasi/189> [Erişim tarihi: 01.06.2021]

İnternet-8: Coğrafya, “Güneydoğu Anadolu”,
<http://www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/guneydogu-anadolu.htm> [Erişim tarihi: 27.04.2020].

İnternet-9: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Efsaneler”,
<https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61361/efsaneler.html> [Erişim tarihi: 24.06.2021]

İnternet-10: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Tarihçe”,
<https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61345/tarihce.html> [Erişim tarihi: 01.06.2021]

İnternet-11: Habertürk, “Bu Figür 42 Bin Yıl Önce Palanlı Mağara’sına Çizildi”,
https://im.haberturk.com/2018/10/09/ver1539089366/2173198_810x458.jpg [Erişim tarihi: 23.05.2021]

İnternet-12: Kültür Envanteri, “Nemrut”,
<https://kulturenvanteri.com/yer/nemrut/#16/37.980679/38.740826> [Erişim tarihi: 23.05.2021]

İnternet-13: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Müze ve Ören Yerleri”,
<https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-165843/muze-ve-oren-yerleri.html> [Erişim tarihi: 23.05.2021]

İnternet-14: Anadolu Ajansı, “Adıyaman 1700 Yıl Önce De Bağcılıkla Meşhurlmuş”,
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/adiyaman-1700-yil-once-de-bagcilikta-meshurmus/2036072> [Erişim tarihi: 18.06.2021]

İnternet-15: Türkiye’nin Tarihi Eserleri, “Pirin (Perre) Antik (Roma) Çeşmesi”,
<http://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2408> [Erişim tarihi: 23.05.2021]

İnternet-16: UNESCO, “Tabula Peutingeriana”,
<https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/201> [Erişim tarihi: 23.05.2021]

İnternet-17: Tabula-Peutingerina, “Segmentvm XI - M. Welser”, <https://www.tabula-peutingeriana.de/tabula.html?segm=a&pic=v> [Erişim tarihi: 03.05.2021]

İnternet-18: Türkiye’nin Tarihi Eserleri, “Eski Kahta Kalesi”,
<http://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2413> [Erişim tarihi: 24.05.2021]

İnternet-19: Houshamadyan, “Mamuret-ul-Aziz”,
<https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/mamuret-uel-aziz-vilayeti.html> [Erişim tarihi: 22.04.2021]

İnternet-20: TPAO, “Tarihçe”, <https://www.tpao.gov.tr/tarihce> [Erişim tarihi: 13.07.2021]

İnternet-21: Toplu Konut İdaresi, “İllere Göre Projeler”,
<https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler> [Erişim tarihi: 13.06.2021]

İnternet-22: Türkiye İstatistik Kurumu, “Nüfus ve Demografi”,
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
[Erişim tarihi: 18.06.2021]

İnternet-23: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Kültür ve Tabiat Varlıkları”,
<https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61350/kultur-ve-tabiata-varliklari.html> [Erişim tarihi:
13.07.2021]

İnternet-24: Adıyaman Belediyesi, “Kentsel Dönüşümün İlk Etapı İçin İhale Tarihi
Belli Oldu”,
<http://www.adiyaman.bel.tr/Content.aspx?ContentID=4331&CategoryID=38> [Erişim
tarihi: 27.07.2021]

EK AÇIKLAMALAR A.

ADİYAMAN MERKEZ İLÇESİ 1975 YILI NAZIM İMAR PLANI

Şekil Ek A.1. Adiyaman Merkez İlçesi 1975 Yılı Nazım İmar Planı (Adiyaman Belediyesi arşivinden düzenleme).

EK AÇIKLAMALAR B.

ADİYAMAN TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ

Çizelge Ek B.1. Adıyaman Tescilli Kültür Varlıkları Listesi (İnternet-18).

ARKEOLOJİK SİT ALANLARI	
ADI	YERİ
1- Pirin (Perre) Ören Yeri	Örenli Mahallesi
2- Turuş Kaya Mezarları	Kuyulu (Turuş) Köyü
3- Belören Yerleşmesi	Akpınar Köyü
4- Haydaran Kaya Mezarları	Taşgedik (Haydaran)Köyü
5- Kuşakkaya Ören Yeri	Kuşakkaya Köyü
6- I Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
7- II Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
8- III Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
9- IV Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
10- V Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
11- VI Nolu Tümülüs	Fırlaz Köyü
12- Kızılcahöyük Tümülüsü	Kızılcahöyük Köyü
13- Adıyaman Höyük	Ulu camii Mah.
14- Dödere Höyük	Hasankendi Köyü
15- Karapınar Höyük	Karapınar Köyü
16- Fırlaz Höyük	Fırlaz Köyü
17- Külaf Höyük	Külafhöyük Köyü
18- Battal Höyük	Battalhöyük Köyü
19- Turuş Büyük Höyük	Kuyulu (Turuş) Köyü
20- Turuş Küçük Höyük	Kuyulu (Turuş) Köyü
21- Bozhöyük Höyüğü	Bozhöyük Köyü
22- Yassihöyük	Güzelyurt Köyü
23- Karahöyük Höyüğü	Güzelyurt Köyü
24- Palanlı Kaya Mezarları	Palanlı Köyü
25- Demirkale Roma Yerleşim Alanı	İndere (Zey) Köyü
26- Antik yürüyüş yolu ve kutsal alan	Taşgedik (Haydaran) Köyü

DİNİ VE KÜLTÜREL YAPILAR	
ADI	YERİ
1- Palanlı Mağarası	Palanlı Köyü
2- Malpınar Kaya Yazıtı	Durak Köyü/Malpınar mezarası
3- Burç Anıt Mezarı	Burç Köyü
4- Haydaran Kaya Kabartması	Taşgedik (Haydaran) Köyü
5- Ulu Camii	Ulu cami Mahallesi
6- Eskisaray Camii	Eskisaray Mahallesi
7- Çarşı Camii	Eskisaray Mahallesi
8- Yenipınar Camii	Yenipınar Mahallesi
9- Kab Camii	Kab Camii Mahallesi
10- İndere Cami	İndere (Zey) Köyü
11- St. Paul Kilisesi	Mara Mahallesi
12- Abuzer Gaffari Türbesi	İpekli (Elifi) Köyü

13- Mahmut El Ensari Türbesi	İpekli (Elifi) Köyü
14- Abdurrahman-i Erzincan-i Türbesi	İndere (Zey) Köyü
15- Hasan-i Mekki Türbesi	Hocaömer Mahallesi
16- Zeynel Abidin Türbesi	Uludam Köyü (Akyurt Mezrası)
17- Amr Bin Ümeyye Türbesi	Varlık Mahallesi
18- Şeyh Habip Türbesi	Stadyum Yanı
19- Beşiroğlu İbat Türbesi	Hocaömer Mahallesi
20- Kazgan Baba Türbesi	Ova Kuyucak/Gazihan Mezrası
21- Çıplak Dede Türbesi	Sarıharman Köyü
22- İsak Peygamber Türbesi	Kab camii Mahallesi

SİVİL MİMARİ YAPILAR	
ADI	YERİ
1- Göksu Köprüsü	Gümüşkaya Köyü
2- Cumhuriyet İlkokulu	Sıratut Mah.
3- Eski Askerlik Şube Binası	Varlık Mah.
4- Paşa Hamamı	Kab cami Mah.
5- İsmet Tanrıverdi Evi	Durukaynak Köyü
6- Çevre kahvesi	Kab cami Mah. Oturakçı pazarı
7- Tuzhanı	Kab cami Mah. Oturakçı pazarı
8- Değirmenli Ev	Ulu cami Mah. 270 Ada 6 Parsel
9- Tonozlu Dükkânlar (5 adet)	Kab cami Mah. 430 Ada 24, 25,26,27,32 Parsel
10- Tuzhanı Çevresindeki Dükkânlar (28 Adet)	Kab cami Mah. Oturakçı Pazarı
11- Gazhane Çeşmesi	Musalla Mahallesi
12- Antik Çeşme	Örenli Mahallesi
13- Antik Havuz	Örenli Mahallesi
14- Çeşme	Hacı Halil Köyü
15- Rızvan Bey (Meryem Ana) Çeşmesi	Mara Mahallesi
16- Erkekler Çeşmesi	Bağpınar Köyü
17- Kadınlar Çeşmesi	Bağpınar Köyü
18- İndere Köprüsü	İndere (Zey) Köyü

EK AÇIKLAMALAR C.

ADYAMAN (MERKEZ) KORUMA AMAÇLI NAZIM İMAR PLANI

EK AÇIKLAMALAR D.

**ADİYAMAN İLİ MERKEZ İLÇE MARA, MUSALLA VE ULUCAMI
MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJESİ
ALANINDAKİ KULLANICILARIN TERCİH VE BEKLENTİLERİNİN
BELİRLENMESİ İÇİN YAPILAN ANKET ÖRNEĞİ**

1. Cinsiyetiniz
 Erkek Kadın
2. Yaşınız
 20-30 31-40 41-50 51-60 61 ve üzeri
3. İş durumunuz
 İşveren Çalışan Emekli Ev hanımı Öğrenci İşsiz
4. Eğitim Durumunuz
 İlköğretim Lise Yükseköğretim Diplomasız
5. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızı sizce nasıl
 Yavaş Normal Hızlı
6. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızı yaşam koşullunuzu nasıl etkiliyor
 Olumsuz Olumlu Kararsızım
7. Kentsel dönüşüm sürecinin ilerleme hızı yaşam alanınıza onarım yapmanızı nasıl etkiliyor
 Olumsuz Olumlu Kararsızım
8. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında hak sahiplerine teklif edilen bedel sizce mülkün gerçek bedelini karşılıyor mu
 Karşılıyor Karşılmıyor Kararsızım
9. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında hak sahiplerine teklif edilen bedel sizce yeniden ev sahibi olmanıza yetecek mi
 Evet Hayır Kararsızım
10. Kentsel dönüşüm projesi kapsamında mahalle dokusu ve geleneksel konutların yok edilmesini mi (a), yoksa afet riskini düşünerek sağlamlaştırılmayı, onarmayı ve hayatta tutmayı amaçlayan bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi gerektiğini mi (b) istersiniz
 (a) (b) Kararsızım

Çizelge Ek D.1. Adıyaman İli Merkez İlçe Mara, Musalla ve Ulucami Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi anket çalışması.

	CİNSİYET	YAŞI	MESLEK DURUMU	EĞİTİM DURUMU	KD İLERLEME HIZI SİZCE NASIL?	KD HIZI YAŞAM KOŞULUNUZU NASIL ETKİLİYOR?	KD HIZI ONARIM YAPMANIZI NASIL ETKİLİYOR?	KD İLE HAK SAHİPLERİNE TEKLİF EDİLEN BEDEL GERÇEK BEDELİ SİZCE KARŞILIYOR MU?	KD İLE HAK SAHİPLERİNE TEKLİF EDİLEN BEDEL YENİDEN EV SAHİBİ OLMANIZI SİZCE SAĞLIYOR MU?	KD İLE MAHALLE DOKUSU VE GELENEKSEL KONUTLARIN (a) YOK EDİLMESİNİ Mİ YOKSA (b) AFET RİSKİNİ DÜŞÜNEREK SAĞLAMLAŞTIRMA, ONARIM VE HAYATTA TUTMA YAKLAŞIMIYLA YENİDEN DÜZENLEME Mİ İSTERSİNİZ?
1	Erkek	21	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
2	Kadın	22	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
3	Erkek	23	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
4	Kadın	24	İşsiz	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
5	Kadın	24	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
6	Erkek	25	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	Kararsız
7	Kadın	28	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
8	Erkek	29	Öğrenci	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
9	Kadın	31	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
10	Erkek	32	İşsiz	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	Kararsız
11	Kadın	33	Çalışan	Lisans	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
12	Erkek	34	Çalışan	Lisans	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
13	Erkek	34	Çalışan	Lisans	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
14	Kadın	36	Çalışan	Lisans	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
15	Erkek	38	Çalışan	Lise	Yavaş	Kararsız	Olumsuz	Kararsız	Hayır	a
16	Kadın	39	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
17	Kadın	42	Çalışan	Lise	Yavaş	Kararsız	Olumsuz	Kararsız	Hayır	a
18	Kadın	43	İşsiz	İlköğretim	Yavaş	Kararsız	Kararsız	Kararsız	Hayır	a
19	Erkek	45	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
20	Erkek	45	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
21	Erkek	46	İş veren	Lise	Yavaş	Kararsız	Olumsuz	Hayır	Hayır	Kararsız
22	Erkek	47	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
23	Kadın	48	İş veren	İlköğretim	Yavaş	Kararsız	Kararsız	Kararsız	Kararsız	a
24	Kadın	49	İşsiz	İlköğretim	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
25	Erkek	51	İş veren	Lise	Yavaş	Kararsız	Kararsız	Kararsız	Kararsız	a
26	Kadın	52	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
27	Kadın	55	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	Kararsız
28	Kadın	55	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
29	Erkek	56	İş veren	Lise	Yavaş	Kararsız	Kararsız	Kararsız	Kararsız	a
30	Erkek	58	Çalışan	İlköğretim	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
31	Erkek	58	Çalışan	Lise	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
32	Kadın	59	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
33	Kadın	61	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	Kararsız
34	Erkek	63	İş veren	İlköğretim	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
35	Kadın	63	Ev Hanımı	Diplomasız	Yavaş	Olumsuz	Olumsuz	Hayır	Hayır	b
36	Erkek	65	İş veren	İlköğretim	Normal	Kararsız	Kararsız	Evet	Kararsız	a
37	Kadın	65	Ev Hanımı	Diplomasız	Normal	Kararsız	Kararsız	Evet	Kararsız	a
38	Kadın	72	Ev Hanımı	Diplomasız	Normal	Kararsız	Kararsız	Kararsız	Kararsız	a
39	Erkek	80	Emekli	İlköğretim	Normal	Olumlu	Olumlu	Evet	Evet	b
40	Erkek	81	Emekli	İlköğretim	Normal	Olumlu	Olumlu	Kararsız	Kararsız	a

EK AÇIKLAMALAR E.

**KNKGP (KOMMAGENE NEMRUT KORUMA GELİŞTİRME PROGRAMI)
KAPSAMINDA HAZIRLANAN STRATEJİ VE PROJELER**

Çizelge Ek E.1. Nemrut Dağı Tümülüsü için KNKGP kapsamında hazırlanan strateji ve projeler (Şahin Güçhan, 2017).

➤ Strateji 1. Alandaki tarihi/kültürel/doğal miras öğelerin korunması	
Proje adı.	Proje hedefi.
1. Nemrut Dağı Tümülüsü Restorasyon Uygulama Projesi	Alandaki tüm kalıntıların ve belirlenmiş koruma alanlarının koruma projelerinin tamamlanması, izleme mekanizmalarının kurulması, sürekliliğinin sağlanması için gerekli araçların geliştirilmesi.
2. NDT Restorasyon –Malzeme Uygulama Projesi	Eserlerin korunması için konsolidasyon, plastik tamamlama, akıllı kumaş kullanımı vb gibi özel müdahaleler içeren projelerin uygulanması
3. Adıyaman Müzesinin Renovasyonu	NDT'nden taşınması öngörülen kumtaşı stellerle birlikte kumtaşı heykellerinde sergileneyeceği şekilde mevcut Adıyaman Müzesi'nin geliştirilmesi
➤ Strateji 2. Tarihi yapıların ve girişlerinin korunarak yeniden düzenlenmesi	
Proje adı.	Proje hedefi.
1. Nemrut Dağı Tümülüsü Çevre Düzenleme Uygulama Projesi	Tamamlanmış olan bu projenin gerçekleştirilmesi
2. Nemrut Dağı Tümülüsü Çevre Düzenleme projesinin işletilmesi	Tamamlanmış olan bu projenin uygulamasını ve işletilmesini sağlayarak, en kısa erimde kontrollü ve çağdaş ölçütlere uygun halde alanın ve çevrenin sunumunun sağlanması
3. NDT Çevre Düzenleme- Engelli Yolu Uygulama Projesi	Projelendirmesi tamamlanmış engelli yolu projesinin uygulanması
➤ Strateji 3. Karadut'un teknik altyapısını getirilerek ve çevre kirliliğine karşı önlemlerin alınarak sağlıklılaştırılması	
Proje adı.	Proje hedefi.
1. Altyapı Projesi	Su ve kanalizasyon hizmetinin getirilmesi
2. Sağlık Ocağı Projesi	Sağlık ocağının getirilmesi
3. Sağlıklılaştırma Projesi	Yerel halkın katılımı ile çöp toplama etkinliğinin, çöp kutusu temininin ve sürekliliğinin örgütlenmesi
➤ Strateji 4. Nemrut'taki deneyimle idari ve yasal çerçevenin geliştirilmesi	
Proje adı.	Proje hedefi.
1. İdari ve Yasal Çerçevenin geliştirilmesi	Nemrut'ta edinilen deneyimin ulusal mevzuata ve koruma alanına yansımaları sağlayacak idari ve yasal tedbirlerin tanımlanması projesi
➤ Strateji 5. Nemrut Dağı Tümülüsü alan yönetimi	
Proje adı.	Proje hedefi.
1. Alan Yönetim Biriminin kurulması	Nemrut Tümülüsünün korunmasının sağlanması için bir alan yönetimi biriminin oluşturularak alanın izlenmesinin ve korumanın devamlılığının sağlanması
2. Çevre ve Orman Bakanlığı ile üst protokol yapılması	Nemrut Tümülüsünün alan yönetiminin kurumlararası uyum ile götürülebilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı arasında bir üst protokol yapılması

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet FİLİK, ilk öğrenimini Adıyaman'da tamamladı. Malatya Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden 2018 yılında iyi derece ile mezun oldu. 2019 yılında özel bir mimarlık şirketinde proje yöneticisi, tasarımcı ve şantiye şefi olarak görev yaptı. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2020 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı.